

2018 M. KOVAS

Europos Sąjungos ir Kanados laisvosios prekybos susitarimo poveikio Lietuvos įmonėms tyrimas

GALUTINĖ TYRIMO ATASKAITA

TURINYS

Turinys	2
Paveikslų sąrašas	3
Lentelių sąrašas	4
Naudojamos santrumpos	5
Įvadas	6
1. Europos Sąjungos ir Kanados laisvosios prekybos susitarimas (CETA)	7
1.1. Sutarties kontekstas	7
1.2. Sutarties tikslas	8
1.3. Tarifų mažinimas	9
2. Tyrimo metodologija	10
2.1. Tyrimo uždaviniai ir metodai	10
2.2. Verslo subjektų apklausa	10
2.2.1. Verslo subjektų apklausos imties sudarymas	10
2.2.2. Verslo subjektų apklausos vykdymas	11
3. Lietuvos verslo subjektų apklausos rezultatai	12
3.1. Bendrieji apklaustų verslo subjektų požymiai	12
3.2. Į Kanadą eksportuojančių verslo subjektų požymiai	16
3.3. Į Kanadą neeksportuojančių verslo subjektų požymiai	23
4. CETA įgyvendinimo poveikio ekonomikai / verslui vertinimas	28
4.1. Prekybos duomenų analizė ir tikėtinas poveikis prekybai	28
4.1.1. Prekybos tarp Europos Sąjungos / Lietuvos ir Kanados apimtys	28
4.1.2. Prekybos tarp Europos Sąjungos / Lietuvos ir Kanados struktūra	31
4.1.3. Eksporto į Kanadą potencialą turintys Lietuvos ekonomikos sektoriai	34
4.1.4. Tikėtinas CETA sutarties poveikis prekybai su Kanada	38
4.2. Tikėtinas poveikis ekonomikai / verslui	44
4.2.1. Tikėtinas poveikis Lietuvos ekonomikai ir atskiriems pramonės ir žemės ūkio sektoriams	44
4.2.2. Tikėtinas poveikis Lietuvos pramonės ir žemės ūkio gamintojų konkurencingumui	46
4.2.3. Tikėtinas poveikis užimtumui	46
5. Aplinkos apsaugos, vartotojų apsaugos, darbo teisės standartų ir viešojo intereso vertinimas	48
5.1. Teisė reguliuoti viešąjį interesą	48
5.2. Poveikio vartotojų apsaugai ir maisto saugai vertinimas	53
5.3. Poveikio aplinkos apsaugai vertinimas	55
5.4. Poveikio darbo teisei vertinimas	57
6. Išvados ir rekomendacijos	62
Priedai	66

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 paveikslas. Pagrindiniai CETA raidos momentai 2016–2018 m.....	8
2 paveikslas. Apklaustų verslo subjektų pasiskirstymas pagal ekonomines veiklas	13
3 paveikslas. Apklaustų verslo subjektų pasiskirstymas pagal veiklos trukmę	13
4 paveikslas. Apklaustų verslo subjektų pasiskirstymas pagal metinę apyvartą	14
5 paveikslas. CETA žinomumas tarp apklaustų verslo subjektų	14
6 paveikslas. Apklaustų verslo subjektų nuomonė apie CETA keliamą grėsmę	15
7 paveikslas. Į Kanadą eksportuojančių apklaustų verslo subjektų dalis.....	15
8 Paveikslas. Veiksniai, padėję pradėti eksportą į Kanadą.....	16
9 paveikslas. Į Kanadą eksportuojančių verslo subjektų pasiskirstymas pagal eksporto į Kanadą trukmę .	17
10 paveikslas. Į Kanadą eksportuojančių verslo subjektų pasiskirstymas pagal eksportuojamos produkcijos tipą.....	18
11 paveikslas. Įmonių pardavimų pajamų dalis, tenkanti eksportui į Kanadą.....	18
12 paveikslas. Kliūtys siekiant patekti į Kanados rinką	19
13 paveikslas. Kliūtys, šiuo metu sukeliančios sunkumų į Kanadą eksportuojančioms įmonėms	20
14 paveikslas. CETA įtaka eksporto į Kanadą augimui	21
15 paveikslas. Eksporto į Kanadą augimo įtaka darbuotojų skaičiui	21
16 paveikslas. CETA įtaka investicijoms Kanadoje	22
17 paveikslas. CETA įtaka dalyvavimui Kanados viešųjų pirkimų konkursuose	22
18 paveikslas. Į Kanadą neeksportuojančių verslo subjektų eksportas į kitas NAFTA šalis.....	24
19 paveikslas. CETA poveikis eksporto į Kanadą pradžiai	25
20 paveikslas. Verslo subjektų pasiskirstymas pagal produkcijos, kurią planuojama eksportuoti į Kanadą, tipus	25
21 paveikslas. CETA poveikis į Kanadą neeksportuojančių įmonių planams investuoti Kanadoje	26
22 paveikslas. CETA poveikis į Kanadą neeksportuojančių įmonių planams sudalyvauti Kanados viešųjų pirkimų konkursuose.....	27
23 paveikslas. ES prekių eksporto pasiskirstymas pagal išorės prekybos partnerius, proc. (2016 m.).....	29
24 paveikslas. Prekių importo į Kanadą pasiskirstymas pagal prekybos partnerius, proc. (2017 m.).....	30
25 paveikslas. Lietuvos prekių ir paslaugų eksportas į Kanadą	30
26 paveikslas. Ginčų tarp vyriausybių ir investuotojų baigtys.....	49

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. ES / Lietuvos prekių eksporto į Kanadą struktūra (2017 m.)	31
2 lentelė. Į ES / Lietuvą vykdomo prekių importo iš Kanados struktūra (2017 m.)	33
3 lentelė. Kanados importe dominuojančios prekės ir paslaugos (mln. Kanados dolerių) bei šių prekių ir paslaugų importo santykis su bendra tokių prekių ir paslaugų paklausa Kanados ekonomikoje	35
4 lentelė. Lietuvos eksporte dominuojančios prekės ir paslaugos (mln. Eur) bei šių prekių ir paslaugų eksporto santykis su bendru tokių prekių ir paslaugų vartojimu Lietuvos ekonomikoje	36
5 lentelė. Lietuvos eksporte dominuojančios prekės ir paslaugos (mln. Eur), kurios pasižymi Didžiausiu eksporto į Kanadą potencialu.....	37
6 lentelė. Lietuvos eksporte dominuojančios prekės ir paslaugos (mln. Eur), kurios turi vidutinį eksporto į Kanadą potencialą	37
7 lentelė. Tikėtinas CETA sutarties poveikis prekybai tarp ES ir Kanados	39
8 lentelė. Tikėtinas CETA sutarties poveikis prekybai prekėmis tarp Lietuvos ir Kanados	41
9 lentelė. Tikėtinas CETA sutarties poveikis prekybai prekėmis ir paslaugomis tarp Lietuvos ir Kanados.	43
10 lentelė. Tikėtinas CETA sutarties poveikis Lietuvos ekonomikos sektoriams.....	44
11 lentelė. Tikėtinas CETA sutarties poveikis užimtumui Lietuvoje	46
12 lentelė. Darbo nuostatų įtrauktis į ES pasirašytus tarptautinius prekybos susitarimus (2015 m.).....	57

NAUDOJAMOS SANTRUMPOS

BVP	Bendras vidaus produktas
CAFTA	Centrinis Amerikos laisvosios prekybos susitarimas
CETA	ES ir Kanados išsamus ekonominis ir prekybos susitarimas
EFSA	Europos maisto saugos tarnyba
EK	Europos Komisija
ES	Europos Sąjunga
EVRK	Ekonominės veiklos rūšių klasifikatorius
ICS	Naujoji investicijų teismo sistema
ISDS	Investuotojų ir valstybių ginčų sprendimo sistema
JAV	Jungtinės Amerikos Valstijos
NAFTA	Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos susitarimas
TTIP	Transatlantinės prekybos ir investicijų partnerystės susitarimas

ĮVADAS

2017 m. spalio 20 d. tarp Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos ir paslaugų teikėjo BGI Consulting buvo pasirašyta sutartis Nr. 10-237 dėl Europos Sąjungos ir Kanados laisvosios prekybos susitarimo įgyvendinimo poveikio Lietuvos įmonėms tyrimo paslaugų.

Tyrimo tikslas – įvertinti CETA įgyvendinimo poveikį Lietuvos ekonomikai, atskiriems pramonės ir žemės ūkio sektoriams, užimtumui, vartotojų apsaugos standartams, Lietuvos teisei reguliuoti viešąjį interesą, taip pat išanalizuoti Lietuvos įmonių galimybes plėsti eksportą Kanados rinkoje pasinaudojant CETA ir parengti išsamų informacinį paketą, pristatantį CETA naudą Lietuvos įmonėms. Tyrimas turi padėti geriau įvertinti CETA makroekonominį poveikį, identifikuoti sektorius, kuriuose Lietuvos įmonės turi galimybes didinti eksportą į Kanadą.

Teikiama galutinė tyrimo ataskaita, kurioje pateikiami tyrimo rezultatai (įgyvendinti techninėje specifikacijoje numatyti tyrimo tikslai, uždaviniai, pateikiamos išvados, rekomendacijos).

1. EUROPOS SĄJUNGOS IR KANADOS LAISVOSIOS PREKYBOS SUSITARIMAS (CETA)

1.1. SUTARTIES KONTEKSTAS

CETA susitarimo derybų pradžia siekia 2006 m. rudenį, kai Europos Sąjungos ambasadorius Kanadoje Dorian Prince teigiamai įvertino gilesnės ekonominės partnerystės tarp ES ir Kanados galimybę. 2007 m. pirmą pusmetį ES Tarybos pirmininkavimą perėmusi Vokietija taip pat signalizavo susidomėjimą transatlantinių ekonominių ryšių gilinimu. Šie svarstymai visų pirma buvo sąlygoti tarptautinio konteksto:

- Pasaulio prekybos organizacijos (PPO) Dohos derybų raundas strigo išsivysčiusioms (ES, JAV, Kanada) bei besivystančioms šalims (Indija, Brazilija, PAR) nesusitariant dėl apribojimų prekybai mažinimo;
- Kylančios rinkos pretendavo užimti vis didesnę pasaulinės ekonomikos dalį;
- Augantys verslo sektoriai ieškojo naujų plėtros galimybių tiek ES, tiek Kanadoje.

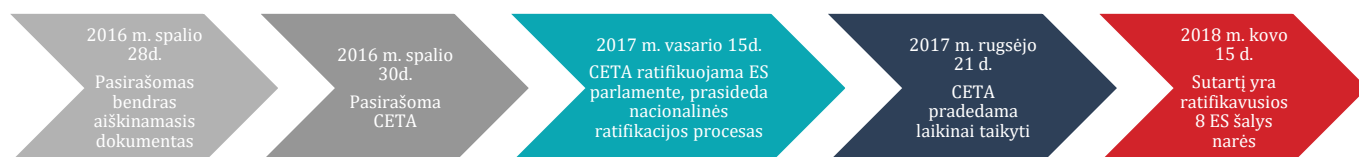
Oficialiai derybas 2009 m. pradėjo Europos Sąjungos prekybos komisarė Catherine Ashton ir Kanados tarptautinės prekybos ministras Stockwell Day. Tačiau derybos užsitęsė ilgiau, negu derybų šalys tikėjosi prieš joms prasidedant. Užsitęsusiam procesui nemažą įtaką turėjo Kanados provincijų įtraukimas į derybų procesą. Pavyzdžiui, Kvebeko provincija smarkiai nerimavo dėl poveikio, kurį susitarimas padarys jos provincijoje veikiančioms sūrių gamintojams. Tačiau šalia šių, laisvosios prekybos susitarimui gana įprastų nesutarimų, svarbu atkreipti dėmesį ir į politinį kontekstą. Paraleliai su CETA Europos Sąjunga derėjosi dėl dar ambicingesnio laisvosios prekybos susitarimo su Jungtinėmis Amerikos Valstijomis. Tačiau 2013 m. Jungtines Valstijas ir Europos Sąjungą ištiko pasitikėjimo krizė, kuomet JAV prezidentas pripažino, jog nacionalinė saugumo agentūra slapta klausėsi ES lyderių telefoninių pokalbių¹. Nors tai ir nebuvo vienintelis veiksnys, tačiau pasitikėjimas bendromis JAV ir ES iniciatyvomis sumažėjo, ko pasekoje TTIP tapo kritikos objektu. Gana greitai viešojo nuomonė, įprastai buvusi visiškai neutrali prekybos susitarimų atžvilgiu, tapo kritiška ir laisvosios prekybos susitarimo su Kanada atžvilgiu. Kritikos centre atsidūrė investuotojų teismų sistema – ISDS, kaip, neva, dar vienas būdas demokratijai Europoje varžyti. 2015 m., didėjančios kritikos akivaizdoje nauja ES prekybos komisarė Cecilia Malmström paskelbė ISDS sistemos reformų planą. Komisarė numatė, jog valstybių teisė reguliuoti turi būti labiau pabrėžiama. Laisvosios prekybos susitarimai turi aiškiai identifikuoti, jog valstybių teisė reguliuoti viešąją sritį nėra varžoma. Turi būti aiškiai įvardijama, kad investicijų apsaugos principas neturi trukdyti įstatymų leidybai net ir tuo atveju, jeigu tokia leidyba negatyviai veikia investuotojo gaunamą grąžą². Taip pat numatyta griežčiau pabrėžti teisėjų nepriklausomumą bei suteikti bylų šalims galimybes kreiptis į tarptautinį teisingumo teismą, jeigu kuri nors šalis turi pagrindo abejoti teisėjo nepriklausomumu³. Tokia ISDS sistemos pokyčių visuma vadinama nauja investicijų teismo sistema arba ICS.

¹ Wolfgang Koeth, *Can the Investment Court System (ICS) save TTIP and CETA?*, 2016. p. 10

² "Draft text on Investment Protection and Investment Court System in the Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP)". European Commission. September 16, 2015. http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-5652_en.htm

³ Europos Sąjungos ir Kanados laisvosios prekybos susitarimas (CETA), p. 63.

CETA yra traktuojama kaip mišrus (angl. mixed) susitarimas, kuriam yra reikalingas ne tik Europos parlamento, bet ir ES šalių narių parlamentų sutikimas. Tačiau 2016 m. spalio viduryje Valonija, Belgijos regionas, nedavė pritarimo Belgijos vyriausybei, kad pastaroji pasirašytų CETA. Maždaug po dviejų savaičių Kanada ir ES pasirašė bendrą aiškinamąjį dokumentą, kurio tikslas yra atliepti didžiausias sutarties kritikų baimes. Panašiu metu Belgijos ministras pirmininkas Charles Michel pranešė, jog pavyko susitarti su Valonija. Toks sutarimas reiškė Belgijos pritarimą laisvosios prekybos susitarimo su Kanada ratifikavimui. 2017 m. vasarį susitarimo ratifikavimui 408 balsais prieš 254 Europos Parlamentas ir pritarė⁴. Laikinais galioti sutartis pradėjo 2017 m. rugsėjį, tačiau ji, kaip ir kiekvienas Europos Sąjungos pasirašomas mišrus susitarimas, turi būti ratifikuota šalių narių parlamentų, tam, kad įsigaliojotų pilna apimtimi, o nacionalinės ratifikacijos proceso metu sutartis yra taikoma laikinai. Jos dalis, kalbanti apie daug diskusijų sukėlusį ICS (iki 2015 m. ISDS) mechanizmą, laikino taikymo metu – t. y. sutarties neratifikavus visoms jos šalims – nėra taikoma.

1 PAVEIKSLAS. PAGRINDINIAI CETA RAIDOS MOMENTAI 2016–2018 M.

Šaltinis: sudaryta BGI Consulting

Nepaisant užtrukusio derybų proceso ir nemažos kritikos sutarčiai, egzistuoja sutarimas dėl muitų mažėjimo ir prekybos laisvėjimo teikiamos naudos abiem šalims. Skaičiuojama, kad po sutarties įsigaliojimo Kanada padidintų savo prekių ir paslaugų eksportą 12,5 milijardų JAV dolerių, o ES – 25 milijardų JAV dolerių. Vis dėlto, kai kurių mokslininkų teigimu, teigiamą poveikį prekybai turėtų suteikti ne tik netarifinių, bet ir tarifinių (kad ir nedidelių) barjerų panaikinimas⁵⁶. Pavyzdžiui, Europos politikos studijų centro (angl. Centre for European Policy Studies) analitikų teigimu, tarifų lygis tarp ES ir Kanados yra labai panašus į tarifų lygį, buvusį tarp JAV ir Kanados prieš šioms dviem šalims pasirašant laisvos prekybos susitarimą 1989 m. Pasirašius sutartį, prekyba prekėmis, kurioms ir anksčiau nebuvo taikomas tarifas, padidėjo apie 40 proc., o prekyba prekėmis, kurioms taikomas tarifas sumažėjo 5 proc., išaugo dvigubai (per 5 metus).

1.2. SUTARTIES TIKSLAS

Sutarties pagrindinis tikslas – padidinti prekybos tarp ES ir Kanados apimtį ir prisidėti prie augimo ekonominio netikrumo metais. Europa 2020 strategija yra skirta skatinti augimą intensyvinant prekybą su atviromis ir skaidriomis pasaulio rinkomis taip didinant ES ekonomikos konkurencingumą. Svarbu, kad CETA jau nėra senos kartos – vien tik muitus mažinantis susitarimas. CETA:

- didina prieigos prie Kanados viešųjų pirkimų galimybes, nes suteikiama galimybė ES įmonėms dalyvauti ir provincijų skelbiamuose pirkimuose;

⁴ "CETA: MEPs back EU-Canada trade agreement". *European Parliament News*. February 15, 2017. <http://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20170209IPR61728/ceta-meps-back-eu-canada-trade-agreement>

⁵ Sąvokos muitai, tarifai, tarifinės kliūtys studijoje vartojamos kaip sinonimai.

⁶ Sąvokos netarifiniai barjerai, netarifinės kliūtys studijoje vartojamos kaip sinonimai.

- skatina paslaugų eksportą;
- gerinama darbo jėgos judėjimo galimybės sutarties šalims įsiapreigojus pripažinti kitoje sutarties šalyje įgytas kvalifikacijas;
- gerina abipusį priėjimą prie rinkos.

CETA, žinoma, prisideda ir prie muitų mažinimo. Sutarties šalys įsipareigojo panaikinti muitus didžiajai daliai iš ES arba Kanados kylančių produktų sutarčiai įsigaliojus arba praėjus 3, 5 arba 7 metams po jos įsigaliojimo. Šių tarifinių kliūčių pašalinimas sumažina kaštus produkto tiekėjui ir leidžia produktui tapti konkurencingesniam rinkoje. Šios politikos priemonės, tikimasi, prisidės prie didesnės produktų įvairovės ir didesnio klientų pasirinkimo užtikrinimo. Tačiau susitarimas ir ypač bendras aiškinamasis dokumentas pabrėžia, jog susitariančios šalys išsaugo galiojančius aplinkosaugos, maisto saugos, vartotojų apsaugos, darbuotojų apsaugos ir kitus šiuo metu galiojančius standartus.

1.3. TARIFŲ MAŽINIMAS

Tarifų sumažinimas yra vienas didžiausių, kokį ES yra pavykę pasiekti laisvosios prekybos sutarčių kontekste – 98,6 procentai Kanados ir 98,7 procentai ES tarifinių kliūčių bus eliminuota.

- **Pramonės (angl. industrial) sektorius.** Abi sutarties šalys beveik visus muitus pramonės produktams panaikins pradėjus laikinai taikyti sutarties nuostatas. Automobilių pramonės produktai yra tarp nedaugelio produktų, prekyba kuriais nebus visiškai liberalizuota iš karto po laikino sutarties įsigaliojimo. Be to, Kanada įsipareigojo per 7 metus atsisakyti tarifų taikymo laivams – tai yra palankiausias kada nors taikytas Kanados įsipareigojimas prekybos partneriams. Remiantis 2009–2011 m. duomenimis, pilnai įgyvendinus CETA priimtus tarifinių kliūčių pramonės produktams sumažinimus, ES pramonės produktų eksportuotojai kasmet vidutiniškai sutaupys 470 milijonų Eur, vidutiniai metiniai kanadiečių sutaupymai sieks maždaug 158 milijonus Eur.
- **Žuvininkystės sektorius (angl. fisheries).** Abi šalys susitarė eliminuoti tarifus žuvų produktams. Jau ir iki susitarimo įsigaliojimo 76,4 procentams į Kanadą importuojamų žuvininkystės sektoriaus produktų nebuvo taikomi tarifiniai apribojimai. Susitarimui laikinai įsigaliojus Kanada įsipareigojo panaikinti likusias tarifines kliūtis žuvininkystės sektoriaus produkcijai. Savo ruožtu ES įsipareigojo panaikinti 95,5 procentus Kanados žuvų produktams taikomų muitų iš karto po laikino susitarimo įsigaliojimo, o likusius 4,5 procentus – per 7 metų laikotarpį. Šie duomenys leidžia teigti, jog praėjus 7 metams po laikino sutarties įsigaliojimo, prekyba žuvų produktais tarp sutarties šalių nebebus ribojama muitais.
- **Žemės ūkio sektorius (angl. agriculture).** Šiame sektoriuje liberalizacijos laipsnis yra mažesnis negu dviejuose jau aptartuose. Toks derybų rezultatas neturėtų stebinti – paprastai būtent žemės ūkio sektorių saugoti tarifais valstybės yra linkusios labiausiai. Kanada įsipareigojo pašalinti 90,9 procentus tarifų iš karto po CETA laikino įsigaliojimo, o po 7 metų nustos galioti iš viso 91,7 procentai muitų, taikytų į Kanadą įvežamiems žemės ūkio produktams. Kanada iki 18 tūkst. tonų per metus padidins į savo rinką įsileidžiamų ES sūrių kvotą. Tačiau Kanada neliberalizuos prekybos vištienos, kalakutienos ir kiaušinių produktais. Svarbus ES derybų laimėjimas yra sutarimas, kad Kanada liberalizuos apdorotų žemės ūkio produktų, sudarančių didžiąją ES eksporto į Kanadą dalį, prekybą. Didžiausią apdorotų žemės ūkio produktų eksporto į Kanadą dalį sudaro vynai, spirituoti gėrimai, konditerijos gaminiai, grūdiniai produktai tokie kaip makaronai, sausainiai ir pan. Europos Sąjunga savo ruožtu įsipareigojo panaikinti 92,2 procentus tarifų žemės ūkio produktams sutarčiai įsigaliojus laikinai, po 7 metų ES nebetaikys muitų 93,8 procentams iš Kanados įvežamų žemės ūkio produktų. Europos Sąjunga nemažins muitų vištienos, kalakutinienos ir kiaušinių produktams įvežamiems iš Kanados. Tačiau, Kanada derybose laimėjo padidintas jautienos kvotas - ES į savo rinką įsileis apie 50 tonų kanadietiškos jautienos kasmet.

2. TYRIMO METODOLOGIJA

2.1. TYRIMO UŽDAVINIAI IR METODAI

Tyrimo metodai buvo parinkti atsižvelgiant į Techninėje specifikacijoje suformuluotus tyrimo uždavinius:

- Įvertinti, kaip ES ir Kanados prekybos liberalizavimas ir reglamentavimo suartinimas CETA susitarime (muitų mažinimas, prekybos paslaugomis liberalizavimas, viešųjų pirkimų rinkos atvėrimas, techninių prekybos kliūčių šalinimas) paveiks Lietuvos prekybą su Kanada, paveiks BVP augimą, užimtumą, Lietuvos pramonės ir žemės ūkio gamintojų konkurencingumą, ar turės neigiamą poveikį aplinkai, valstybės teisei reguliuoti viešąjį interesą, ar darys įtaką vartotojų apsaugos, maisto saugos ir darbo teisės standartams.
- Apklausos būdu nustatyti, kokie Lietuvos pramonės ir paslaugų sektoriai turi perspektyvų įsitvirtinti Kanados rinkoje bei identifikuoti veiksmus, kurių turi imtis įmonės, siekiančios išnaudoti CETA galimybes.
- Parengti išsamų informacinį paketą, pristatantį CETA galimybes ir potencialią naudą Lietuvos įmonėms, įvertinant konkurencinį Lietuvos įmonių pranašumą atskiruose sektoriuose.

Atsižvelgiant į tyrimo uždavinius, buvo parinkti toliau nurodyti tyrimo metodai: verslo subjektų apklausa, prekybos ir makroekonominių statistinių duomenų analizė, viešai prieinamos informacijos apie CETA analizė, teisės aktų ir dokumentų analizė, interviu su tematiniais ekspertais ir socialiniais partneriais (respondentų sąrašas pateiktas 1 priede).

Dėl savo svarbos detaliau pristatoma verslo subjektų apklausos metodologija.

2.2. VERSLO SUBJEKTŲ APKLAUSA

Kaip numatyta techninėje specifikacijoje, vertinimo metu buvo pasitelktas verslo subjektų apklausos metodas. Remiantis apklausos rezultatais analizuojamas prekybos liberalizavimo ir reglamentavimo suartinimo CETA susitarime poveikis Lietuvos prekybai su Kanada, užimtumui, Lietuvos pramonės ir žemės ūkio gamintojų konkurencingumui. Taip pat siekiama nustatyti, kokie Lietuvos pramonės ir paslaugų sektoriai turi perspektyvų įsitvirtinti Kanados rinkoje, ir, identifikavus pagrindinius sunkumus, su kuriais susiduria į Kanadą eksportuojančios Lietuvos įmonės, numatyti veiksmus, kurių įmonės turi imtis siekdamos išnaudoti CETA teikiamas galimybes.

2.2.1. VERSLO SUBJEKTŲ APKLAUSOS IMTIES SUDARYMAS

Apklausos respondentų imtis buvo sudaryta derinant skirtingus informacijos šaltinius ir siekiant apklausti tiek į Kanadą jau eksportuojančias įmones, tiek potencialius eksportuotojus į Kanadą, bei užtikrinant, kad būtų apklaustos didžiausiu eksporto į Kanadą potencialu pasižyminčių sektorių įmonės. Iš viso buvo sudarytos 5 skirtingos verslo subjektų apklausos imtys.

Pirmoji imtis apėmė eksportu į Kanadą susidomėjusias įmones. Tokių įmonių sąrašas buvo sudarytas pasinaudojant VŠĮ „Versli Lietuva“ sudaryta Eksportuotojų duomenų baze, iš kurios buvo pasirinktos įmonės, duomenų bazėje nurodžiusios, kad domisi eksportu į Kanadą. Šioje imtyje atsidūrė tiek dalis jau į Kanadą eksportuojančių įmonių, tiek dar neeksportuojantys, tačiau tuo susidomėję verslo subjektai. Iš viso šią imtį sudarė 43 įmonės.

Antroji imtis taip pat buvo sudaryta pasinaudojant VŠĮ „Versli Lietuva“ parengta Eksportuotojų duomenų baze ir apėmė įmones, kurios nurodė susidomėjimą eksportu į JAV ir / ar Meksiką. Ši imtis buvo sudaryta darant prielaidą, kad eksporto į kitas NAFTA šalis sąlygos yra panašiausias eksporto į Kanadą sąlygoms. Taigi, į šią imtį patekusios įmonės buvo identifikuotos kaip potencialūs eksportuotojai į Kanadą ir buvo siekta išsiaiškinti, dėl kokių priežasčių įmonės, eksportuojančios į JAV ir / ar Meksiką ar besidominčios eksportu į šias šalis, nėra susidomėjusios Kanados rinka. Iš viso šią imtį sudarė 120 įmonių.

Trečioji imtis buvo sudaryta remiantis užsakovo atstovų pateiktu įmonių, kurias buvo pageidaujama apklausti, sąrašu. Šią imtį daugiausiai sudarė stambūs pramonės sektorių, kuriuos užsakovas identifikavo kaip esminius, atstovai. Dalis užsakovo pateiktame sąraše buvusių įmonių jau buvo priskirtos pirmai arba antrai imčiai. Likusios užsakovo sąraše esančios įmonės buvo priskirtos trečiai imčiai, kurią iš viso sudarė 53 įmonės.

Ketvirtoji imtis buvo sudaryta iš didžiausiomis eksporto apimtėmis pasižyminčių Lietuvos įmonių. Ši imtis buvo sudaryta darant prielaidą, kad tarp didžiausių šalies eksportuotojų nemaža dalis įmonių eksportuoja ir į Kanadą, o likusios dalies įmonių sugebėjimai taip pat leistų joms pradėti eksportą į Kanadą. Imtis buvo sudaryta remiantis Valstybinės mokesčių inspekcijos kasmet skelbiamu 50 didžiausių šalies eksportuotojų (pagal iš eksporto gautas pajamas) sąrašu. Šią imtį iš viso sudarė 26 įmonės.

Penktoji imtis buvo sudaryta siekiant užtikrinti, kad apklausoje sudalyvautų kuo daugiau didžiausiu eksporto į Kanadą potencialu pasižyminčių sektorių atstovų. Orientuojantis į sektorius, kuriuose yra didelės Kanados importo bei Lietuvos eksporto apimtys, kiekviename sektoriuje buvo atrinkta bent po kelias į ankstesnes imtis nepatekusias įmones. Iš viso šią imtį sudarė 80 įmonių.

2.2.2. VERSLO SUBJEKTŲ APKLAUSOS VYKDYMAS

Apklausa buvo įgyvendinta pasitelkus internetinę apklausų platformą SurveyMonkey©. Siekiant atskleisti skirtingų įmonių aktualius požymius, priklausomai nuo atsakymų į konkrečius klausimus, buvo pateikiami skirtingi tolimesni klausimai. Tokiu būdu buvo nustatyti tiek į Kanadą jau eksportuojančių, tiek dar neeksportuojančių įmonių aktualūs požymiai. Apklausa buvo įvykdyta siunčiant klausimyno nuorodą atsakingiems įmonių atstovams elektroniniu paštu (klausimynas pateiktas 2 priede). Siekiant padidinti grįžtamumą, įmonių atstovai vėliau buvo papildomai apklausti telefonu. Iš viso klausimyno nuoroda buvo išsiųsta 322 įmonių atstovams, iš kurių apklausoje sudalyvavo 155.

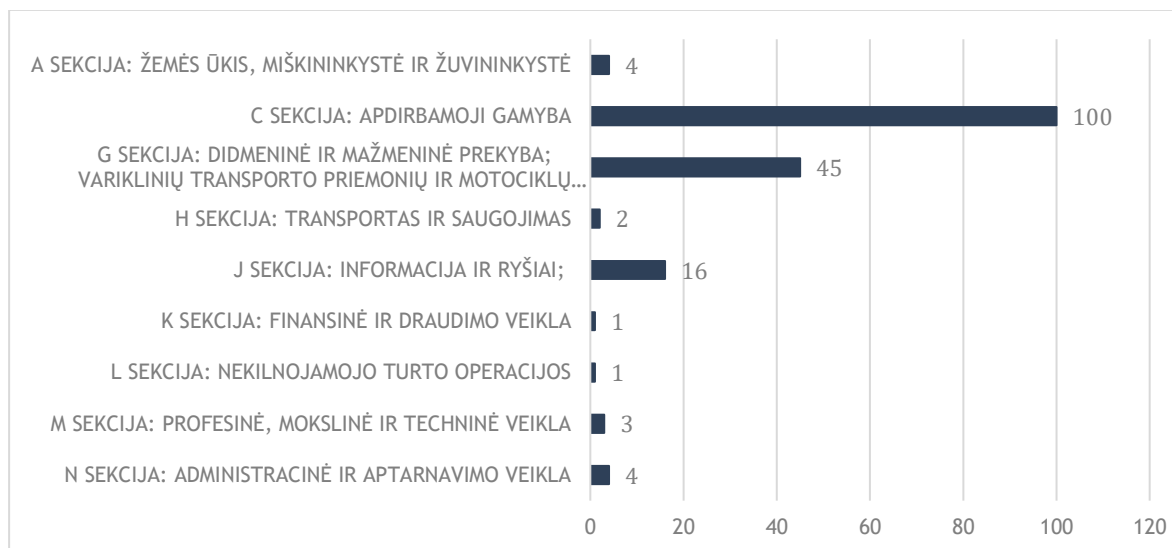
3. LIETUVOS VERSLO SUBJEKTŲ APKLAUSOS REZULTATAI

Vienas pagrindinių metodų, taikytų siekiant nustatyti laisvosios prekybos susitarimo poveikį prekybai su Kanada, atskiriems pramonės ir žemės ūkio sektoriams, Lietuvos pramonės ir žemės ūkio gamintojų konkurencingumui ir užimtumui, buvo verslo subjektų apklausa. Apklausos rezultatai pristatomi pirmiausiai, kadangi tolimesnėje ataskaitos dalyje jie yra plačiai naudojami verifikuojant makroekonominių skaičiavimų rezultatus.

Iš viso buvo apklausti 155 įmonių atstovai. Tarp apklaustų įmonių pateko tiek jau į Kanadą eksportuojančios įmonės, tiek potencialą eksportuoti į Kanadą turinčios įmonės (pvz., įmonės, eksportuojančios į JAV ir / ar Meksiką bei daugiausiai produkcijos eksportuojančios Lietuvos įmonės).

3.1. BENDRIEJI APKLAUSTŲ VERSLO SUBJEKTŲ POŽYMIAI

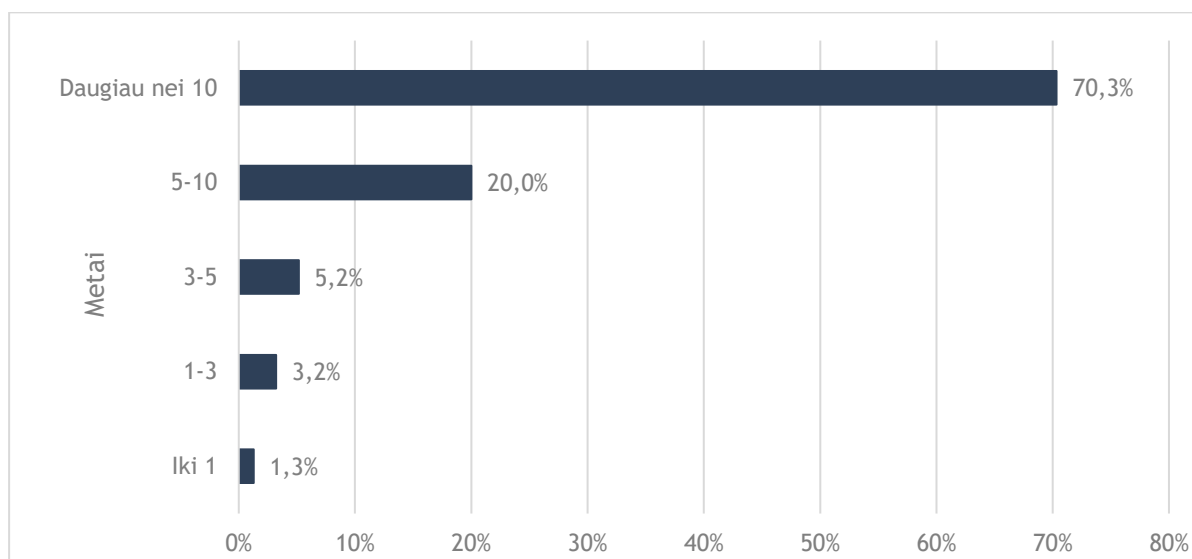
Remiantis Ekonominės veiklos rūšių klasifikatoriaus 2 redakcija (EVRK 2 red.), įmonės buvo suskirstytos pagal jų pagrindines ekonominės veiklos rūšis. Kaip pavaizduota 2 paveiksle, net 100 iš 155 apklausoje dalyvavusių įmonių užsiima apdirbamąja gamyba, dar 45 įmonių pagrindinė veikla yra didmeninė ar mažmeninė prekyba. Reikia pažymėti, kad nemaža dalis įmonių pačios rūpinasi savo pagamintos produkcijos prekyba, tad ne viena įmonė nurodė daugiau nei vieną ekonominės veiklos rūšį, pvz., nemaža dalis apdirbamąja gamyba ar profesine, moksline ir technine veikla užsiimančių įmonių (EVRK C ir M sekcijos) taip pat vykdo ir didmeninę ar mažmeninę prekybą (EVRK G sekcija). 16 apklaustų įmonių pagrindinė veikla priskirtina informacijos ir ryšių veiklos sričiai, šios įmonės daugiausia užsiima internetinių svetainių kūrimu bei kitų IT paslaugų teikimu, taip pat teikia konsultacijų paslaugas.

2 PAVEIKSLAS. APKLAUSTŲ VERSLO SUBJEKTŲ PASISKIRSTYMAS PAGAL EKONOMINES VEIKLAS

Šaltinis: parengta BGI Consulting, remiantis verslo subjektų apklausos rezultatais.

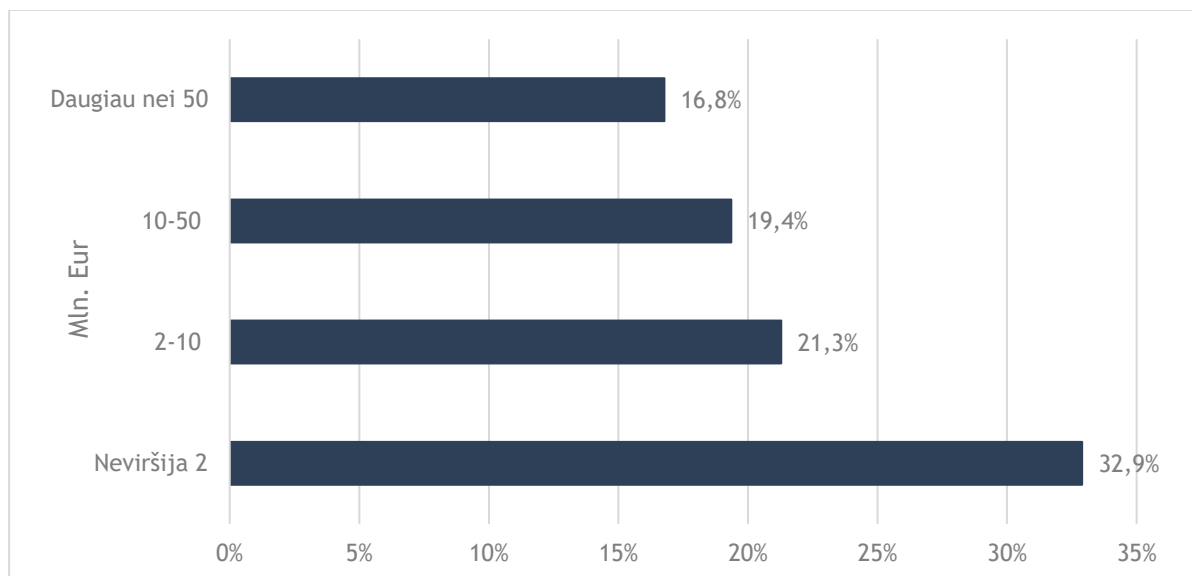
Didžioji dalis apklaustų įmonių (70,3 %) veiklą vykdo daugiau nei 10 metų. Dar penktadalis įmonių (20,0 %) vykdo veiklą mažiausiai 5 metus. 15 iš apklausoje dalyvavusių 155 įmonių vykdo veiklą mažiau nei 5 metus. Tiesa, 13 iš jų jau vykdo ir eksporto veiklą.

3 PAVEIKSLAS. APKLAUSTŲ VERSLO SUBJEKTŲ PASISKIRSTYMAS PAGAL VEIKLOS TRUKMĘ

Šaltinis: parengta BGI Consulting, remiantis verslo subjektų apklausos rezultatais.

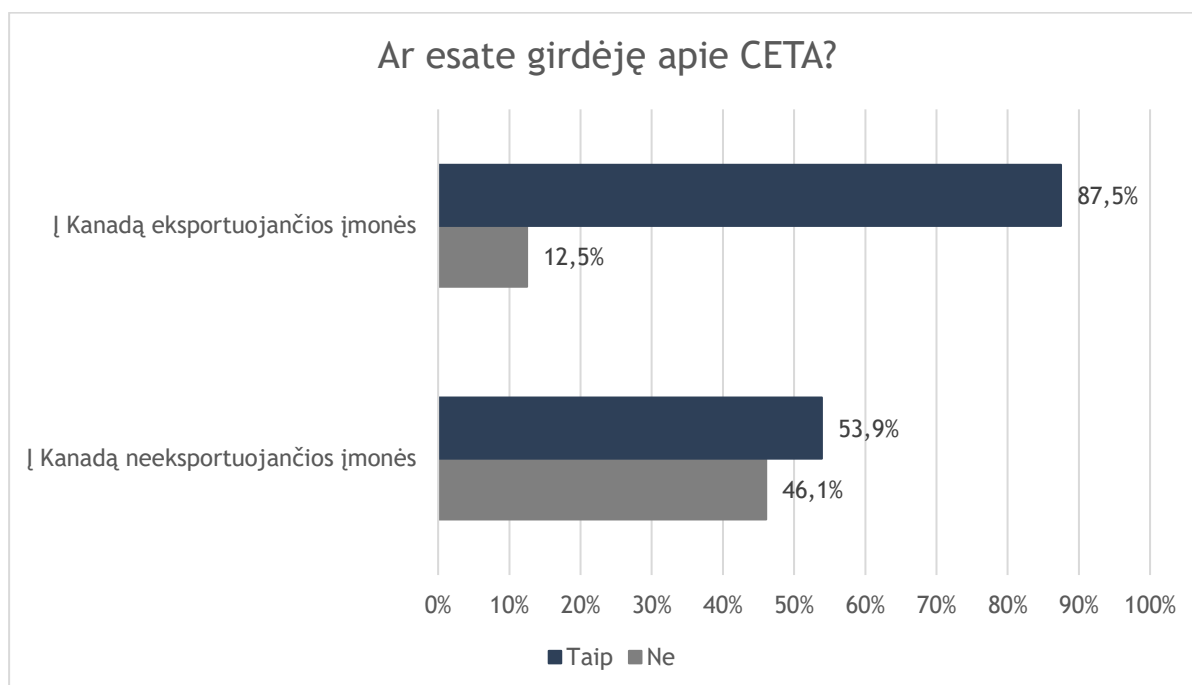
Apklausoje dalyvavusių įmonių apyvartų duomenys rodo, kad apklausoje dalyvavo įvairaus dydžio įmonės, kurių pasiskirstymas pagal metinę apyvartą yra gana tolygus. 32,9 % įmonių apyvarta praėjusiais finansiniais metais neviršijo 2 mln. Eur, dar 21,3 % įmonių apyvarta siekė nuo 2 mln. Eur iki 10 mln. Eur. Beveik penktadalis (19,4 %) įmonių apyvarta praėjusiais finansiniais metais siekė nuo 10 mln. Eur iki 50 mln. Eur, o 16,8 % apklausoje dalyvavusių įmonių atstovų nurodė praėjusiais metais pasiekę didesnę nei 50 mln. Eur apyvartą.

4 PAVEIKSLAS. APKLAUSTŲ VERSLO SUBJEKTŲ PASISKIRSTYMAS PAGAL METINĘ APYVARTĄ

Šaltinis: parengta BGI Consulting, remiantis verslo subjektų apklausos rezultatais.

Siekiant nustatyti Lietuvos įmonių galimybes pasinaudoti galimais CETA privalumais, buvo išsiaiškinta, kad apie ES ir Kanados laisvosios prekybos susitarimą yra girdėję dauguma (65,2 %) apklaustų įmonių atstovų. Tiesa, CETA žinomumo lygis yra gerokai aukštesnis tarp į Kanadą eksportuojančių įmonių atstovų – 87,5 % pastarųjų nurodė girdėję apie laisvosios prekybos susitarimą, palyginus su 53,9 % į Kanadą dar neeksportuojančių įmonių.

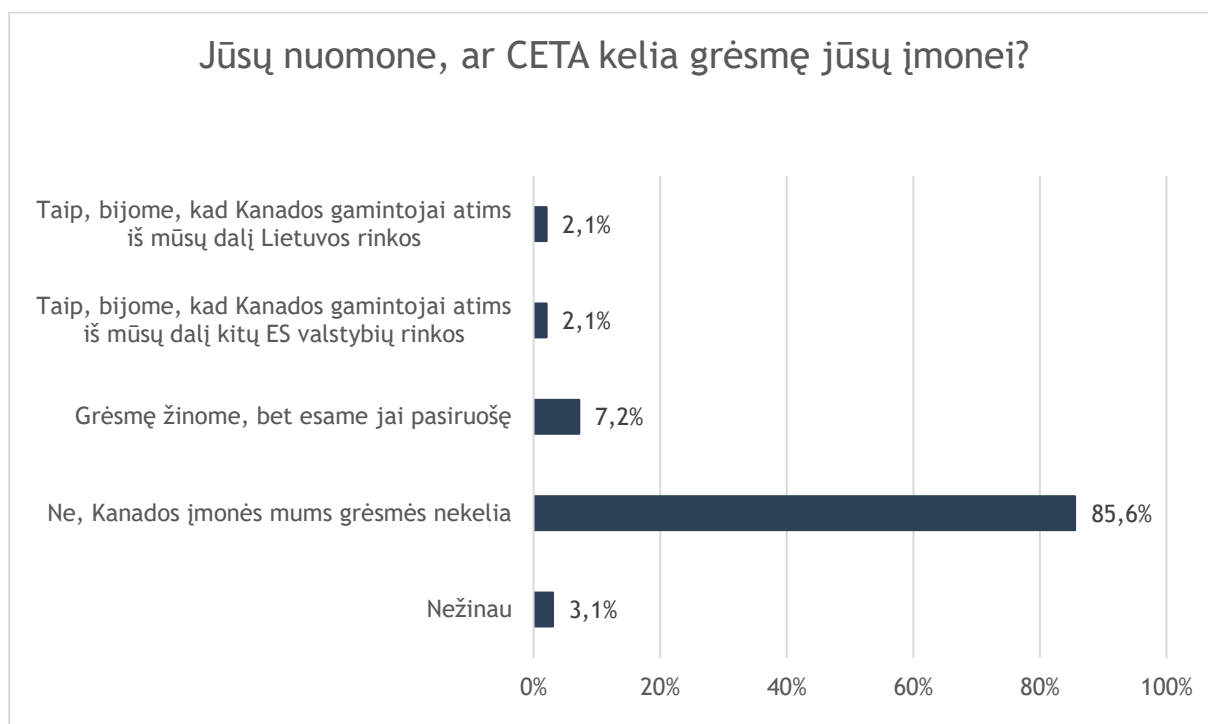

5 PAVEIKSLAS. CETA ŽINOMUMAS TARP APKLAUSTŲ VERSLO SUBJEKTŲ

Šaltinis: parengta BGI Consulting, remiantis verslo subjektų apklausos rezultatais.

Siekiant išsiaiškinti pačių įmonių atstovų požiūrį į jų konkurencingumą ir pasiruošimą CETA įsigaliojimui, buvo nustatyta, kad didžioji dauguma (85,6 %) apie CETA girdėjusių įmonių nemano, kad įsigaliojus laisvosios prekybos susitarimui, Kanados įmonės jiems kels grėsmę. Tokios nuomonės yra dauguma tiek į

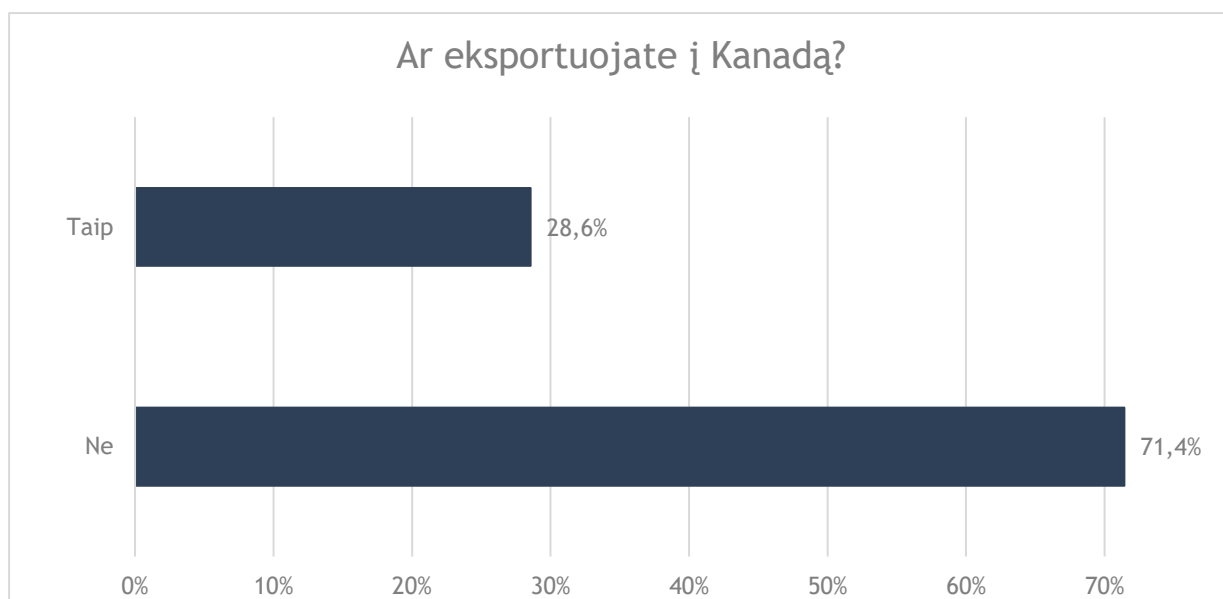
Kanadą eksportuojančių, tiek neeksportuojančių įmonių atstovų. 7,2 % apie CETA girdėjusių apklaustų įmonių numato galimą Kanados įmonių grėsmę, tačiau teigia esantys jai pasiruošę ir vos 4,2 % girdėjusiųjų apie CETA baiminasi, kad Kanados gamintojai atims dalį jų turimos Lietuvos ar kitų ES valstybių rinkos.

6 PAVEIKSLAS. APKLAUSTŲ VERSLO SUBJEKTŲ NUOMONĖ APIE CETA KELIAMĄ GRĖSMĘ

Šaltinis: parengta BGI Consulting, remiantis verslo subjektų apklausos rezultatais.

Didžioji dalis (90,3 %) apklausoje dalyvavusių įmonių vykdo eksporto veiklą, iš kurių 28,6 % įmonių (40 iš 155 apklausoje dalyvavusių verslo subjektų) jau eksportuoja į Kanadą.

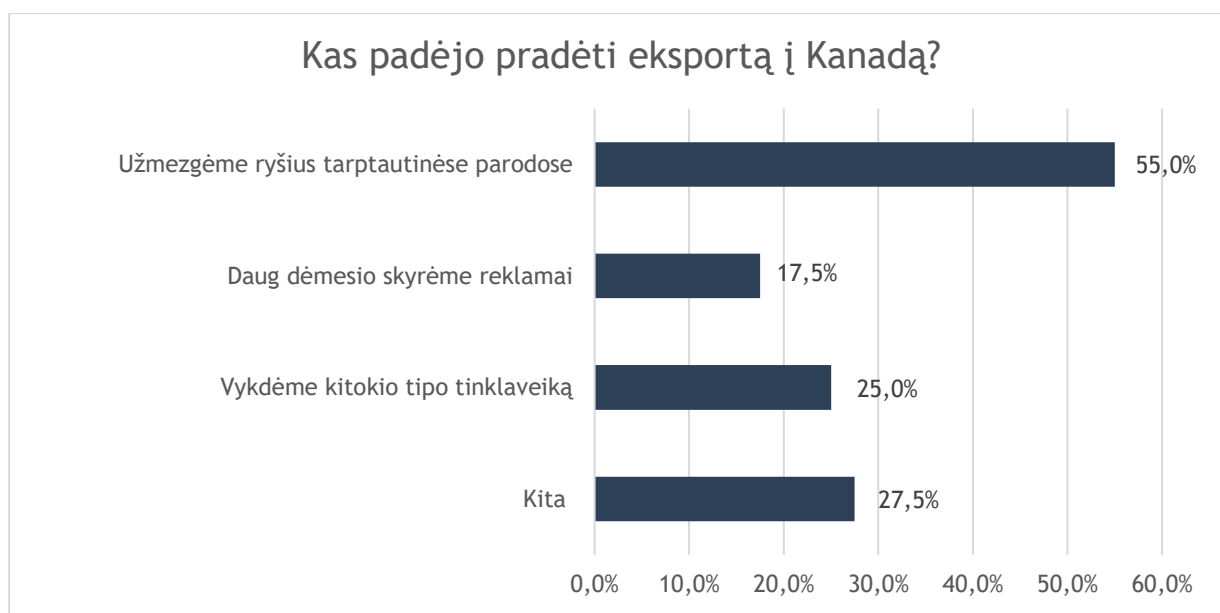
7 PAVEIKSLAS. Į KANADĄ EKSPORTUOJANČIŲ APKLAUSTŲ VERSLO SUBJEKTŲ DALIS

Šaltinis: parengta BGI Consulting, remiantis verslo subjektų apklausos rezultatais.

Apibendrinant, net 129 ir 155 apklaustų verslo subjektų yra mažos ar vidutinės įmonės. 100 iš 155 apklausoje dalyvavusių įmonių užsiima apdirbamąja gamyba, o didžioji dalis (90,3 %) apklausoje dalyvavusių įmonių vykdo eksporto veiklą, iš kurių 40 (iš 155 apklausoje dalyvavusių verslo subjektų) jau eksportuoja į Kanadą. Apie ES ir Kanados laisvosios prekybos susitarimą yra girdėję dauguma (65,2 %) apklaustų įmonių atstovų, tiesa, CETA žinomumo lygis yra gerokai aukštesnis tarp į Kanadą jau eksportuojančių įmonių atstovų. Svarbu tai, kad didžioji dauguma apie CETA girdėjusių įmonių nemano, kad įsigaliojus laisvosios prekybos susitarimui Kanados įmonės jiems kels grėsmę – vos 4,2 % apklaustųjų baiminasi, kad Kanados gamintojai atims dalį jų turimos Lietuvos ar kitų ES valstybių rinkos.

3.2. Į KANADĄ EKSPORTUOJANČIŲ VERSLO SUBJEKTŲ POŽYMIAI

Daugiau nei pusei (55 %) į Kanadą eksportuojančių apklausoje dalyvavusių įmonių pradėti eksportą labiausiai padėjo tarptautinėse parodose užmegzti ryšiai. Dar 17,5 % įmonių daug dėmesio skyrė reklamai, o 25 % vykdė kitokio tipo tinklaveiką. Populiariausias iš kitų įvardytų veiksmų, padėjusių pradėti eksportą į Kanadą – priklausymas tarptautiniams tinklams ar buvimas tarptautinių korporacijų dalimi. Šiais atvejais Lietuvoje veikiančios įmonės neturėdavo pačios įdėti daug pastangų pradėdamos eksportą, nes eksporto rinkų plėtrą vykdo motininė įmonė ar įmonės atstovai kitose šalyse. Pažymėtina, kad kai kurios įmonės nurodė, kad eksportą į Kanadą padėjo pradėti daugiau nei vienas iš įvardytų veiksmų.

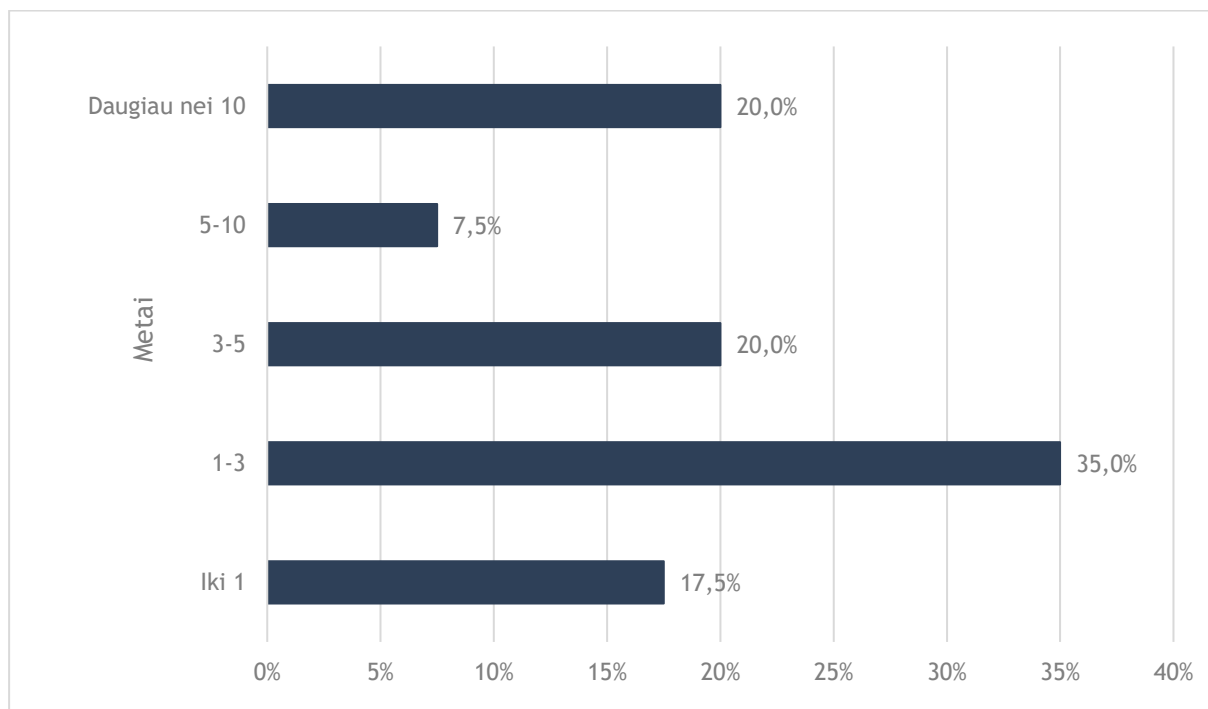

8 PAVEIKSLAS. VEIKSNIAI, PADĖJĘ PRADĖTI EKSPORTĄ Į KANADĄ

Šaltinis: parengta BGI Consulting, remiantis verslo subjektų apklausos rezultatais.

Pastebėtina, kad didelė dalis į Kanadą eksportuojančių apklaustų įmonių tai daryti pradėjo ganėtinai neseniai – 17,5 % į Kanadą eksportuojančių apklaustųjų eksportą pradėjo per pastaruosius metus. Tai leidžia daryti prielaidą, kad dalis šių įmonių eksportuoti į Kanadą pradėjo jau po to, kai 2017 m. rugsėjį didžiąja dalimi įsigaliojo laisvosios prekybos susitarimas. Dar 35 % į Kanadą eksportuojančių apklaustųjų eksportą pradėjo daugiau nei prieš 1, bet mažiau nei prieš 3 metus, kai ES ir Kanados derybos dėl laisvosios

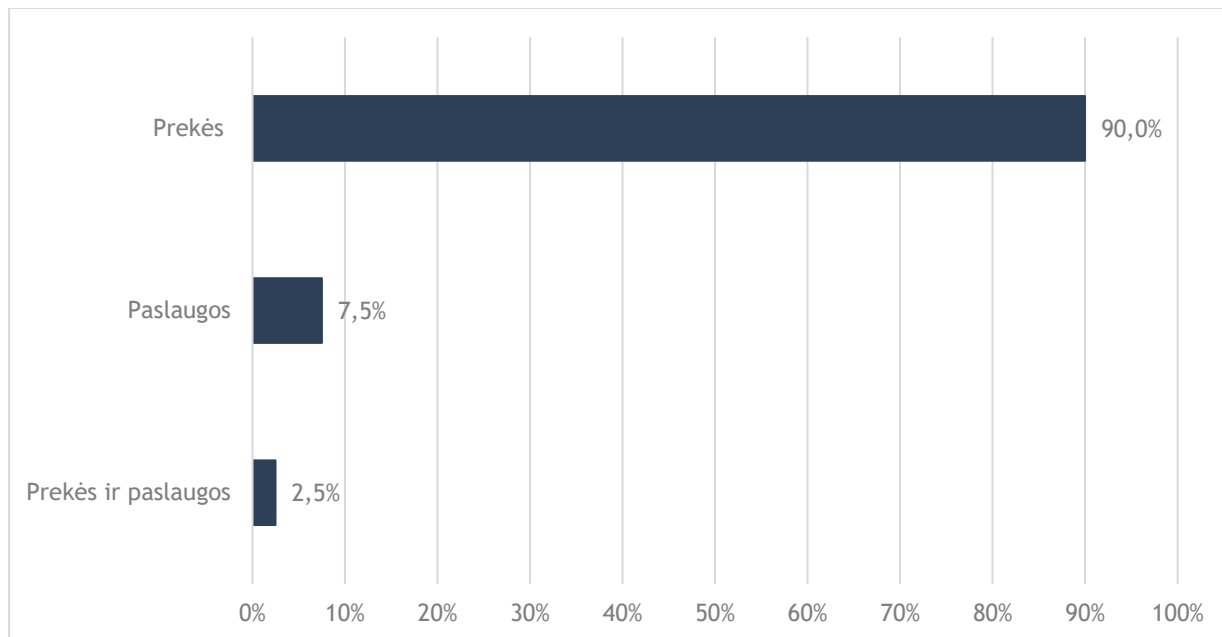
prekybos sutarties jau buvo sėkmingai pasibaigusios. Penktadalis (20 %) apklaustų į Kanadą eksportuojančių įmonių tai daro jau daugiau nei dešimtmetį.

9 PAVEIKSLAS. Į KANADĄ EKSPORTUOJANČIŲ VERSLO SUBJEKTŲ PASISKIRSTYMAS PAGAL EKSPORTO Į KANADĄ TRUKMĘ

Šaltinis: parengta BGI Consulting, remiantis verslo subjektų apklausos rezultatais.

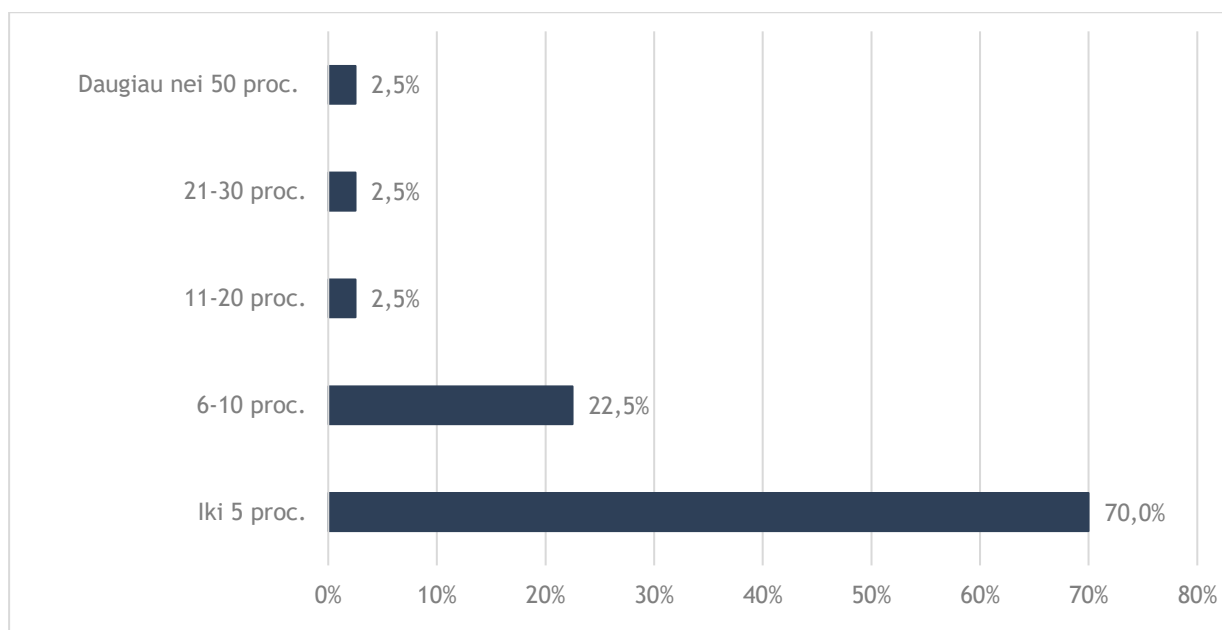
Didžioji dauguma (90 %) į Kanadą eksportuojančių apklaustų Lietuvos įmonių eksportuoja tik prekes, 7,5 % apklaustų įmonių nurodė eksportuojančios tik paslaugas, o 1 įmonė – tiek prekes, tiek paslaugas. Pažymėtina, kad 13,5 % šiuo metu prekes į Kanadą eksportuojančių įmonių ketina pradėti ir paslaugų eksportą. Didžioji dalis prekes į Kanadą eksportuojančių įmonių nurodė, kad didžiąją dalį eksporto sudaro lietuviškos kilmės produkcija, likę 8,3 % nurodė eksportuojantys maždaug po lygiai lietuviškos ir reeksportuojamos kitos kilmės produkcijos. Apklausoje dalyvavusios įmonės dažniausiai į Kanadą eksportuoja maisto produktus (konditerijos gaminius, pieno produktus ir kt.), baldus, tekstilės gaminius ir kitą pramoninę produkciją (lazerius ir jų dalis, matavimo prietaisus, sporto inventorių ir kt.). Apklaustos į Kanadą paslaugas eksportuojančios įmonės nurodė ten teikiančios interneto svetainių kūrimo, paieškos sistemų optimizavimo bei ekspedijavimo paslaugas.

10 PAVEIKSLAS. Į KANADĄ EKSPORTUOJANČIŲ VERSLO SUBJEKTŲ PASISKIRSTYMAS PAGAL EKSPORTUOJAMOS PRODUKCIJOS TIPĄ

Šaltinis: parengta BGI Consulting, remiantis verslo subjektų apklausos rezultatais.

Didžiajai daugumai apklausoje dalyvavusių į Kanadą eksportuojančių įmonių eksportas į šią šalį nesudaro esminės pardavimų pajamų dalies – 70 % į Kanadą eksportuojančių apklaustųjų nurodė, kad eksportas į Kanadą sudaro iki 5 % įmonės pardavimų pajamų, dar 22,5 % atvejų eksportui į Kanadą tenka 6–10 % įmonės pardavimų pajamų. Vis dėlto, vienai apklaustai įmonei Kanada yra pagrindinė rinka – eksportas į šią šalį sudaro daugiau nei 50 % šios įmonės pajamų. Tiesa, net 70 % iš apklaustų ir į Kanadą eksportuojančių įmonių tikisi eksporto į Kanadą augimo.

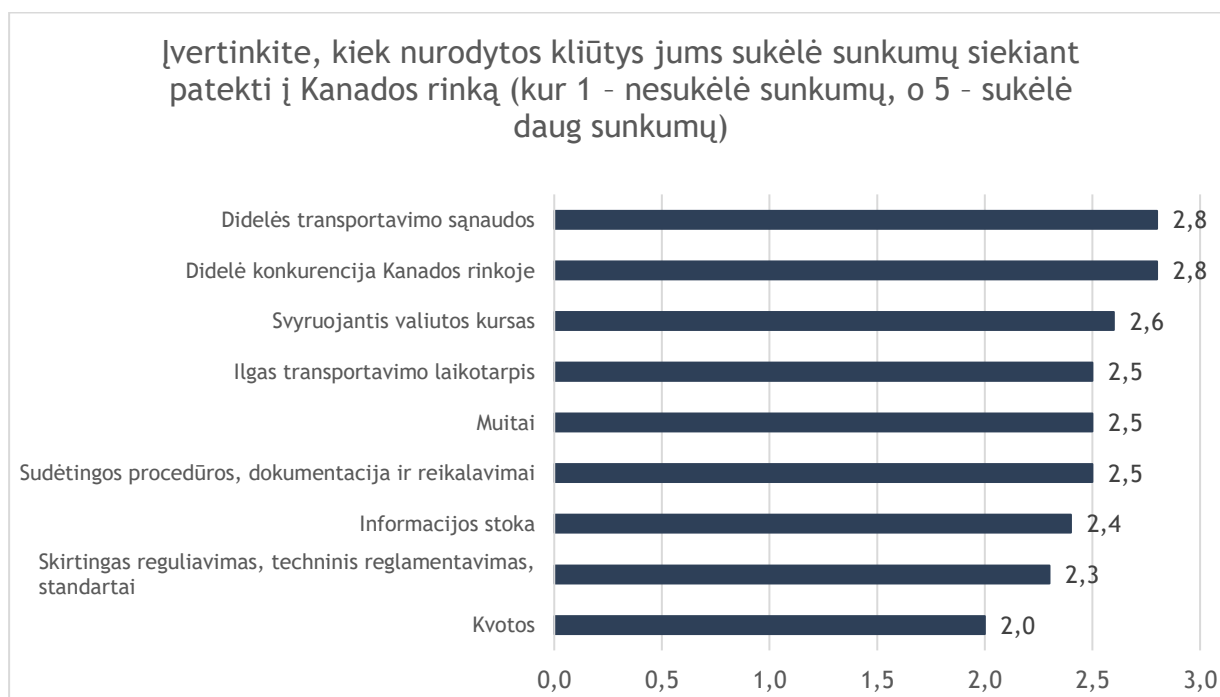

11 PAVEIKSLAS. ĮMONIŲ PARDAVIMŲ PAJAMŲ DALIS, TENKANTI EKSPORTUI Į KANADĄ

Šaltinis: parengta BGI Consulting, remiantis verslo subjektų apklausos rezultatais.

Siekdamos pradėti eksportą į Kanadą ir įsitvirtinti šios šalies rinkoje, ten eksportuojančios įmonės susidūrė su įvairiais sunkumais. Kaip nurodyta 12 paveiksle, didžiausiomis kliūtimis buvo didelės transportavimo sąnaudos bei didelė konkurencija Kanados rinkoje. Atitinkamai 17,5 % ir 7,5 % į Kanadą eksportuojančių apklaustų įmonių nurodė šias kliūtis. Didelės transportavimo sąnaudos sukėlė daug sunkumų įvairių sektorių įmonėms, o didelę konkurenciją Kanados rinkoje kaip daug sunkumų sukėlusią kliūtį išskyrė maisto produktus eksportuojančios įmonės. Svyruojantis valiutos kursas daug sunkumų sukėlė 10 % į Kanadą eksportuojančių įmonių, o ilgą transportavimo laikotarpį kaip didelę kliūtį išskyrė daugelis įmonių, įvardijusios dideles transportavimo sąnaudas kaip vieną pagrindinių problemų. Muitai daug sunkumų sukėlė 7,5 % apklaustų į Kanadą eksportuojančių įmonių, o tiek sudėtingos procedūros, dokumentacija ir reikalavimai, tiek skirtingas reguliavimas, techninis reglamentavimas, standartai – 5 %. Taip pat 5 % apklaustųjų nurodė, kad daug sunkumų siekiant pradėti eksportą sukėlė kvotos, tačiau daugelis respondentų nesusidūrė su kvotų keliamais sunkumais – 62,5 % įmonių atstovų nurodė, kad kvotos jiems nesukėlė jokių sunkumų. Informacijos stoka kaip daug sunkumų sukėlusią kliūtį įvardijo tik 1 apklausta įmonė. 12 paveiksle pavaizduota, kaip į Kanadą eksportuojančios įmonės vidutiniškai įvertino įvairių kliūčių sukeltus sunkumus siekiant pradėti eksportą į Kanadą, kur 1 – nesukėlė sunkumų, o 5 – sukėlė daug sunkumų.

Apklausoje rezultatai neleidžia teigti, kad kažkurios iš įvardytų kliūčių buvo aktualiausios konkrečių sektorių atstovams – skirtingos tų pačių sektorių įmonės labai skirtingai įvertino tiek sunkumus pradedant eksportuoti į Kanadą apskritai, tiek ir konkrečias kliūtis, kurios sukėlė daugiausiai sunkumų. Vis dėlto, apklausoje rezultatai rodo, kad su mažiausiais sunkumais pradedant eksportuoti į Kanadą susidūrė baldus eksportuojančios įmonės. Tiesa, tai nulėmė faktas, kad visos apklaustos baldus į Kanadą eksportuojančios įmonės priklauso tarptautiniams didmeniniams tinklams ir pačios neturėjo rūpintis eksporto į Kanadą klausimais bei spręsti susijusių sunkumų.

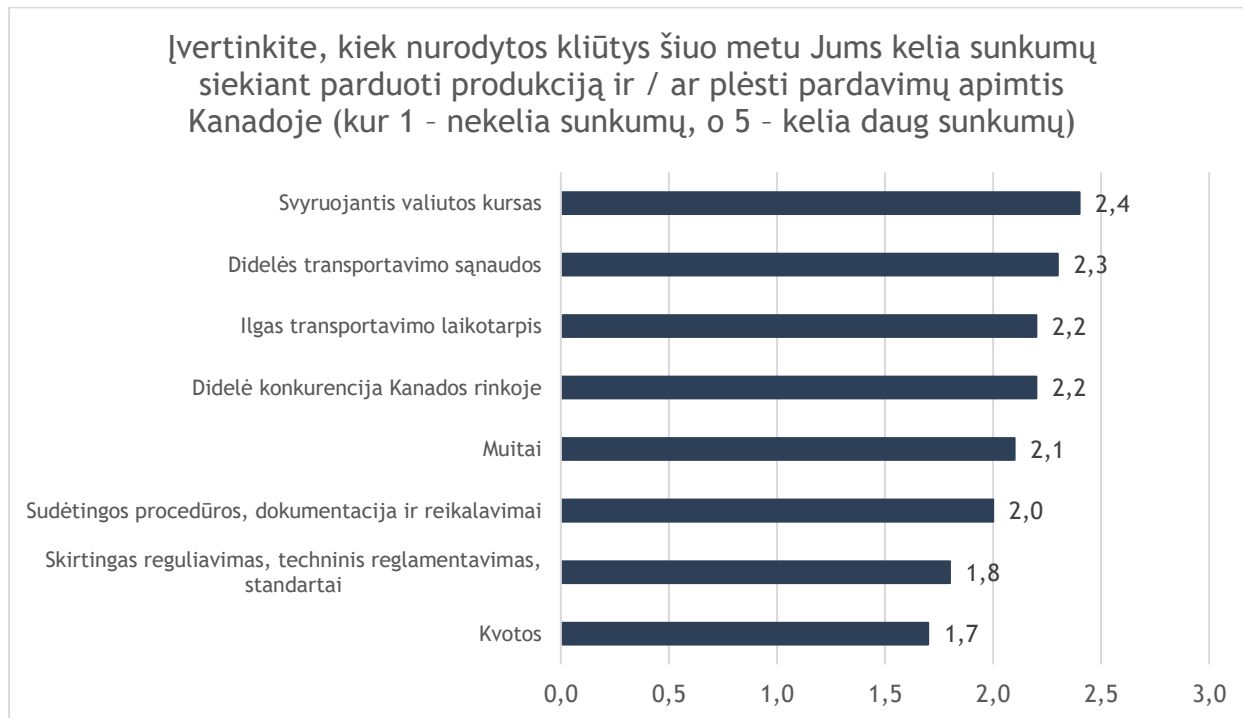

12 PAVEIKSLAS. KLIŪTYS SIEKiant PATEKTI Į KANADOS RINKĄ

Šaltinis: parengta BGI Consulting, remiantis verslo subjektų apklausoje rezultatais.

Kliūtys, kėlusios daugiausiai sunkumų pradedant eksportuoti į Kanadą, ir šiuo metu išlieka pagrindinėmis kliūtimis, siekiant į Kanadą eksportuojančioms įmonėms parduoti produkciją šioje rinkoje ir / ar plėsti pardavimų apimtį. Tiesa, kaip matoma 13 paveiksle, visų kliūčių keliami sunkumai įmonėms įsitvirtinus yra mažesni. Labiausiai sumažėjo didelės konkurencijos Kanados rinkoje keliami sunkumai, o tai leidžia

teigti, kad Lietuvos eksportuotojai sugeba būti konkurencingi Kanados rinkoje. Taip pat ženkliai sumažėjo sudėtingų (pvz., sertifikavimo ar muitinės) procedūrų, dokumentacijos bei reikalavimų keliami sunkumai. Tai leidžia teigti, kad Kanados rinkoje įsitvirtinusios įmonės geba prisitaikyti prie minėtų faktorių. 13 paveiksle pavaizduota, kaip į Kanadą eksportuojančios įmonės vidutiniškai įvertino įvairių kliūčių šiuo metu sukeltus sunkumus eksportuojant į Kanadą, kur 1 – nesukėlė sunkumų, o 5 – sukėlė daug sunkumų.

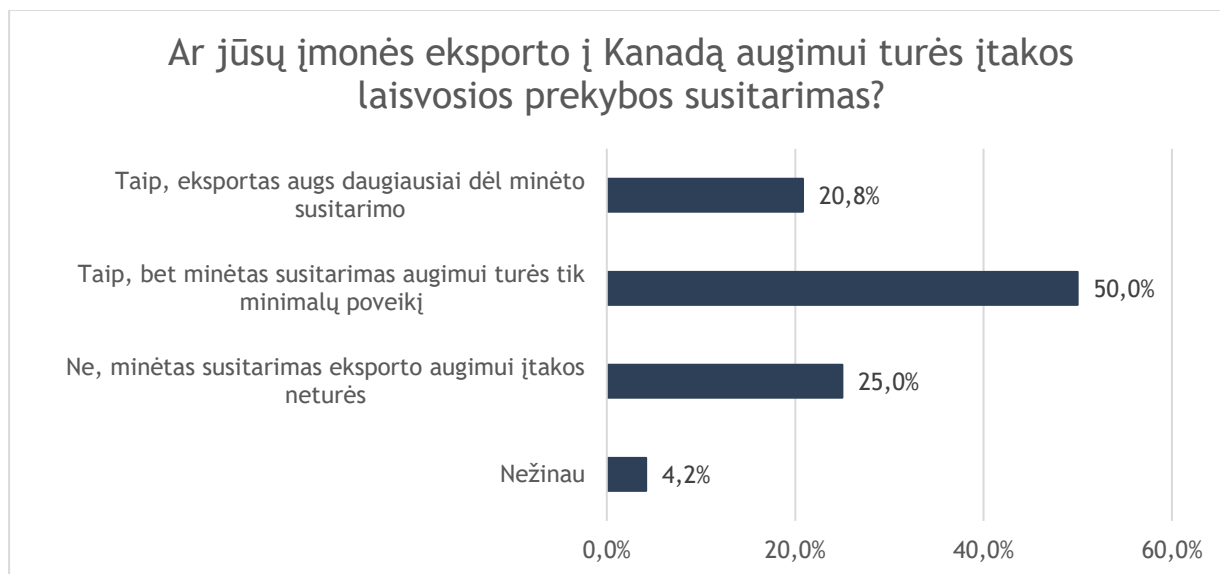

13 PAVEIKSLAS. KLIŪTYS, ŠIUO METU SUKELIANČIOS SUNKUMŲ Į KANADĄ EKSPORTUOJANČIOMS ĮMONĖMS

Šaltinis: parengta BGI Consulting, remiantis verslo subjektų apklausos rezultatais.

Siekiant ištirti į Kanadą eksportuojančių įmonių pasirengimą ES ir Kanados laisvosios prekybos susitarimo įsigaliojimui, buvo nustatyta, kad CETA įsigaliojimui ruošėsi 42,9 % apklaustų į Kanadą eksportuojančių ir apie CETA girdėjusių verslo subjektų. 73,3 % iš jų nurodė domėjęsi standartų bei sertifikatų reglamentavimu įsigaliojus sutarčiai, 33,3 % CETA įsigaliojimui besiruošusių įmonių domėjosi viešųjų pirkimų galimybėmis Kanadoje, o 13,3 % respondentų teigė numatę papildomas investicijas ruošiantis aštrėjančiai konkurencijai. Nors tai leidžia tikėtis, kad įsigaliojus laisvosios prekybos susitarimui bent dalis į Kanadą eksportuojančių įmonių bus geriau pasiruošusios susitvarkyti su eksportuojant kylančiais sunkumais, daugiau nei pusė į Kanadą eksportuojančių ir apie CETA žinančių įmonių jokių pasirengimo veiksnių nesiėmė. Taigi, CETA teikiamų galimybių bei keliamų grėsmių žinomumo didinimas išlieka svarbia pagalbos priemone į Kanadą siekiančioms eksportuoti Lietuvos įmonėms.

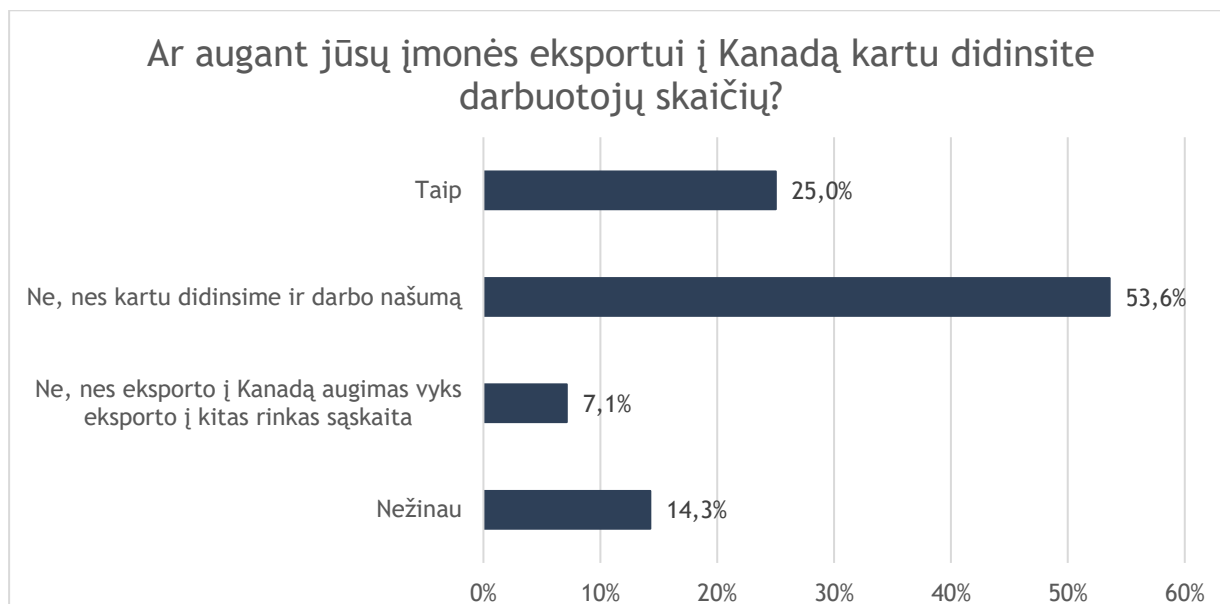
Į Kanadą eksportuojančios įmonės pozityviai vertina galimybes didinti eksportą į Kanadą – eksporto į šią šalį augimo tikisi 70 % šiuo metu ten eksportuojančių apklaustų įmonių. Tiesa, ne visos įmonės sieja šį augimą su CETA sutarties įsigaliojimu. Vos 20,8 % eksporto į Kanadą augimo besitikinčių ir apie CETA girdėjusių įmonių nurodė, kad eksportas į Kanadą augs daugiausiai dėl minėto susitarimo, tiesa, dar 50 % įmonių mano, kad susitarimas turės minimalų teigiamą poveikį eksporto į Kanadą apimtims.

14 PAVEIKSLAS. CETA ĮTAKA EKSPORTO Į KANADĄ AUGIMUI

Šaltinis: parengta BGI Consulting, remiantis verslo subjektų apklausos rezultatais.

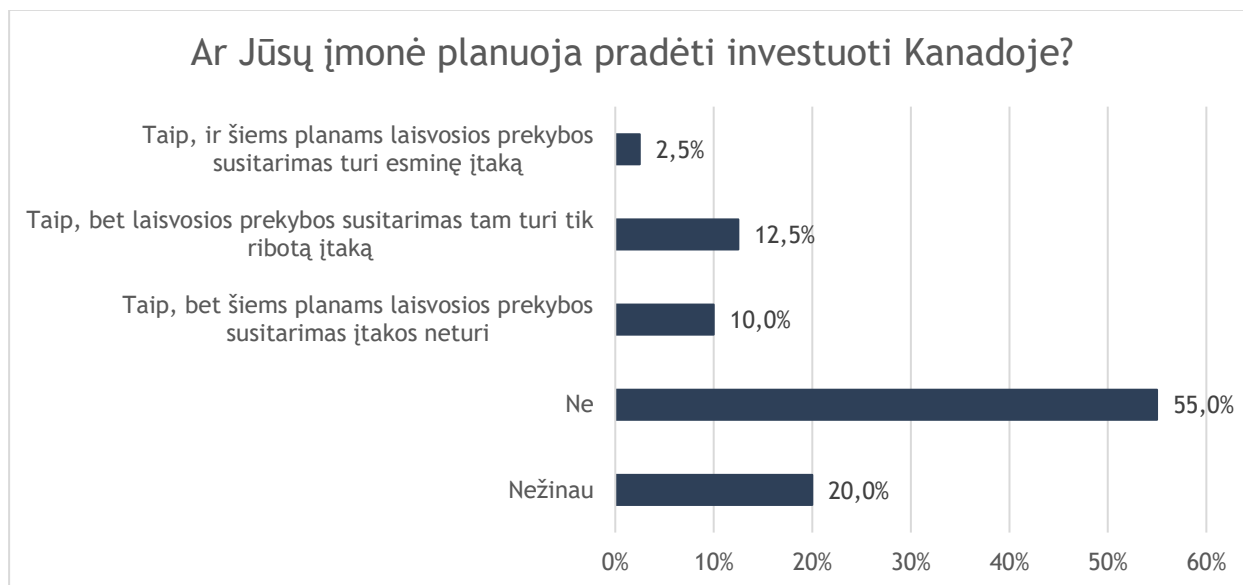
Laisvosios prekybos susitarimo poveikį užimtumui buvo siekiama nustatyti tiriant, ar didėjant eksportui į Kanadą įmonės ketina kartu didinti ir darbuotojų skaičių. Buvo nustatyta, kad 25 % įmonių, besitikinčių eksporto į Kanadą augimo, ketina didinti darbuotojų skaičių, o daugiau nei pusė (53,6 %) įmonių tokio poreikio nemato, nes ketina didinti darbo našumą. Dar 7,1 % įmonių ketina didinti eksportą į Kanadą eksporto į kitas rinkas sąskaita.

15 PAVEIKSLAS. EKSPORTO Į KANADĄ AUGIMO ĮTAKA DARBUOTOJŲ SKAIČIUI

Šaltinis: parengta BGI Consulting, remiantis verslo subjektų apklausos rezultatais.

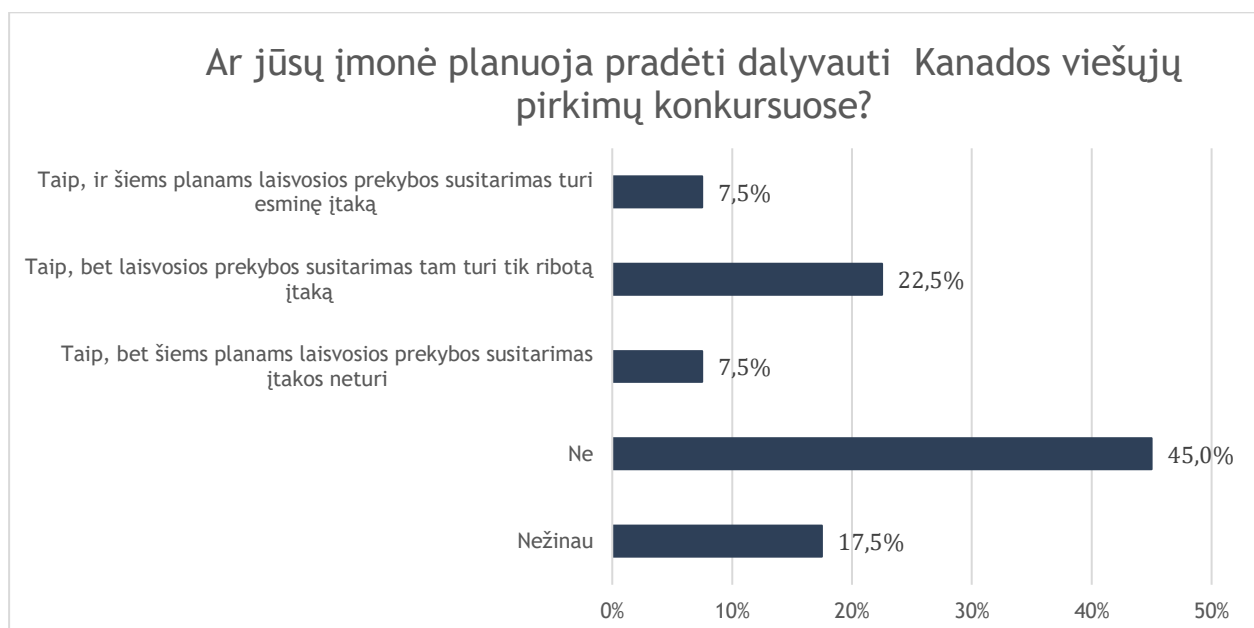
Didžioji dalis (87,5 %) į Kanadą eksportuojančių apklaustų Lietuvos įmonių iki šiol nėra investavusios Kanadoje. 25 % apklaustų į Kanadą eksportuojančių įmonių turi planų investuoti ar didinti savo investicijas Kanadoje ir, kaip matoma 16 paveiksle, daugiau nei pusė šių įmonių nurodė, kad planams investuoti tam tikros įtakos turės laisvosios prekybos susitarimas. Tai leidžia teigti, kad CETA turės minimalų teigiamą poveikį Lietuvos investicijoms Kanadoje.

16 PAVEIKSLAS. CETA ĮTAKA INVESTICIJOMS KANADOJE

Šaltinis: parengta BGI Consulting, remiantis verslo subjektų apklausos rezultatais.

85 % apklaustų į Kanadą eksportuojančių įmonių iki šiol nėra dalyvavusios Kanados viešųjų pirkimų konkursuose. 37,5 % įmonių turi planų pradėti dalyvauti ar skirti daugiau dėmesio dalyvavimui Kanados viešųjų pirkimų konkursuose ir, kaip matoma 17 paveiksle, didžiąja dalimi tokių atvejų laisvosios prekybos susitarimas turi tam tikrą įtaką šiems planams.

17 PAVEIKSLAS. CETA ĮTAKA DALYVAVIMUI KANADOS VIEŠŪJŲ PIRKIMŲ KONKURSOSE

Šaltinis: parengta BGI Consulting, remiantis verslo subjektų apklausos rezultatais.

Apibendrinant, didžioji dauguma (90 %) į Kanadą eksportuojančių apklaustų Lietuvos įmonių eksportuoja tik prekes, vis dėlto, 13,5 % šiuo metu prekes į Kanadą eksportuojančių įmonių ketina pradėti ir paslaugų eksportą. Respondentai į Kanadą daugiausiai eksportuoja lietuviškos kilmės produkciją. Didžioji dalis apklaustų ir į Kanadą eksportuojančių įmonių tikisi eksporto į Kanadą augimo, tačiau ne visos tokios įmonės sieja šį augimą su CETA sutarties įsigaliojimu. Taip

pat svarbu, kad 25 % įmonių, besitikinčių eksporto į Kanadą augimo, ketina didinti darbuotojų skaičių, o dar 53,6 % tokio poreikio nemato, nes ketina didinti darbo našumą.

Remiantis tuo, kokią produkciją šiuo metu dažniausiai į Kanadą eksportuoja Lietuvos įmonės, galima teigti, kad didžiausias galimybes įsivertinti Kanados rinkoje turi apdirbamąja gamyba užsiimančios įmonės, o ypač maisto, baldų bei tekstilės pramonės atstovai, taip pat įrangos gamintojai. Nors paslaugas į Kanadą šiuo metu eksportuojančių įmonių nėra daug, tarp jų vyrauja teikiančios interneto svetainių bei programinės įrangos kūrimo paslaugas. Remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis, visos Lietuvos kompiuterių, programavimo, konsultacijų ir susijusios veiklos bei informacinių paslaugų veiklos paslaugas teikiančių įmonių pajamos per pastaruosius 5 metus išaugo beveik 3 kartus⁷, tad toks šio sektoriaus augimas bei paslaugų tipas, leidžiantis paslaugas teikti nuotoliniu būdu, taip įveikiant didelio atstumo keliamas kliūtis, leidžia daryti prielaidą, kad tokias paslaugas teikiančios Lietuvos įmonės turi didžiausią eksporto į Kanadą potencialą tarp visų paslaugų teikėjų.

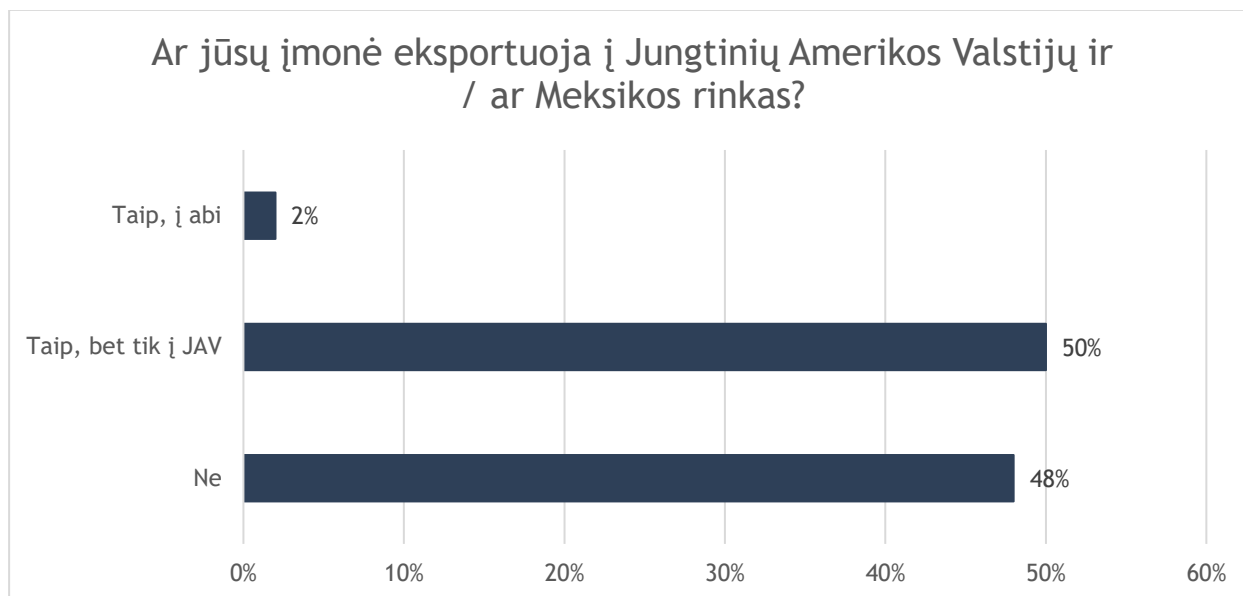
Šiuo metu į Kanadą eksportuojančių įmonių patirtis rodo, kad labiausiai eksportą į Kanadą pradėti padėjo tarptautinėse parodose užmegzti kontaktai. Tai leidžia daryti prielaidą, kad dalyvavimas tarptautinėse parodose išliks svarbus veiksnys siekiant pradėti eksportą į Kanadą ir taip išnaudoti CETA teikiamas galimybes. Be to, svarbu, kad įmonės būtų gerai susipažinusios su standartų ir sertifikatų reglamentavimu bei kitais konkrečioms sektoriams aktualiais laisvosios prekybos sutarties aspektais ir, esant poreikiui, imtųsi papildomų investicijų siekdamas didinti konkurencingumą – net 57,1 % apklaustų į Kanadą eksportuojančių ir apie CETA girdėjusių įmonių iki šiol nesiėmė jokių pasiruošimo sutarties įsigaliojimui veiksmų.

Didžioji dalis į Kanadą eksportuojančių apklaustų Lietuvos įmonių iki šiol nėra investavusios Kanadoje, vis dėlto, 25 % apklaustų į Kanadą eksportuojančių įmonių turi planų investuoti ar didinti savo investicijas Kanadoje, be to, daugiau nei pusė tokių įmonių nurodė, kad planams investuoti įtakos turės laisvosios prekybos susitarimas. Taip pat, nors didžioji apklaustų į Kanadą eksportuojančių įmonių iki šiol nėra dalyvavusios Kanados viešųjų pirkimų konkursuose, 37,5 % apklaustų į Kanadą eksportuojančių įmonių turi planų pradėti dalyvauti ar skirti daugiau dėmesio dalyvavimui Kanados viešųjų pirkimų konkursuose, ir daugumoje tokių atveju laisvosios prekybos susitarimas turi bent tam tikrą įtaką.

3.3. Į KANADĄ NEEKSPORTUOJANČIŲ VERSLO SUBJEKTŲ POŽYMAI

100 apklausoje dalyvavusių įmonių vykdo eksporto veiklą, tačiau neeksportuoja į Kanadą. Nemažos dalies iš jų potencialą eksportuoti į Kanadą rodo tai, kad daugiau nei pusė apklaustų ir eksporto veiklą vykdančių, tačiau į Kanadą neeksportuojančių įmonių (52 %) eksportuoja į kitas NAFTA šalis, pirmiausia JAV (18 paveikslas).

⁷ 296 % pardavimų pajamų augimas nuo 2013 m. 1 ketvirčio iki 2017 m. 4 ketvirčio. Lietuvos statistikos departamentas, 2018.

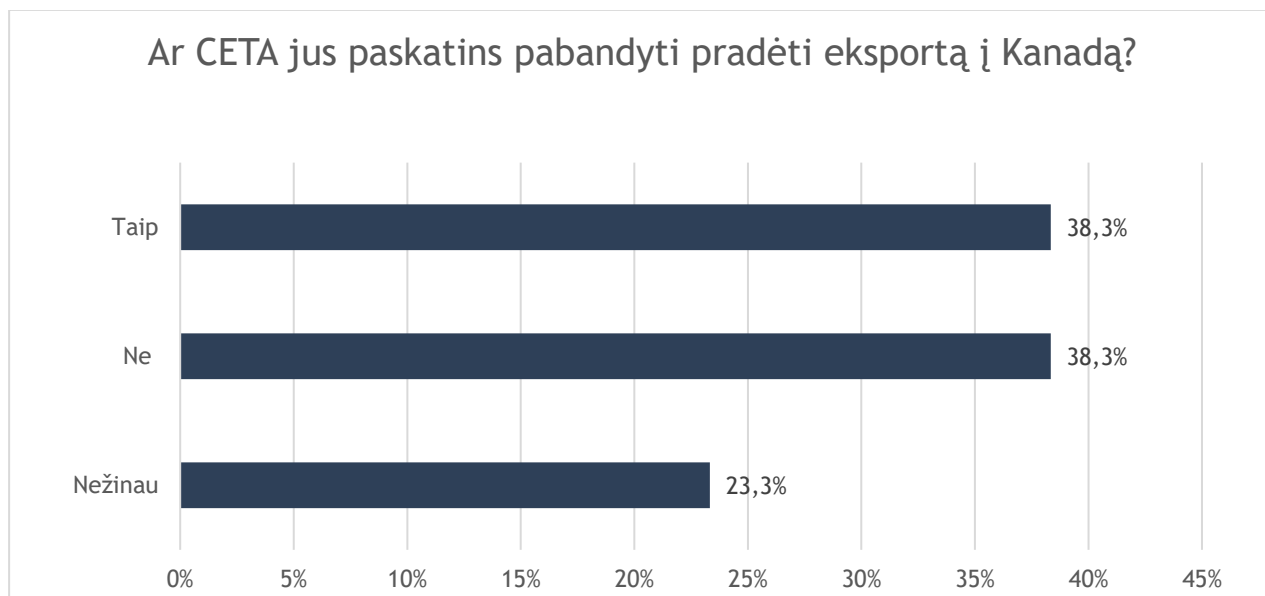

18 PAVEIKSLAS. Į KANADĄ NEEKSPORTUOJANČIŲ VERSLO SUBJEKTŲ EKSPORTAS Į KITAS NAFTA ŠALIS

Šaltinis: parengta BGI Consulting, remiantis verslo subjektų apklausos rezultatais.

Į kitas NAFTA šalis eksportuojančios įmonės kaip pagrindinę priežastį, dėl kurios neeksportuoja į Kanadą, įvardijo tai, kad nėra ten užmezgę kontaktų ir neturi klientų, taip pat buvo paminėta, kad trūksta informacijos apie Kanados rinką ir verslo misijų į šią šalį. Dalis įmonių taip pat tikino esą patenkintos dabartinėmis eksporto rinkomis ir nematančios poreikio eksportuoti į Kanadą. Tuo tarpu į nei vieną iš NAFTA šalių neeksportuojančios, tačiau eksporto veiklą vykdančios įmonės kaip pagrindines priežastis, dėl kurių neeksportuoja į Kanadą, nurodė ilgą transportavimo laikotarpį ir dideles transportavimo sąnaudas. Neeksportuojančios į Kanadą įmonės taip pat baiminasi skirtingo reguliavimo, techninio reglamentavimo ir skirtingų standartų.

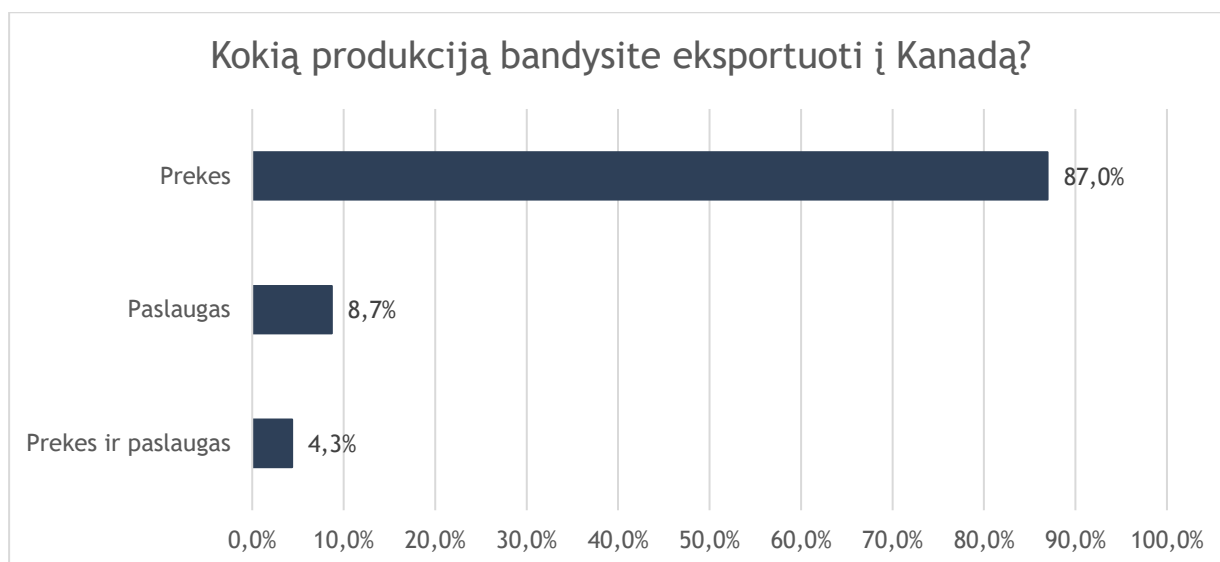
60 % į Kanadą neeksportuojančių, tačiau eksporto veiklą vykdančių apklaustų įmonių yra girdėjęs apie CETA. 38,3 % iš jų teigė, kad laisvosios prekybos susitarimas paskatins pradėti eksportą į Kanadą, o tai parodo gana reikšmingą susitarimo įtaką prekybos su Kanada augimui. Ketinimus pradėti eksportuoti į Kanadą nurodė tiek į JAV / Meksiką eksportuojančios įmonės, tiek į šias šalis neeksportuojančios įmonės. Tai leidžia tikėtis, kad CETA sutarties įsigaliojimas kai kurioms įmonėms netiesiogiai atvers ne tik Kanados, bet ir kitų NAFTA šalių rinkas.

19 PAVEIKSLAS. CETA POVEIKIS EKSPORTO Į KANADĄ PRADŽIAI

Šaltinis: parengta BGI Consulting, remiantis verslo subjektų apklausos rezultatais.

Į Kanadą ketinančių eksportuoti įmonių planai leidžia tikėtis, kad tendencija į šią rinką daugiausiai eksportuoti prekes išliks – 87 % eksportą į Kanadą ketinančių pradėti įmonių ten ketina eksportuoti tik prekes. Tarp prekių eksportą į Kanadą ketinančių pradėti įmonių daugiausiai pateko maisto ir gėrimų pramonės atstovų – šią produkciją į Kanadą ketina eksportuoti 35 % visų į Kanadą prekes ketinančių eksportuoti įmonių. Paslaugų eksportą į Kanadą ketinančios pradėti įmonės ruošiasi ten teikti informacinių sistemų nuomos ir priežiūros bei elektronikos surinkimo paslaugas.

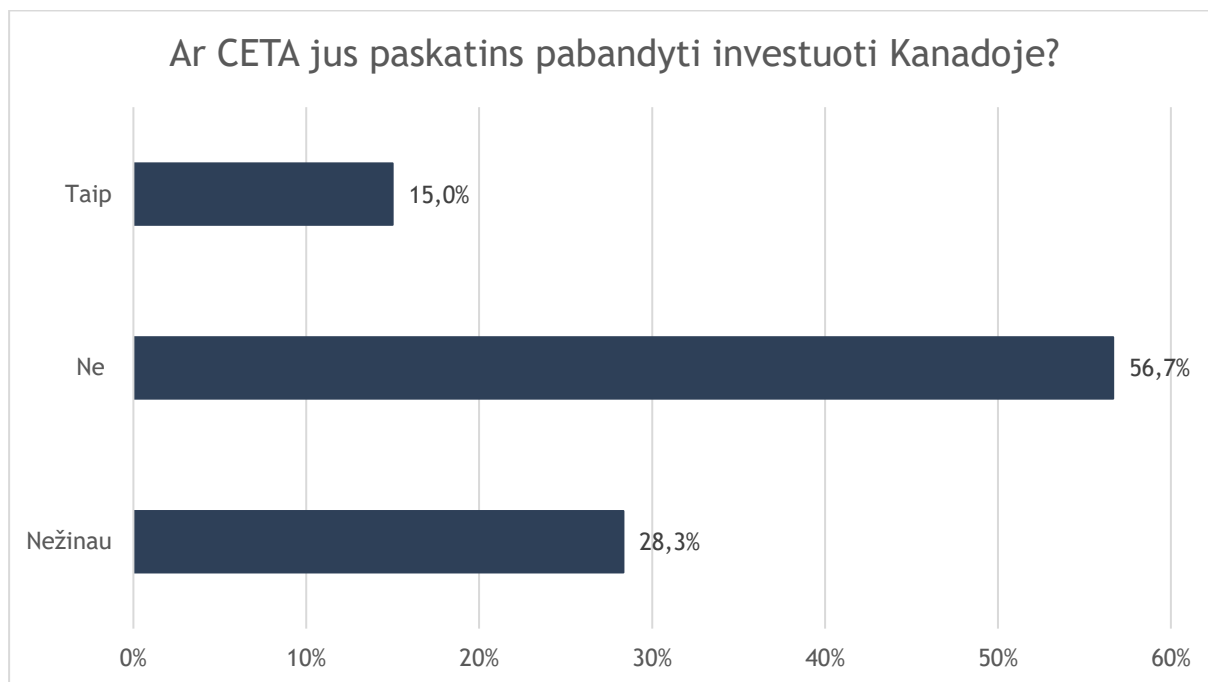

20 PAVEIKSLAS. VERSLO SUBJEKTŲ PASISKIRSTYMAS PAGAL PRODUKCIJOS, KURIĄ PLANUOJAMA EKSPORTUOTI Į KANADĄ, TIPUS

Šaltinis: parengta BGI Consulting, remiantis verslo subjektų apklausos rezultatais.

15 % į Kanadą neeksportuojančių ir apie CETA girdėjusių įmonių teigia, kad laisvosios prekybos susitarimas jas paskatins ne tik pradėti eksportą į Kanadą, bet ir investuoti šioje šalyje. Be to, kaip matoma 21 paveiksle,

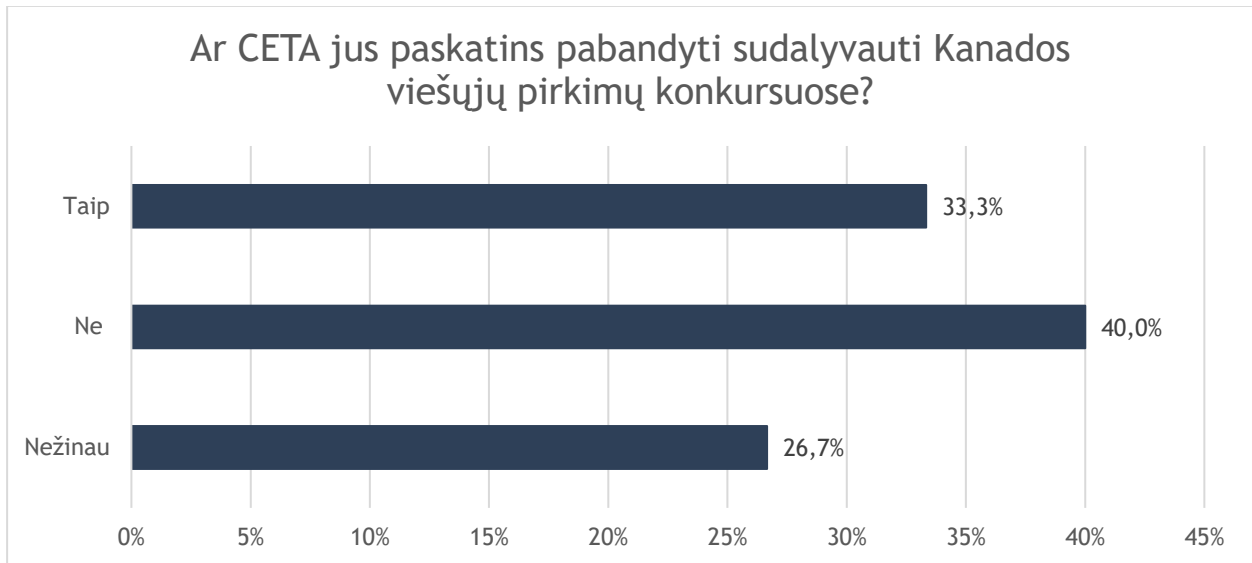
nemaža dalis įmonių dar nėra apsisprendusios dėl investicijų Kanadoje. Tai leidžia daryti prielaidą, kad dalis įmonių iš pradžių pradės eksportą į Kanadą ir vėliau priims sprendimą dėl investicijų Kanadoje. Kaip ir jau eksportuojančių į Kanadą įmonių atveju, šie rezultatai rodo nedidelį teigiamą laisvosios prekybos susitarimo poveikį Lietuvos investicijoms Kanadoje.

21 PAVEIKSLAS. CETA POVEIKIS Į KANADĄ NEEKSPORTUOJANČIŲ ĮMONIŲ PLANAMS INVESTUOTI KANADOJE

Šaltinis: parengta BGI Consulting, remiantis verslo subjektų apklausos rezultatais.

Pasiryžimas sudalyvauti Kanados viešųjų pirkimų konkursuose tarp į Kanadą kol kas neeksportuojančių įmonių yra beveik toks pat kaip tarp jau į Kanadą eksportuojančių verslo subjektų – trečdalis (33,3 %) apie CETA girdėjusių tokių įmonių tikina, kad laisvosios prekybos susitarimas paskatins jas ne tik eksportuoti į Kanadą, bet ir dalyvauti viešųjų pirkimų konkursuose šioje šalyje. Įdomu tai, kad dalis įmonių, šiuo metu neturinčių kontaktų ir klientų Kanadoje, mato viešųjų pirkimų konkursus kaip vienintelį būdą patekti į Kanados rinką. Daugiau nei ketvirtadalis (26,7 %) į Kanadą neeksportuojančių, tačiau apie CETA girdėjusių įmonių dar nėra apsisprendusios dėl dalyvavimo Kanados viešųjų pirkimų konkursuose.

22 PAVEIKSLAS. CETA POVEIKIS Į KANADĄ NEEKSPORTUOJANČIŲ ĮMONIŲ PLANAMS SUDALYVAUTI KANADOS VIEŠŪJŲ PIRKIMŲ KONKURSUOSE

Šaltinis: parengta BGI Consulting, remiantis verslo subjektų apklausos rezultatais.

Apibendrinant, 100 apklausoje dalyvavusių įmonių vykdo eksporto veiklą, tačiau neeksportuoja į Kanadą. 60 % į Kanadą neeksportuojančių, tačiau eksporto veiklą vykdančių apklaustų įmonių yra girdėjusios apie CETA, o 38,3 % iš jų teigė, kad laisvosios prekybos susitarimas paskatins pradėti eksportą į Kanadą. Didžioji dalis eksportą į Kanadą ketinančių pradėti įmonių ten ketina eksportuoti tik prekes, o 35 % visų į Kanadą prekes ketinančių eksportuoti įmonių veikia maisto ir gėrimų pramonės sektoriuje.

Kadangi tarp į Kanadą prekes ketinančių eksportuoti įmonių daugiausiai yra maisto ir gėrimų pramonės atstovų bei šio sektoriaus įmonės patenka ir tarp daugiausiai jau į Kanadą eksportuojančių įmonių, galima daryti prielaidą apie didelį Lietuvos maisto ir gėrimų pramonės eksporto į Kanadą potencialą. Viena iš dviejų į Kanadą paslaugas ketinančių pradėti eksportuoti įmonių planuoja ten teikti informacinių sistemų nuomos ir priežiūros paslaugas, o tai pagrindžia anksčiau keltą prielaidą apie informacinių ir ryšių technologijų sektoriaus paslaugų eksporto į Kanadą potencialą.

Priežastys, dėl kurių eksporto veiklą vykdančios Lietuvos įmonės neeksportuoja į Kanadą, leidžia identifikuoti veiksmus, kurių jos turėtų imtis siekdamos išnaudoti CETA galimybes. Kontaktų Kanadoje trūkumas patvirtina dalyvavimo tarptautinėse parodose svarbą, kurią nurodė ir jau į Kanadą eksportuojančios įmonės. Tuo tarpu skirtingo reguliavimo, techninio reglamentavimo ir skirtingų standartų baimė patvirtina didesnio įmonių informavimo bei pačių įmonių atstovų domėjimosi konkrečioms sektoriams aktualiais standartų ir reguliavimo ypatumais reikšmingumą.

Svarbu ir tai, kad 15 % į Kanadą neeksportuojančių ir apie CETA girdėjusių įmonių teigia, kad laisvosios prekybos susitarimas jas paskatins ne tik pradėti eksportą į Kanadą, bet ir investuoti šioje šalyje. Be to, trečdalis apie CETA girdėjusių į Kanadą kol kas neeksportuojančių įmonių tikina, kad laisvosios prekybos susitarimas paskatins jas ne tik eksportuoti į Kanadą, bet ir dalyvauti viešųjų pirkimų konkursuose šioje šalyje.

4. CETA ĮGYVENDINIMO POVEIKIO EKONOMIKAI / VERSLUI VERTINIMAS

Techninės specifikacijos nuostatų analizė leido išskirti kelis poveikio ekonomikai / verslui vertinimo aspektus:

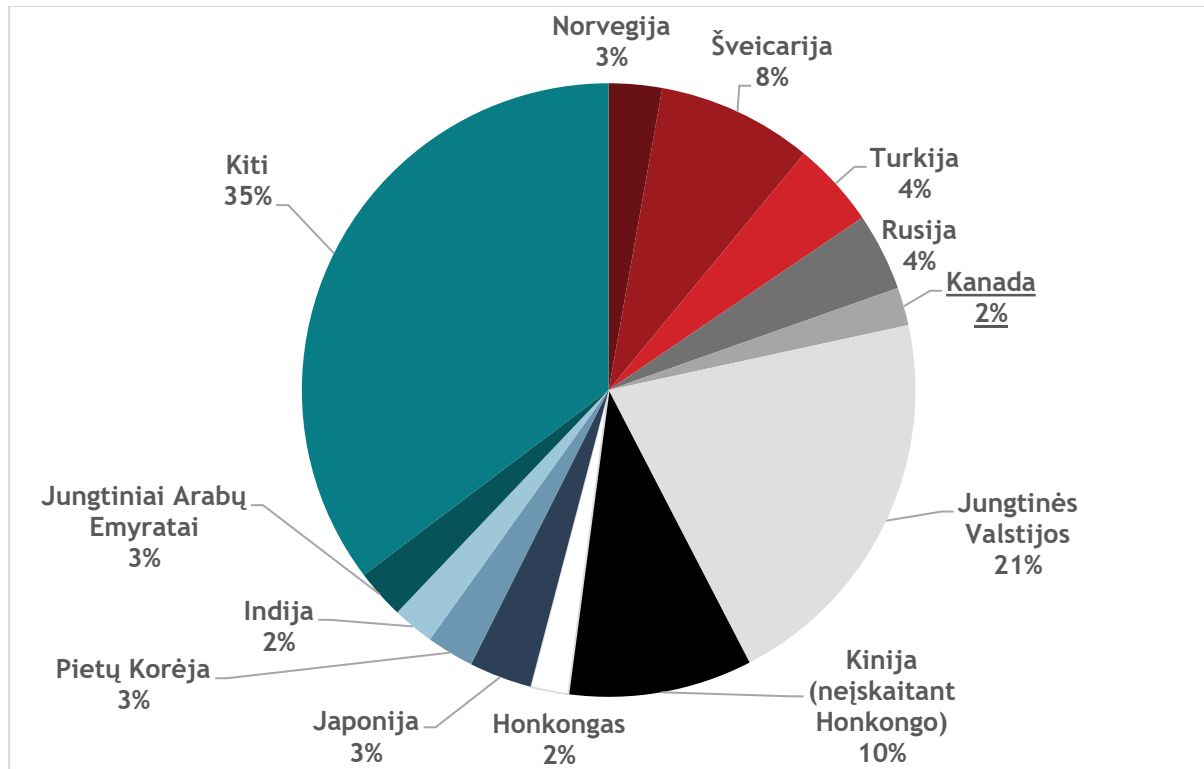
- poveikis prekybai su Kanada,
- poveikis Lietuvos ekonomikai (techninėje specifikacijoje išskiriamas poveikis BVP),
- poveikis atskiriems pramonės ir žemės ūkio sektoriams,
- poveikis Lietuvos pramonės ir žemės ūkio gamintojų konkurencingumui,
- poveikis užimtumui.

Pirmiausia turi būti nustatytas poveikis prekybai su Kanada, t. y. kiek padidės eksportas į Kanadą ir importas iš Kanados. Nustačius prekybos su Kanada apimčių padidėjimą, bus galima vertinti tokį padidėjimą lydinčių kitų makroekonominių rodiklių (BVP, užimtumo) pokyčius.

4.1. PREKYBOS DUOMENŲ ANALIZĖ IR TIKĖTINAS POVEIKIS PREKYBAI

4.1.1. PREKYBOS TARP EUROPOS SĄJUNGOS / LIETUVOS IR KANADOS APIMTYS

Europos Sąjungai Kanada yra gan svarbus prekybos partneris – 2016 metais Kanadai teko apie 2 proc. viso ES išorės prekių eksporto, taigi, Kanada beveik patenka į Europos Sąjungos prekių eksporto didžiausių rinkų dešimtuką (23 paveikslas). Be to, Kanada yra arti dešimtuko svarbiausių partnerių, iš kurių ES importuoja daugiausiai prekių – 2016 metais Kanadai teko apie 1,7 proc. viso ES importo.

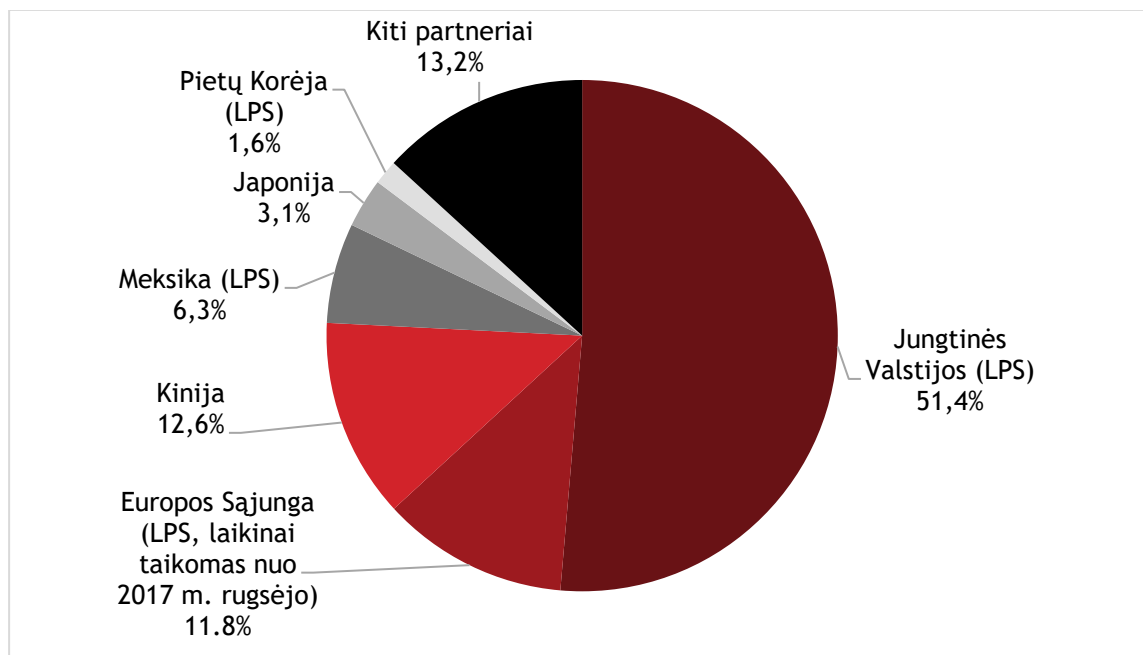
23 PAVEIKSLAS. ES PREKIŲ EKSPORTO PASISKIRSTYMAS PAGAL IŠORĖS PREKYBOS PARTNERIUS, PROC. (2016 M.)

Šaltinis: parengta BGI Consulting, remiantis Eurostat duomenimis.

Panaši svarba Kanadai tenka ir prekyboje paslaugomis – 2015 metais Kanadai teko 2 proc. ES paslaugų eksporto ir 1,8 proc. ES paslaugų importo. Tiesa, prekybos paslaugomis apimtys yra bene dvigubai mažesnės – pavyzdžiui, 2015 metais ES į Kanadą eksportavo 35,2 mlrd. eurų vertės prekių ir 15,9 mln. eurų vertės paslaugų, o importavo iš Kanados 28,3 mlrd. eurų vertės prekių ir 12,1 mlrd. eurų vertės paslaugų⁸.

Kanadai Europos Sąjunga yra dar reikšmingesnė prekybos partnerė – 2017 metais Europos Sąjungai teko net 11,8 proc. viso į Kanadą vykdomo prekių importo (24 paveikslas). Nors nuo JAV atsilieikama kelis kartus, vis dėlto, tai Europos Sąjungai užtikrina patekimą į didžiausių prekių eksportuotojų į Kanadą trejetuką.

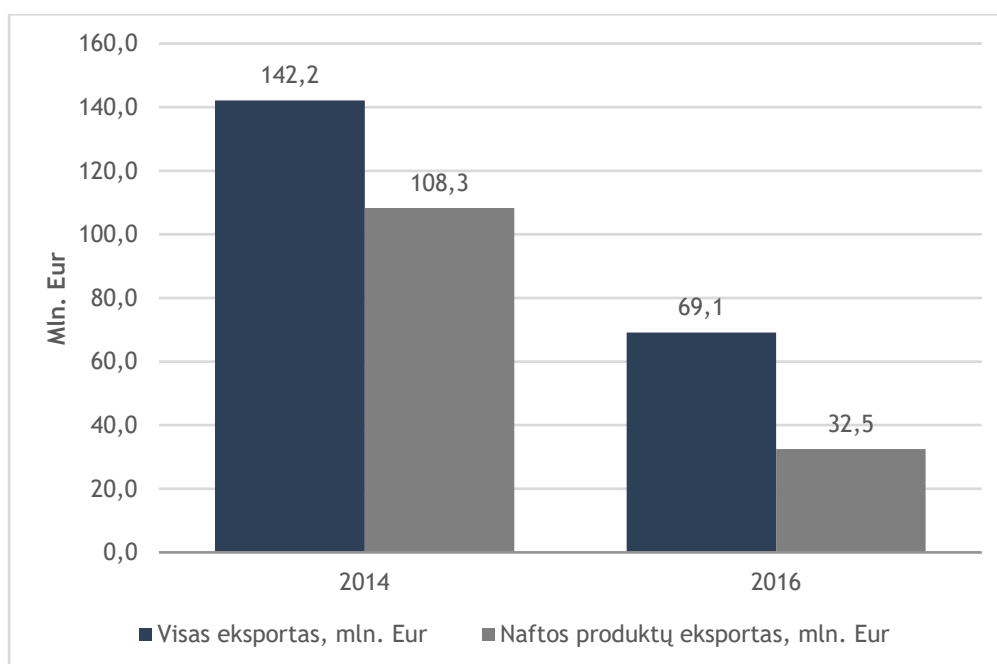
⁸ "EU – Canada Summit-Record EU surplus in trade in goods with Canada of €7 billion in 2015...-... but surplus for trade in services at its lowest point". Eurostat. October 30, 2016. <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7718359/6-30102016-AP-EN.pdf/011a7e14-c211-498e-9bba-7e8d1090bd26>

24 PAVEIKSLAS. PREKIŲ IMPORTO Į KANADĄ PASISKIRSTYMAS PAGAL PREKYBOS PARTNERIUS, PROC. (2017 M.)

Šaltinis: parengta BGI Consulting, remiantis Kanados statistikos tarnybos duomenimis.

Lietuvai Kanada yra mažiau svarbi prekybos partnerė nei visai Europos Sąjungai. 2016 metais prekių ir paslaugų eksportas į Kanadą sudarė 69 mln. eurų (25 paveikslas) arba tik 0,23 proc. viso Lietuvos eksporto. Skaičiuojant nuo Lietuvos prekių eksporto į trečiąsias (t. y. ES nepriklausančias) valstybes, Kanadai teko apie 0,7 proc. Lietuvos eksporto. Skaičiuojant nuo į Lietuvą iš trečiųjų (t. y. ES nepriklausančių) valstybių importuotų prekių vertės, Kanadai teko tik apie 0,2 proc. tokio importo. Tai gali reikšti, kad CETA sutartis Lietuvos eksporto apimtims turės mažesnę poveikį (matuojant procentais) nei ES eksporto apimtims.

25 PAVEIKSLAS. LIETUVOS PREKIŲ IR PASLAUGŲ EKSPORTAS Į KANADĄ

Šaltinis: sudaryta BGI Consulting pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis

Apibendrinant, Lietuvai Kanada, pagal dabartinius prekybos duomenis yra mažesnės apimties rinka nei visai Europos Sąjungai. 2016 metais Kanadai teko apie 2 proc. viso ES išorės prekių eksporto, tad Kanada beveik patenka į Europos Sąjungos prekių eksporto didžiausių rinkų dešimtuką. Tačiau tais pačiais metais Kanadai teko tik apie 0,7 proc. Lietuvos eksporto⁹ (skaičiuojant nuo Lietuvos prekių eksporto į trečiąsias, t. y. ES nepriklausančias, valstybes).

4.1.2. PREKYBOS TARP EUROPOS SĄJUNGOS / LIETUVOS IR KANADOS STRUKTŪRA

ES ir Lietuvos mastu skiriasi ne tik Kanados, kaip prekybos partnerio, svarba, bet ir eksporto / importo struktūra. 1 lentelėje yra pateikta ES ir Lietuvos prekių eksporto į Kanadą struktūra pagal stambesnes Kanados statistikos tarnybos apskaitomas prekių grupes. Taip pat šioje lentelėje (paskutiniame stulpelyje) pateikiama informacija, kokia procentinė dalis atskirų prekių grupių ES eksporte į Kanadą tenka Lietuvai. Matyti, kad jeigu bendras Lietuvos prekių eksportas į Kanadą sudaro 0,34 proc. viso ES prekių eksporto į Kanadą, tai atskirų prekių grupių ES eksporte į Kanadą Lietuvai tenka didesnė dalis – tai gyvūninės kilmės produktai, mineraliniai produktai, mediena ir medienos gaminiai, tekstilės medžiagos ir tekstilės dirbiniai, įvairūs pramonės dirbiniai (1 lentelė).

1 LENTELĖ. ES / LIETUVOS PREKIŲ EKSPORTO Į KANADĄ STRUKTŪRA (2017 M.)

Prekių grupė	ES prekių eksporto į Kanadą struktūra	Lietuvos prekių eksporto į Kanadą struktūra	Lietuvos dalis konkrečios prekių grupės ES eksporte į Kanadą
Bendra prekių rinka	100,0%	100,0%	0,34%
Gyvi gyvūnai; gyvūninės kilmės produktai	0,8%	3,4%	1,38%
Augaliniai produktai	1,0%	0,3%	0,11%
Gyvūniniai arba augaliniai riebalai ir aliejus bei jų skilimo produktai; paruošti valgomieji riebalai; gyvūninis arba augalinis vaškas	0,4%	0,0004%	0,0004%
Paruošti maisto produktai; nealkoholiniai ir alkoholiniai gėrimai bei actas; tabakas ir perdirbti tabako pakaitalai	6,1%	1,9%	0,10%
Mineraliniai produktai ¹⁰	6,7%	53,7%	2,69%
Chemijos pramonės ir jai giminingų pramonės šakų produkcija	17,4%	7,5%	0,14%
Plastikai ir jų dirbiniai; kaučiukas ir jo dirbiniai	3,2%	0,3%	0,03%
Žalios (neišdirbtos) odos, išdirbta oda, kailiai ir jų dirbiniai; pakinktai ir balnai; kelionės reikmenys, rankinės ir panašūs daiktai; dirbiniai iš gyvūnų žarnų (išskyrus šilkverpių žarnas)	0,9%	0,009%	0,003%

⁹ Beveik visas Lietuvos prekių eksportas į Kanadą yra lietuviškos kilmės (nuo 94 iki 100 proc. atskirais metais).

¹⁰ Kanados statistikos tarnybos duomenimis, į Kanadą mineraliniai produktai iš Lietuvos buvo importuojami ir 2017 metais. Kadangi Kanados statistikos tarnyba turi galimybes objektyviai fiksuoti Lietuvos eksportuoto produkto patekimo į Kanadą faktą, buvo remtasi Kanados statistikos tarnybos duomenimis.

Prekių grupė	ES prekių eksporto į Kanadą struktūra	Lietuvos prekių eksporto į Kanadą struktūra	Lietuvos dalis konkrečios prekių grupės ES eksporte į Kanadą
Mediena ir medienos dirbiniai; medžio anglys; kamštiena ir kamštienos dirbiniai; dirbiniai iš šiaudų, esparto arba iš kitų pynimo medžiagų; pintinės ir pinti dirbiniai	0,5%	1,8%	1,11%
Medienos arba kitų pluoštinių celiuliozinių medžiagų plaušiena; perdirbti skirtas popierius arba kartonas (atliekos ir liekanos); popierius ir kartonas bei jų dirbiniai	1,2%	0,4%	0,11%
Tekstilės medžiagos ir tekstilės dirbiniai	1,8%	3,8%	0,73%
Avalynė, galvos apdangalai, skėčiai, skėčiai nuo saulės, lazdos, lazdos-sėdynės, vytiniai, botagai ir jų dalys; paruoštos naudoti plunksnos ir jų dirbiniai; dirbtinės gėlės; dirbiniai iš žmonių plaukų	0,7%	0,1%	0,02%
Dirbiniai iš akmens, gipso, cemento, asbesto, žėručio arba panašių medžiagų; keramikos dirbiniai; stiklas ir stiklo dirbiniai	1,3%	0,1%	0,02%
Gamtiniai arba dirbtiniu būdu išauginti perlai, brangakmeniai arba pusbrangiai akmenys, taurieji metalai, metalai, plakiruoti tauriuoju metalu, bei jų dirbiniai; dirbtinė bižuterija; monetos	1,0%	0,2%	0,07%
Netaurieji metalai ir netauriųjų metalų dirbiniai	5,8%	0,6%	0,03%
Mašinos ir mechaniniai įrenginiai; elektros įrenginiai; jų dalys; garso įrašymo ir atkūrimo aparatai, televizijos vaizdo ir garso įrašymo ir atkūrimo aparatai, šių dirbinių dalys bei reikmenys	24,7%	2,2%	0,03%
Antžeminio, oro, vandens transporto priemonės ir pagalbiniai transporto įrenginiai	18,0%	0,048%	0,0009%
Optikos, fotografijos, kinematografijos, matavimo, kontrolės, precizijos, medicinos arba chirurgijos prietaisai ir aparatai; laikrodžiai; muzikos instrumentai; jų dalys ir reikmenys	4,7%	2,3%	0,17%
Ginklai ir šaudmenys; jų dalys ir reikmenys	0,2%	0,0%	0,00%
Įvairūs pramonės dirbiniai	2,2%	21,6%	3,30%
Meno kūriniai, kolekcionavimo objektai ir antikvariniai daiktai	1,4%	0,01%	0,002%

Šaltinis: sudaryta BGI Consulting, remiantis Kanados statistikos tarnybos duomenimis.

ES ir Lietuvos mastu skiriasi ir importo iš Kanados struktūra. 2 lentelėje yra pateikta į ES ir Lietuvą vykdomo prekių importo iš Kanados struktūra pagal stambesnes Kanados statistikos tarnybos apskaitomas prekių grupes. Taip pat šioje lentelėje (paskutiniame stulpelyje) pateikiama informacija, kokia procentinė dalis atskirų prekių grupių ES importe iš Kanados tenka Lietuvai. Matyti, kad jeigu Lietuvai tenka 0,2 proc. į ES iš Kanados importuojamų prekių, tai atskirų prekių grupių ES importe iš Kanados Lietuvai tenka didesnė dalis – tai gyvūninės kilmės produktai, paruošti maisto produktai ir gėrimai, odos ir kailių dirbiniai, tekstilės medžiagos ir tekstilės dirbiniai, avalynė, įrenginiai, transporto priemonės (2 lentelė).

2 LENTELĖ. Į ES / LIETUVĄ VYKDOMO PREKIŲ IMPORTO IŠ KANADOS STRUKTŪRA (2017 M.)

Prekių grupė	ES prekių importo iš Kanados struktūra	Lietuvos prekių importo iš Kanados struktūra	Lietuvos dalis konkrečios prekių grupės ES importe iš Kanados
Bendra prekių rinka	100,0%	100,0%	0,2%
Gyvi gyvūnai; gyvūninės kilmės produktai	1,3%	7,8%	1,1%
Auginiai produktai	5,2%	0,8%	0,027%
Gyvūniniai arba augaliniai riebalai ir aliejus bei jų skilimo produktai; paruošti valgomieji riebalai; gyvūninis arba augalinis vaškas	0,1%	0,037%	0,1%
Paruošti maisto produktai; nealkoholiniai ir alkoholiniai gėrimai bei actas; tabakas ir perdirbti tabako pakaitalai	1,5%	3,3%	0,4%
Mineraliniai produktai	14,8%	0,8%	0,009%
Chemijos pramonės ir jai giminingų pramonės šakų produkcija	6,4%	2,3%	0,1%
Plastikai ir jų dirbiniai; kaučiukas ir jo dirbiniai	1,0%	0,9%	0,2%
Žalios (neišdirbtos) odos, išdirbta oda, kailiai ir jų dirbiniai; pakinktai ir balnai; kelionės reikmenys, rankinės ir panašūs daiktai; dirbiniai iš gyvūnų žarnų (išskyrus šilksverpių žarnas)	0,3%	0,6%	0,4%
Mediena ir medienos dirbiniai; medžio anglis; kamštiena ir kamštienos dirbiniai; dirbiniai iš šiaudų, esparto arba iš kitų pynimo medžiagų; pintinės ir pinti dirbiniai	1,4%	1,9%	0,2%
Medienos arba kitų pluoštinių celiuliozinių medžiagų plaušiena; perdirbti skirtas popierius arba kartonas (atliekos ir liekanos); popierius ir kartonas bei jų dirbiniai	1,6%	0,037%	0,004%
Tekstilės medžiagos ir tekstilės dirbiniai	0,6%	1,3%	0,4%
Avalynė, galvos apdangalai, skėčiai, skėčiai nuo saulės, lazdos, lazdos-sėdynės, vytiniai, botagai ir jų dalys; paruoštos naudoti plunksnos ir jų dirbiniai; dirbtinės gėlės; dirbiniai iš žmonių plaukų	0,1%	0,2%	0,5%
Dirbiniai iš akmens, gipso, cemento, asbesto, žėručio arba panašių medžiagų; keramikos dirbiniai; stiklas ir stiklo dirbiniai	0,2%	0,2%	0,2%
Gamtiniai arba dirbtiniu būdu išauginti perlai, brangakmeniai arba pusbrangiai akmenys, taurieji metalai, metalai, plakiruoti tauriuoju metalu, bei jų dirbiniai; dirbtinė bižuterija; monetos	34,4%	0,011%	0,0001%
Netaurieji metalai ir netauriųjų metalų dirbiniai	4,5%	1,1%	0,045%
Mašinos ir mechaniniai įrenginiai; elektros įrenginiai; jų dalys; garso įrašymo ir atkūrimo aparatai, televizijos vaizdo ir garso įrašymo ir atkūrimo aparatai, šių dirbinių dalys bei reikmenys	12,2%	53,9%	0,8%
Antžeminio, oro, vandens transporto priemonės ir pagalbinių transporto įrenginiai	8,5%	20,1%	0,4%
Optikos, fotografijos, kinematografijos, matavimo, kontrolės, precizijos, medicinos arba chirurgijos prietaisai ir aparatai; laikrodžiai; muzikos instrumentai; jų dalys ir reikmenys	3,1%	1,8%	0,1%

Prekių grupė	ES prekių importo iš Kanados struktūra	Lietuvos prekių importo iš Kanados struktūra	Lietuvos dalis konkrečios prekių grupės ES importe iš Kanados
Ginklai ir šaudmenys; jų dalys ir reikmenys	0,2%	0,1%	0,0%
Įvairūs pramonės dirbiniai	0,4%	0,6%	0,3%
Meno kūriniai, kolekcionavimo objektai ir antikvariniai daiktai	2,1%	2,3%	0,2%

Šaltinis: sudaryta BGI Consulting, remiantis Kanados statistikos tarnybos duomenimis.

Apibendrinant, ES ir Lietuvos mastu skiriasi ne tik Kanados, kaip prekybos partnerio, svarba, bet ir eksporto / importo struktūra. Jeigu bendras Lietuvos prekių eksportas į Kanadą sudaro 0,34 proc. viso ES prekių eksporto į Kanadą, tai atskirų prekių grupių ES eksporte į Kanadą Lietuvai tenka didesnė dalis – tai gyvūninės kilmės produktai, mineraliniai produktai, mediena ir medienos gaminiai, tekstilės medžiagos ir tekstilės dirbiniai, įvairūs pramonės dirbiniai. Lygiai taip pat, jeigu Lietuvai tenka 0,2 proc. į ES iš Kanados importuojamų prekių, tai atskirų prekių grupių ES importe iš Kanados Lietuvai tenka didesnė dalis – tai gyvūninės kilmės produktai, paruošti maisto produktai ir gėrimai, odos ir kailių dirbiniai, tekstilės medžiagos ir tekstilės dirbiniai, avalynė, įrenginiai, transporto priemonės.

4.1.3. EKSPORTO Į KANADĄ POTENCIALĄ TURINTYS LIETUVOS EKONOMIKOS SEKTORIAI

Siekiant išsiaiškinti, kokių prekių ir paslaugų eksporto į Kanadą apimtis galėtų didinti Lietuva, yra svarbi ne tik dabartinė Lietuvos prekybos su Kanada struktūra, bet ir Kanados paklausa konkrečioms prekėms ir paslaugoms bei Lietuvos verslo gebėjimai pagaminti ir eksportuoti Kanadai reikalingas prekes ir paslaugas. Todėl toliau buvo analizuojama:

- kokias prekes ir paslaugas Kanada yra istoriškai linkusi importuoti (remtasi Kanados nacionalinių sąskaitų išteklių lentelėmis);
- ar Lietuvos įmonės eksportuoja tas prekes ir paslaugas, kurias Kanada yra linkusi importuoti.

Konkrečios valstybės nacionalinių sąskaitų išteklių lentelės pateikia informaciją apie tai, kokiais ištekliais disponuoja šios valstybės ekonomika, šiuos išteklius detalizuojant pagal atskiras prekių ir paslaugų grupes (šiuo atveju – Kanados statistikos tarnybos apskaitomas prekių ir paslaugų grupes). Išteklių lentelės taip pat atskleidžia, kokia disponuojamų išteklių (bendros išteklių pasiūlos) dalis yra pasigaminama vietoje, o kokia dalis – importuojama. Kanados nacionalinių sąskaitų išteklių lentelių analizė rodo, kad Kanada daugiausia importuoja transporto priemonių, chemikalų, kompiuterių ir elektroninių gaminių, pramoninių mašinų (3 lentelės stulpelis „Tarptautinis importas“; pilna importo struktūra pateikta 3 priede). Taip pat svarbu atkreipti dėmesį į tekstilės gaminius, drabužius ir odos dirbinius, elektros įrangą, prietaisus ir komponentus, variklinių transporto priemonių komponentus – nors jų dalis bendrame Kanados importe kiek mažesnė, tačiau didžiąją šių produktų dalį Kanada importuoja, o ne pasigamina pati (3 lentelės stulpelis „Tarptautinio importo dalis nuo bendros pasiūlos“). Lietuvos gamintojus taip pat galėtų dominti Kanados vykdomas alkoholinių gėrimų ir tabako gaminių, maisto produktų ir nealkoholinių gėrimų, o taip pat baldų ir susijusių gaminių importas.

3 LENTELĖ. KANADOS IMPORTE DOMINUOJANČIOS PREKĖS IR PASLAUGOS (MLN. KANADOS DOLERIŲ) BEI ŠIŲ PREKIŲ IR PASLAUGŲ IMPORTO SANTYKIS SU BENDRA TOKIŲ PREKIŲ IR PASLAUGŲ PAKLAUSA KANADOS EKONOMIKOJE

Prekės ir paslaugos	Bendra pasiūla	Tarptautinis importas, mln. Kanados dolerių	Tarptautinio importo dalis nuo bendros pasiūlos, proc.
Visos prekės ir paslaugos	4 118 474	603 607	15%
Visos prekės	1 847 440	504 874	27%
Visos paslaugos	2 271 035	98 732	4%
Grūdai ir kiti augalininkystės produktai	43 696	9 296	21%
Mineralinis kuras	177 250	33 537	19%
Metalo rūda ir koncentratai	31 131	8 920	29%
Maisto produktai ir nealkoholiniai gėrimai	113 834	24 769	22%
Alkoholiniai gėrimai ir tabako gaminiai	13 555	5 256	39%
Tekstilės gaminiai, drabužiai ir odos dirbiniai	27 880	21 968	79%
Medienos plaušas, popierius ir popieriaus gaminiai	30 858	7 190	23%
Rafinuoti naftos produktai (išskyrus naftos chemiją)	107 636	23 375	22%
Chemikalai	105 685	48 568	46%
Guminiai ir plastikiniai gaminiai	38 015	13 506	36%
Nemetalo mineraliniai produktai	20 095	6 151	31%
Pirminiai metalo produktai	103 702	31 166	30%
Metalo gaminiai	52 389	20 666	39%
Pramoninės mašinos	82 005	46 042	56%
Kompiuteriniai ir elektroniniai gaminiai	61 647	48 313	78%
Elektros įranga, prietaisai ir komponentai	31 021	20 557	66%
Transporto priemonės	143 403	62 876	44%
Variklinių transporto priemonių komponentai	61 370	37 055	60%
Baldai ir susiję gaminiai	16 984	6 652	39%
Kitos pagamintos prekės ir individualūs darbai	35 215	18 106	51%
Leidybos ir įrašytų laikmenų produktai	9 548	3 479	36%
Apgyvandinimo ir maitinimo paslaugos	98 006	18 286	19%

Šaltinis: sudaryta BGI Consulting, remiantis Kanados statistikos tarnybos duomenimis.

Taip pat buvo išanalizuotos Lietuvos statistikos departamento skelbiamos panaudojimo lentelės. Konkrečios valstybės nacionalinių sąskaitų panaudojimo lentelės pateikia informaciją apie tai, kur panaudojami šios valstybės ekonomikoje turimi išteklių, šiuos išteklius detalizuojant pagal atskiras prekių ir paslaugų grupes (šiuo atveju – Lietuvos statistikos departamento apskaitomas prekių ir paslaugų grupes). Panaudojimo lentelės atskleidžia, kokia disponuojamų išteklių dalis yra panaudojama (suvartojama) vietoje, o kokia dalis – eksportuojama. Lietuvos statistikos departamento skelbiamos panaudojimo lentelės atskleidė Lietuvos eksporte (atskirai išskiriant trečiąsias, t. y. ne ES šalis) dominuojančias prekes ir paslaugas (4 lentelė; pilna eksporto struktūra pateikta 4 priede). Eksporto statistika rodo, kad Lietuva daugiausiai eksportuoja koksą ir rafinuotus naftos produktus bei chemikalus ir chemijos pramonės gaminius (dėl viešinimo apribojimų šios dvi produktų grupės pateikiamos apjungtos), taip pat maisto produktus, gėrimus ir tabako gaminius, žemės ūkio, medžioklės produktus ir susijusias paslaugas, mašinas ir įrangą, baldus, t. y. tai, ką gausiai importuoja Kanada.

4 LENTELĖ. LIETUVOS EKSPORTE DOMINUOJANČIOS PREKĖS IR PASLAUGOS (MLN. EUR) BEI ŠIŲ PREKIŲ IR PASLAUGŲ EKSPORTO SANTYKIS SU BENDRU TOKIŲ PREKIŲ IR PASLAUGŲ VARTOJIMU LIETUVOS EKONOMIKOJE

Prekės ir paslaugos	Eksportas į trečiąsias šalis, mln. Eur	Eksportas į visas šalis, mln. Eur	Eksporto dalis bendrame vartojime, proc.
01 Žemės ūkio, medžioklės produktai ir susijusios paslaugos	1134	1607	39%
02 Miškininkystės, medienos ruošos produktai ir susijusios paslaugos	31	156	25%
B Kasyba ir karjerų eksploatavimas	28	109	2%
10-12 Maisto produktai, gėrimai ir tabako gaminiai	1000	3041	31%
13-15 Tekstilės gaminiai, drabužiai ir odos dirbiniai	649	1312	47%
16 Mediena bei medienos ir kamštienos gaminiai bei dirbiniai (išskyrus baldus); gaminiai iš šiaudų ir pynimo medžiagų	249	756	41%
17 Popierius ir popieriaus gaminiai	212	382	33%
19 Koksas ir rafinuoti naftos produktai + 20 Chemikalai ir chemijos pramonės gaminiai	2198	6485	51%
21 Pagrindiniai vaistų pramonės gaminiai ir vaistų preparatai	131	505	34%
22 Guminiai ir plastikiniai gaminiai	308	866	41%
23 Kiti nemetalo mineraliniai produktai	181	314	26%
24 Pagrindiniai metalai	87	281	31%
25 Metalų gaminiai, išskyrus mašinas ir įrenginius	352	697	40%
26 Kompiuteriniai, elektroniniai ir optiniai gaminiai	501	1013	46%
27 Elektros įranga	757	1093	66%
28 Niekur kitur nepriskirtos mašinos ir įranga	1451	1826	60%
29 Variklinės transporto priemonės, priekabos ir puspriekabės	622	1030	44%
30 Kitos transporto priemonės ir įranga	65	189	31%
31-32 Baldai; kitos pagamintos prekės	713	1729	54%
37-39 Nuotekų valymo paslaugos; kanalizacijos dumblas; atliekų surinkimo, tvarkymo ir šalinimo paslaugos; medžiagų atgavimo paslaugos; regeneravimo ir kitos atliekų tvarkybos paslaugos	121	383	54%
F Statiniai ir statybos darbai	72	149	3%
49 Sausumos transporto paslaugos ir transportavimo vamzdiniais paslaugos	895	2234	55%
50 Vandens transporto paslaugos	38	150	37%
51 Oro transporto paslaugos	49	130	40%
52 Sandėliavimas ir transportui būdingos paslaugos	842	1546	55%
I Apgyvandinimo ir maitinimo paslaugos 55 + 56	60	116	12%
58 Leidybos paslaugos	97	145	42%
62-63 Kompiuterių programavimo, konsultacinės ir susijusios paslaugos; informacinės paslaugos	47	135	14%
73 Reklamos ir rinkos tyrimo paslaugos	19	120	21%

Prekės ir paslaugos	Eksportas į trečiąsias šalis, mln. Eur	Eksportas į visas šalis, mln. Eur	Eksporto dalis bendrame vartojime, proc.
74-75 Kitos profesinės, mokslinės ir techninės paslaugos; veterinarinės paslaugos	38	146	35%

Šaltinis: sudaryta BGI Consulting, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

Palyginus Kanados importe ir Lietuvos eksporte dominuojančias prekių ir paslaugų grupes, buvo išskirtos grupės, kuriose matomas didžiausias eksporto į Kanadą potencialas (5 lentelė). Tai tokios prekės kaip maisto produktai, gėrimai ir tabako gaminiai, tekstilės gaminiai, drabužiai ir odos dirbiniai ir kt.

5 LENTELE. LIETUVOS EKSPORTE DOMINUOJANČIOS PREKĖS IR PASLAUGOS (MLN. EUR), KURIOS PASIŽYMI DIDŽIAUSIU EKSPORTO Į KANADĄ POTENCIALU

Prekės ir paslaugos	Eksportas į trečiąsias šalis	Eksportas Viso	Eksporto dalis bendrame vartojime, proc.
10-12 Maisto produktai, gėrimai ir tabako gaminiai	1000	3041	31%
13-15 Tekstilės gaminiai, drabužiai ir odos dirbiniai	649	1312	47%
19 Koksas ir rafinuoti naftos produktai + 20 Chemikalai ir chemijos pramonės gaminiai	2198	6485	51%
24 Pagrindiniai metalai	87	281	31%
25 Metalų gaminiai, išskyrus mašinas ir įrenginius	352	697	40%
26 Kompiuteriniai, elektroniniai ir optiniai gaminiai	501	1013	46%
27 Elektros įranga	757	1093	66%
28 Niekur kitur nepriskirtos mašinos ir įranga	1451	1826	60%
29 Variklinės transporto priemonės, priekabos ir puspriekabės	622	1030	44%
30 Kitos transporto priemonės ir įranga	65	189	31%
I Apgyvandinimo ir maitinimo paslaugos 55 + 56	60	116	12%

Šaltinis: sudaryta BGI Consulting, remiantis Lietuvos statistikos departamento ir Kanados statistikos tarnybos duomenimis.

Taip pat buvo išskirtos papildomos prekių ir paslaugų grupės, kurios irgi galėtų turėti eksporto į Kanadą potencialą, tik ne tokį ryškų (6 lentelė). Tai tokios prekės ir paslaugos, kaip žemės ūkio produktai, baldai, kompiuterių programavimo paslaugos ir kt.

6 LENTELE. LIETUVOS EKSPORTE DOMINUOJANČIOS PREKĖS IR PASLAUGOS (MLN. EUR), KURIOS TURI VIDUTINĮ EKSPORTO Į KANADĄ POTENCIALĄ

Prekės ir paslaugos	Eksportas į trečiąsias šalis	Eksportas Viso	Eksporto dalis bendrame vartojime, proc.
01 Žemės ūkio, medžioklės produktai ir susijusios paslaugos	1134	1607	39%
16 Mediena bei medienos ir kamštienos gaminiai bei dirbiniai (išskyrus baldus); gaminiai iš šiaudų ir pynimo medžiagų	249	756	41%

Prekės ir paslaugos	Eksportas į trečiąsias šalis	Eksportas Viso	Eksporto dalis bendrame vartojime, proc.
17 Popierius ir popieriaus gaminiai	212	382	33%
22 Guminiai ir plastikiniai gaminiai	308	866	41%
23 Kiti nemetalo mineraliniai produktai	181	314	26%
31-32 Baldai; kitos pagamintos prekės	713	1729	54%
58 Leidybos paslaugos	97	145	42%
62-63 Kompiuterių programavimo, konsultacinės ir susijusios paslaugos; informacinės paslaugos	47	135	14%

Šaltinis: sudaryta BGI Consulting, remiantis Lietuvos statistikos departamento ir Kanados statistikos tarnybos duomenimis.

Atliktos palyginamosios analizės išvalgos yra panašios į kituose šaltiniuose skelbiamas išvadas. Pavyzdžiui, vienas iš šaltinių teigia, kad perspektyviausi sektoriai lietuviškos kilmės prekių ir paslaugų eksportui į Kanadą yra medienos ir baldų pramonė, chemijos pramonė, inžinerinės pramonės sektoriai; kiti aukštos pridėtinės vertės sektoriai (veikiantys kompiuterinių technologijų, lazerių ir mokslinės įrangos, farmacijos ir medicinos, biotechnologijų vertės grandinėse), transporto paslaugos, turizmas, verslo paslaugos¹¹. Be to, tokias išvalgas patvirtina ir atliktos įmonių apklausos rezultatai, rodantys, kad daugiausiai eksportuoja ir palankiausiai eksporto į Kanadą perspektyvas vertina maisto, baldų bei tekstilės pramonės atstovai, taip pat įrangos gamintojai, interneto svetainių bei programinės įrangos kūrimo paslaugas teikiančios įmonės.

Apibendrinant, prekybos ir makroekonominių duomenų analizė leido išskirti prekių ir paslaugų grupes, kuriose matomas didžiausias eksporto į Kanadą potencialas. Tai tokios prekės kaip maisto produktai, gėrimai ir tabako gaminiai, tekstilės gaminiai, drabužiai ir odos dirbiniai ir kt. Taip pat buvo išskirtos papildomos prekių ir paslaugų grupės, kurios irgi galėtų turėti, tik ne tokių ryškų, eksporto į Kanadą potencialą. Tai tokios prekės ir paslaugos kaip žemės ūkio produktai, baldai, kompiuterių programavimo paslaugos ir kt. Tokias išvalgas patvirtina ir atliktos įmonių apklausos rezultatai (daugiausiai eksportuoja ir palankiausiai eksporto į Kanadą perspektyvas vertina maisto, baldų bei tekstilės pramonės atstovai, taip pat įrangos gamintojai, interneto svetainių bei programinės įrangos kūrimo paslaugas teikiančios įmonės).

4.1.4. TIKĖTINAS CETA SUTARTIES POVEIKIS PREKYBAI SU KANADA

Šiuo metu yra atlikta ne viena studija, vertinanti CETA įgyvendinimo poveikį Europos Sąjungos prekybos su Kanada apimtims bei BVP ar užimtumui. Anksčiau Europos Komisijos užsakymu atliktas vertinimas rodo, kad dėl CETA įgyvendinimo ES eksportas galėtų padidėti 0,05–0,07 proc.¹² Minėto vertinimo metu, pasitelkus makroekonominį modelį, buvo modeliuojami keturi scenarijai:

¹¹Lietuvos Respublikos ūkio ministerija, VŠĮ „Versli Lietuva“, *Lietuvos tikslinės eksporto rinkos: galimybių analizė ir verslo iššūkiai*. 2016 m. balandžio 13 d.

http://www.versli Lietuva.lt/uploads/media/5719ba37694e4/Lietuvos_tikslines_eksporto_rinkos_ataskaita.pdf

¹²Colin Kirkpatrick et al. *A Trade SIA Relating to the Negotiation of a Comprehensive Economic and Trade Agreement (CETA) Between the EU and Canada*, June, 2011. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2011/september/tradoc_148201.pdf

- A scenarijus, kuriame numatomas ribotas žemės ūkio produkcijos ir perdirbtų žemės ūkio produktų liberalizavimas ir mažiau ambicingas paslaugų liberalizavimas;
- B scenarijus, kuriame numatomas ribotas žemės ūkio produkcijos ir perdirbtų žemės ūkio produktų liberalizavimas ir ambicingas paslaugų liberalizavimas;
- C scenarijus, kuriame numatomas visų prekių liberalizavimas ir mažiau ambicingas paslaugų liberalizavimas;
- D scenarijus, kuriame numatomas visų prekių liberalizavimas ir ambicingas paslaugų liberalizavimas.

Šių scenarijų modeliavimo rezultatai pateikti 7 lentelėje. Esamoje situacijoje labiausiai tikėtinais laikytini A ir B scenarijai.

7 LENTELĖ. TIKĖTINAS CETA SUTARTIES POVEIKIS PREKYBAI TARP ES IR KANADOS

Produktai ir paslaugos			ES eksporto į Kanadą pokytis, proc.				Kanados eksporto į ES pokytis, proc.			
			Scenarijus				Scenarijus			
			A	B	C	D	A	B	C	D
Žemdirbystė, perdirbti žemės ūkio produktai ir žuvininkystė	Grūdai ir aliejinių augalų sėklos	Kviečiai	2,27	2,27	2,27	2,27	-1,35	-1,41	0,46	0,40
		Kiti grūdai	2,91	2,91	2,91	2,91	16,89	16,89	17,85	17,81
		Vaisiai ir daržovės	6,29	6,31	5,94	5,97	0,67	0,63	1,46	1,42
		Aliejinės sėklos	1,92	1,92	1,92	1,92	-0,68	-0,72	0,21	0,17
	Jautiena ir kiauliena	Galvijai	0,54	0,72	1,08	1,08	-0,24	-0,34	0,96	0,87
		Kiti gyvūniniai produktai	4,62	4,59	6,42	6,39	5,08	5,06	5,6	5,58
		Galvijų mėsa	5,45	5,69	4,98	5,21	-1,88	-2,16	221,93	220,99
		Kita mėsa	22,87	22,98	25,22	25,34	-1,72	-2,04	569,03	566,91
	Pieno produktai	Neapdorotas pienas	2,46	2,46	-3,28	-3,28	-4,35	-4,35	4,35	4,35
		Pieno produktai	3,23	3,36	772,85	773,93	662,58	660,88	854,4	852,38
	Kiti perdirbti žemės ūkio produktai	Auginiai aliejai	5,38	5,38	4,14	4,14	72,85	72,57	75,69	75,41
		Cukrus	35,59	35,59	33,05	33,05	43,24	42,94	48,8	48,5
		Paruošti maisto produktai	1,12	1,16	136,22	136,33	113,01	112,54	121,89	121,39
	Gėrimai	Gėrimai ir tabakas	19,03	19,13	18,75	18,85	70,35	69,83	73,7	73,18
	Žuvininkystė	Šviežia arba atšaldyta žuvis bei jūros gėrybės	3,43	3,43	4,14	4	12,94	12,95	13,02	13,02
Kitimaisto produktai		1,12	1,16	136,22	136,33	113,01	112,54	121,89	121,39	
Pramoniniai produktai	Kalnakasyba ir metalo apdirbimas	Kasyba ir karjerų eksploatavimas	-0,01	-0,15	0,45	0,31	-0,04	-0,04	-0,01	-0,02
		Nemetaliniai mineralai	13,72	13,76	13,56	13,61	10,59	10,43	11,25	11,09
		Geležis ir plienas	1,07	1,01	1,19	1,12	0,83	0,66	1,32	1,15
		Spalvotieji metalai	4,08	3,94	4,28	4,13	3,05	2,87	3,77	3,59
		Metalo gaminiai	16,38	16,44	16,22	16,28	12,6	12,27	13,44	13,11
		Akmens anglis	-2,33	-2,33	0	0	-0,08	-0,09	-0,07	-0,09

Produktai ir paslaugos			ES eksporto į Kanadą pokytis, proc.				Kanados eksporto į ES pokytis, proc.			
			Scenarijus				Scenarijus			
			A	B	C	D	A	B	C	D
Akmens anglis, nafta ir dujos	Nafta		0,19	0,31	0,27	0,39	-0,19	-0,29	-0,1	-0,19
		Dujos	0	0	0	0	-0,46	-0,61	-0,17	-0,32
	Miško pramonė	Miškininkystė	2,65	2,39	2,65	2,65	3,57	3,57	3,62	3,66
		Pagaminta mediena	14,9	14,94	14,66	14,7	2,56	2,4	3,09	2,93
		Popierius ir popieriaus gaminiai	0,52	0,6	0,23	0,31	-0,63	-0,8	-0,02	-0,19
	Transporto įranga	Automobilinė įranga	35,84	35,8	35,72	35,68	52,78	52,66	54,09	53,97
		Kita transporto įranga	2,72	2,72	2,68	2,67	5,6	5,29	6,59	6,28
	Tekstilė	Tekstilė	45,57	45,6	45,43	45,46	40,2	39,86	41,1	40,75
		Drabužiai	92,24	92,45	91,77	91,99	56,98	56,54	57,98	57,54
		Oda	40,5	40,6	40,27	40,38	49,43	49	50,46	50,03
Paslaugų sektorius	Transporto paslaugos	Kitas transportas	12,2	20,41	11,92	20,1	13,01	22,41	13,37	22,8
		Jūrų	9,43	15,66	9,38	15,61	13,32	22,89	13,61	23,21
		Oro	11,02	18,44	10,93	18,34	13,01	22,28	13,24	22,53
	Telekomunikacijų paslaugos	Komunikacijos paslaugos	14,12	23,97	13,76	23,59	14,97	26,49	16,08	27,72
	Finansinės paslaugos	Kitos finansinės paslaugos	9,94	16,59	9,7	16,34	10,11	17,52	10,58	18,02
		Draudimo paslaugos	9,17	15,26	8,91	14,98	10,01	17,3	10,51	17,84
	Verslo paslaugos	Kitos verslo paslaugos	14,24	23,93	14,04	23,71	5,8	10,04	6,25	10,5

Šaltinis: sudaryta BGI Consulting, remiantis Europos Komisijos užsakymu atlikto tyrimo duomenimis (šaltinis: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2011/september/tradoc_148201.pdf).

Tokio vertinimo rezultatus galima perkelti į Lietuvos kontekstą.

Perkėlimo metodo esmė – poveikio įvertinimas, remiantis panašaus atlikto poveikio vertinimo rezultatais, šiuos rezultatus perkeliant į dabartinį vertinimą. Perkeliama rezultatai yra koreguojami atsižvelgiant į socio-ekonominės ir kitas vertinamo projekto ypatybes (geografinės, techninės, su laiko perspektyva susijusias ypatybes).

Tad perkeliant minėtame Europos Komisijos užsakymu atliktame vertinime pateiktus eksporto ir importo pokyčių įverčius turi būti atsižvelgta į Lietuvos kontekstą, t. y. turi būti atsižvelgta, kaip skiriasi Lietuvos prekybos su Kanada reikšmė, struktūra ir dinamika, lyginant su atitinkamais ES ir Kanados prekybos statistiniais rodikliais. Pavyzdžiui, Kanados dalis Lietuvos eksporte skiriasi nuo Kanados dalies ES eksporte, todėl minėtas 0,05–0,07 proc. siekiantis ES eksporto padidėjimas negali būti tiesiogiai pritaikytas Lietuvai. Šis įvertis turi būti perskaičiuotas atsižvelgiant į nustatytus skirtumus.

Atliekant minėtą perkėlimą, taip pat teko spręsti skirtingų taikomų klasifikatorių problemą, kadangi Europos Komisijos užsakymu atliktame vertinime buvo naudojamos specifinės vertinimo autorių parinktos prekių ir paslaugų kategorijos, o Lietuvos ir Kanados prekybos prekėmis statistika yra pateikiama pagal kombinuotąją nomenklatūrą (skelbiami prekybos paslaugomis statistiniai duomenys nėra detalizuojami

pagal paslaugų grupes, todėl buvo remtasi LR ūkio ministerijos ir VŠĮ „Versli Lietuva“ ataskaitoje pateiktu išskaidymu¹³). Be to, siekiant tolimesniuose žingsniuose įvertinti poveikį ekonomikai, tenka pereiti prie ekonominės veiklos rūšių klasifikatoriaus (EVRK 2 red.). Skirtingų klasifikatorių problema buvo išspręsta ekspertiniu būdu, remiantis klasifikatoriuose pateiktais kategorijų aprašymais, nustačius sąsajas tarp atskirų klasifikatorių.

Europos Komisijos užsakymu atlikto vertinimo rezultatų perkėlimas į Lietuvos kontekstą buvo atliekamas darant prielaidą, kad konkrečios prekės ar paslaugos eksportas iš Lietuvos į Kanadą (arba importas iš Kanados į Lietuvą) didės tuo pačiu procentiniu dydžiu, kuris prognozuojamas visos ES lygmeniu, tad prognozuojamą poveikį Lietuvos prekybai su Kanada nulėmė tai, kaip tarp ES ir Lietuvos skiriasi Kanados, kaip prekybos partnerės, reikšmė ir prekybos su Kanada struktūra.

Įvertintas poveikis Lietuvos ir Kanados prekybai prekėmis pateiktas 8 lentelėje, detalizuojant pagal prekių grupes pagal kombinuotąją nomenklatūrą (kombinuotąja nomenklatūra remiamasi apskaičiuojant importo (eksporto) muitų bei mokesčių dydį ir kaupiant Bendrijos prekybos statistikai naudojamus duomenis apie prekes). Lietuvos prekių eksporte į Kanadą daugiausiai (pinigine išraiška) turėtų augti įvairių pramonės dirbinių, tekstilės medžiagos ir tekstilės dirbinių, įrenginių eksportas. Kanados prekių eksporte į Lietuvą daugiausiai turėtų augti transporto priemonių, paruoštų maisto produktų ir gėrimų, chemijos pramonės produkcijos eksportas.

8 LENTELĖ. TIKĖTINAS CETA SUTARTIES POVEIKIS PREKYBAI PREKĖMIS TARP LIETUVOS IR KANADOS

Prekių grupė pagal kombinuotąją nomenklatūrą	Papildomas Lietuvos eksportas į Kanadą, tūkst. Eur	Papildomas Kanados eksportas į Lietuvą, tūkst. Eur
Gyvi gyvūnai; gyvūninės kilmės produktai	61	44
Augaliniai produktai	19	12
Gyvūniniai arba augaliniai riebalai ir aliejus bei jų skilimo produktai; paruošti valgomieji riebalai; gyvūninis arba augalinis vaškas	0	0
Paruošti maisto produktai; nealkoholiniai ir alkoholiniai gėrimai bei actas; tabakas ir perdirbti tabako pakaitalai	126	1 095
Mineraliniai produktai	113	0
Chemijos pramonės ir jai giminingų pramonės šakų produkcija	18	658
Plastikai ir jų gaminiai; kaučiukas ir jo gaminiai	0	-3
Žalios (neišdirbtos) odos, išdirbta oda, kailiai ir jų dirbiniai; pakinktai ir balnai; kelionės reikmenys, rankinės ir panašūs daiktai; dirbiniai iš gyvūnų žarnų (išskyrus šilkaverpių žarnas)	18	39
Mediena ir medienos gaminiai; medžio anglys; kamštiena ir kamštienos dirbiniai; dirbiniai iš šiaudų, esparto arba iš kitų pynimo medžiagų; pintinės ir kiti pinti dirbiniai	59	37
Medienos arba kitų pluoštinių celiuliozinių medžiagų plaušiena; perdirbti skirtas popierius arba kartonas (atliekos ir liekanos); popierius ir kartonas bei jų gaminiai	2	0
Tekstilės medžiagos ir tekstilės dirbiniai	1 341	136

¹³ Lietuvos Respublikos ūkio ministerija, VŠĮ „Versli Lietuva“, Lietuvos tikslinės eksporto rinkos: galimybių analizė ir verslo iššūkiai, 2016 m. balandžio 13 d. http://www.verslilietuva.lt/uploads/media/5719ba37694e4/Lietuvos_tikslines_eksporto_rinkos_ataskaita.pdf

Prekių grupė pagal kombinuotąją nomenklatūrą	Papildomas Lietuvos eksportas į Kanadą, tūkst. Eur	Papildomas Kanados eksportas į Lietuvą, tūkst. Eur
Avalynė, galvos apdangalai, skėčiai, skėčiai nuo saulės, lazdos, lazdos-sėdynės, vytiniai, botagai ir jų dalys; paruoštos naudoti plunksnos ir jų dirbiniai; dirbtinės gėlės; dirbiniai iš žmonių plaukų	40	10
Dirbiniai iš akmens, gipso, cemento, asbesto, žėručio arba panašių medžiagų; keramikos dirbiniai; stiklas ir stiklo dirbiniai	3	1
Gamtiniai arba dirbtiniu būdu išauginti perlai, brangakmeniai arba pusbrangiai akmenys, taurieji metalai, metalai, plakiruoti tauriuoju metalu, bei jų dirbiniai; dirbtinė bižuterija; monetos	96	4
Netaurieji metalai ir netauriųjų metalų gaminiai	129	22
Mašinos ir mechaniniai įrenginiai; elektros įranga; jų dalys; garso įrašymo ir atkūrimo aparatai, televizijos vaizdo ir garso įrašymo ir atkūrimo aparatai, šių gaminių dalys bei reikmenys	680	575
Antžeminio, oro, vandens transporto priemonės ir pagalbinė transporto įranga	19	1 115
Optikos, fotografijos, kinematografijos, matavimo, tikrinimo, tikslieji, medicinos arba chirurgijos prietaisai ir aparatai; laikrodžiai; muzikos instrumentai; jų dalys ir reikmenys	285	159
Ginklai ir šaudmenys; jų dalys ir reikmenys	0	2
Įvairūs pramonės dirbiniai	2 482	13
Meno kūriniai, kolekcionavimo objektai ir antikvariniai daiktai	1	0
Iš viso (prekės)	5 491	3 918

Šaltinis: sudaryta BGI Consulting, remiantis Europos Komisijos užsakymu atlikto tyrimo rezultatų perkėlimo į Lietuvos kontekstą rezultatais

Lūkesčius dėl tikėtino CETA sutarties poveikio sutvirtina įmonių apklausos rezultatai, rodantys, kad 70 % apklaustų į Kanadą eksportuojančių įmonių tikisi eksporto į Kanadą augimo, o 20,8 % eksporto į Kanadą augimo besitikinčių ir apie CETA girdėjusių įmonių nurodė, kad eksportas į Kanadą augs daugiausiai dėl laisvosios prekybos susitarimo, bei dar 50 % įmonių mano, kad susitarimas turės bent minimalų teigiamą poveikį eksporto į Kanadą apimtims. Be to, net 38,3 % į Kanadą neeksportuojančių, tačiau apie CETA girdėjusių respondentų tikino, kad laisvosios prekybos susitarimas paskatins juos pabandyti pradėti eksportą į Kanadą. Greta to, įmonių apklausos rezultatai tai pat parodė, kad kaip vienas iš eksporto plėtros būdų matomi viešieji pirkimai. Nors 85 % apklaustų į Kanadą eksportuojančių įmonių iki šiol nėra dalyvavusios Kanados viešųjų pirkimų konkursuose, 37,5 % įmonių turi planų pradėti dalyvauti ar skirti daugiau dėmesio dalyvavimui (ir daugeliu tokių atvejų laisvosios prekybos susitarimas turi tam tikrą įtaką šiems planams). Pasiryžimas sudalyvauti Kanados viešųjų pirkimų konkursuose tarp į Kanadą kol kas neeksportuojančių įmonių yra beveik toks pat, kaip tarp jau į Kanadą eksportuojančių verslo subjektų – trečdalis apie CETA girdėjusių tokių įmonių tikina, kad laisvosios prekybos susitarimas paskatins jas sudalyvauti viešųjų pirkimų konkursuose šioje šalyje.

9 lentelėje pateiktas CETA sutarties tikėtinas poveikis Lietuvos ir Kanados prekybai prekėmis ir paslaugomis pagal ekonominės veiklos rūšis. Toks klasifikavimas leidžia į analizę įtraukti prekybą paslaugomis, be to, perėjimas prie ekonominės veiklos rūšių klasifikatoriaus (EVRK 2 red.) yra reikalingas siekiant tolimesniuose žingsniuose įvertinti poveikį ekonomikai. Didžiausias poveikis prognozuojamas prekybai apdirbamosios gamybos prekėmis ir transporto paslaugomis.

9 LENTELĖ. TIKĖTINAS CETA SUTARTIES POVEIKIS PREKYBAI PREKĖMIS IR PASLAUGOMIS TARP LIETUVOS IR KANADOS

Ekonominės veiklos rūšis	Papildomas Lietuvos eksportas į Kanadą, mln. Eur	Papildomas Kanados eksportas į Lietuvą, mln. Eur
Žemės ūkis, miškininkystė ir žuvininkystė	0,139	0,093
Kasyba ir karjerų eksploatavimas	0,000	0,000
Apdirbamoji gamyba	5,351	4,189
<i>Maisto produktų, gėrimų ir tabako gamyba</i>	0,126	1,095
<i>Tekstilės gaminių gamyba; drabužių siuvimas (gamyba); odos ir odos dirbinių gamyba</i>	1.399	0.184
<i>Baldų gamyba; kita gamyba</i>	2.767	0.172
Elektros, dujų, garo tiekimas ir oro kondicionavimas	0,000	0,000
Vandens tiekimas, nuotekų valymas, atliekų tvarkymas ir regeneravimas	0,000	0,000
Statyba	0,000	0,000
Didmeninė ir mažmeninė prekyba	0,000	0,000
Transportas	0,479	0,343
Apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų veikla	0,088	0,055
Informacija ir ryšiai	0,091	0,228
Finansinė ir draudimo veikla	0,000	0,000
Nekilnojamojo turto operacijos	0,000	0,000
Profesinė, mokslinė ir techninė veikla; administracinė ir aptarnavimo veikla	0,280	0,140
Viešasis valdymas ir gynyba; švietimas; žmonių sveikatos priežiūra ir socialinis darbas	0,000	0,052
Meninė, pramoginė ir poilsio organizavimo veikla, namų ūkio reikmenų remontas ir kitos paslaugos	0,001	0,000
Iš viso pagal ekonominės veiklos rūšis	6,429	5,101

Šaltinis: sudaryta BGI Consulting, remiantis Europos Komisijos užsakymu atlikto tyrimo rezultatų perkėlimo į Lietuvos kontekstą rezultatais.

Apibendrinant, anksčiau Europos Komisijos užsakymu atliktos studijos rezultatų perkėlimas į Lietuvos kontekstą leidžia tikėtis, kad dėl CETA sutarties Lietuva per metus papildomai į Kanadą eksportuos virš 6 mln. eurų vertės prekių ir paslaugų (tiesa, taip pat tikimasi, kad papildomas Kanados metinis eksportas į Lietuvą sudarys virš 5 mln. eurų). Tokius lūkesčius sutvirtina įmonių apklausos rezultatai, rodantys, kad 70 % apklaustų į Kanadą eksportuojančių įmonių tikisi eksporto į Kanadą augimo. 20,8 % eksporto į Kanadą augimo besitikinčių ir apie CETA girdėjusių įmonių nurodė, kad eksportas į Kanadą augs daugiausiai dėl laisvosios prekybos susitarimo, o dar 50 % įmonių mano, kad susitarimas turės bent minimalų teigiamą poveikį eksporto į Kanadą apimtims. Be to, net 38,3 % į Kanadą neeksportuojančių, tačiau apie CETA girdėjusių respondentų tikino, kad laisvosios prekybos susitarimas paskatins juos pabandyti pradėti eksportą į Kanadą.

4.2. TIKĖTINAS POVEIKIS EKONOMIKAI / VERSLUI

4.2.1. TIKĖTINAS POVEIKIS LIETUVOS EKONOMIKAI IR ATSKIRIEMS PRAMONĖS IR ŽEMĖS ŪKIO SEKTORIAMS

Poveikio ekonomikai ir verslui vertinimas remiasi anksčiau įvertintais tikėtiniais eksporto ir importo pokyčiais. Papildomas eksportas reiškia papildomą vietinių gamintojų produkciją, o papildomas importas – pakaitalą vietinei produkcijai. Tai leido įvertinti, kiek dėl numatomų eksporto ir importo pokyčių pasikeis atskirų Lietuvos ekonomikos sektorių produkcija (10 lentelė). Iš skelbiamų statistinių duomenų nustačius, kokią dalį pagamintoje produkcijoje sudaro Lietuvos gamintojų sukurta pridėtinė vertė, taip pat buvo apskaičiuotas tikėtinasis poveikis atskirų Lietuvos ekonomikos sektorių pridėtinėi vertei (10 lentelė). Didžiausias teigiamas poveikis (skaičiuojant pinigine išraiška) prognozuojamas apdirbamosios gamybos produkcijos ir pridėtinės vertės apimtims. Tiesa, kai kurių sektorių produkcijos apimtys gali net sumažėti dėl padidėjusios konkurencijos iš Kanados gamintojų / paslaugų teikėjų pusės. Vis dėlto, bendras poveikis produkcijos ir pridėtinės vertės apimtims visoje Lietuvos ekonomikoje skaičiuojamas kaip teigiamas – dėl CETA sutarties poveikio Lietuvos ekonomikoje 10 metų laikotarpiu bus sukurama virš 13 mln. eurų produkcijos arba beveik 7 mln. eurų pridėtinės vertės¹⁴ daugiau¹⁵, nei būtų sukurama nesant CETA sutarties. Lūkesčius dėl CETA sutarties teigiamo poveikio produkcijos apimtims sustiprina įmonių apklausos rezultatai, rodantys, kad 78,6 % įmonių, besitikinčių eksporto į Kanadą augimo, ketina arba didinti darbuotojų skaičių, arba kelti darbo našumą, kas reiškia, kad įmonės didins produkcijos apimtį, o ne vykdys eksporto perorientavimą į Kanadą iš kitų rinkų.

10 LENTELĖ. TIKĖTINAS CETA SUTARTIES POVEIKIS LIETUVOS EKONOMIKOS SEKTORIAMS

Ekonominės veiklos rūšis	Papildoma produkcija, mln. Eur	Papildoma pridėtinė vertė, mln. Eur
Žemės ūkis, miškininkystė ir žuvininkystė	0,046	0,017
Kasyba ir karjerų eksploatavimas	0,000	0,000
Apdirbamoji gamyba	1,162	0,594
<i>Maisto produktų, gėrimų ir tabako gamyba</i>	-0,969	-0,334
<i>Tekstilės gaminių gamyba; drabužių siuvimas (gamyba); odos ir odos dirbinių gamyba</i>	1,215	0,688
<i>Baldų gamyba; kita gamyba</i>	2,595	1,198
Elektros, dujų, garo tiekimas ir oro kondicionavimas	0,000	0,000
Vandens tiekimas, nuotekų valymas, atliekų tvarkymas ir regeneravimas	0,000	0,000
Statyba	0,000	0,000
Didmeninė ir mažmeninė prekyba	0,000	0,000
Transportas	0,136	0,075
Apgyvandinimo ir maitinimo paslaugų veikla	0,033	0,021
Informacija ir ryšiai	-0,138	-0,086

¹⁴ 2017 metų kainomis.

¹⁵ Dėl CETA sutarties poveikio sukurtas papildomas BVP sudarytų 0,002 proc. viso Lietuvos BVP.

Ekonominės veiklos rūšis	Papildoma produkcija, mln. Eur	Papildoma pridėtinė vertė, mln. Eur
Finansinė ir draudimo veikla	0,000	0,000
Nekilnojamojo turto operacijos	0,000	0,000
Profesinė, mokslinė ir techninė veikla; administracinė ir aptarnavimo veikla	0,140	0,085
Viešasis valdymas ir gynyba; švietimas; žmonių sveikatos priežiūra ir socialinis darbas	-0,052	-0,037
Meninė, pramoginė ir poilsio organizavimo veikla, namų ūkio reikmenų remontas ir kitos paslaugos	0,000	0,000
Iš viso pagal ekonominės veiklos rūšis	1,328	0,668

Šaltinis: sudaryta BGI Consulting, remiantis Europos Komisijos užsakymu atlikto tyrimo rezultatų perkėlimo į Lietuvos kontekstą rezultatais.

Įvertintas poveikis yra mažesnis nei skaičiuojamas ES mastu, ką pirmiausia lemia mažesnė Kanados, kaip prekybos partnerio svarba Lietuvai. Vis dėlto, tokie skaičiavimai yra grindžiami konservatyviomis prielaidomis, kad iš Kanados į Lietuvą importuojama produkcija išstums vietinių gamintojų gaminius, o į Kanadą eksportuojantys Lietuvos gamintojai kaip komponentus naudos ne tik lietuvišką produkciją. Jeigu šios konservatyvios prielaidos nepasitvirtintų, dėl CETA sutarties poveikio Lietuvos ekonomikoje 10 metų laikotarpiu būtų sukurta virš 22 mln. eurų papildomos pridėtinės vertės.

Apibendrinant, teigiamas postūmis Lietuvos eksportui taip pat padidins Lietuvos įmonių gaminamos produkcijos (prekių ir paslaugų) apimtį, o tai taip pat atsispindės augančiu BVP. Anksčiau Europos Komisijos užsakymu atliktos studijos rezultatų perkėlimas į Lietuvos kontekstą leidžia tikėtis, kad dėl CETA sutarties Lietuva 10 metų laikotarpiu papildomai sukurs virš 13 mln. eurų produkcijos arba beveik 7 mln. eurų pridėtinės vertės¹⁶. Lūkesčius dėl CETA sutarties teigiamo poveikio produkcijos apimtims sustiprina įmonių apklausos rezultatai, rodantys, kad įmonės didins produkcijos apimtį, o ne vykdys eksporto perorientavimą į Kanadą iš kitų rinkų. Įvertintas poveikis yra mažesnis nei skaičiuojamas ES mastu, ką pirmiausia lemia santykinai mažesnės Lietuvos eksporto apimtys lyginant su eksporto į Kanadą apimtims ES lygiu. Vis dėlto, nepasitvirtinus konservatyvioms prielaidoms, susijusioms su Kanados eksportu į Lietuvą ir vietinių komponentų naudojimu Lietuvos gamintojų produkcijoje, dėl CETA sutarties poveikio Lietuvos ekonomikoje 10 metų laikotarpiu būtų sukurta virš 22 mln. eurų papildomos pridėtinės vertės.

Atlikti skaičiavimai leidžia tikėtis, kad didžiausias teigiamas poveikis (skaičiuojant pinigine išraiška) prognozuojamas apdirbamosios gamybos produkcijos ir pridėtinės vertės apimtims. Tokias išvalgas patvirtina ir atliktos įmonių apklausos rezultatai, rodantys, kad daugiausiai eksportuoja ir palankiausiai eksporto į Kanadą perspektyvas vertina apdirbamosios gamybos atstovai (maisto, baldų bei tekstilės pramonės atstovai, taip pat įrangos gamintojai).

¹⁶ 2017 metų kainomis; dėl CETA sutarties poveikio sukurtas papildomas BVP sudarytų 0,002 proc. viso Lietuvos BVP.

4.2.2. TIKĖTINAS POVEIKIS LIETUVOS PRAMONĖS IR ŽEMĖS ŪKIO GAMINTOJŲ KONKURENCINGUMUI

Teigiami lūkesčiai dėl Lietuvos eksporto į Kanadą augimo tuo pačiu reiškia, kad Lietuvos gamintojai, gaminantys prekes ir paslaugas išskirtose grupėse, Kanados rinkoje taps labiau konkurencingi, kadangi pradės realizuoti čia savo produkciją arba plėst eksporto apimtis. Šiuos lūkesčius pagrindžia verslo subjektų apklausos rezultatai, kurie rodo, kad 70 % apklaustų į Kanadą eksportuojančių įmonių tikisi eksporto į Kanadą augimo, o 38,3 % į Kanadą neeksportuojančių, tačiau apie CETA girdėjusių respondentų ketina pradėti eksportą į šią šalį įsigaliojus susitarimui. Be to, apklausti verslo subjektai nesibaimina dėl galimo neigiamo Kanados gamintojų poveikio jų konkurencingumui Lietuvoje ir kitose ES šalyse – 85,6 % apie CETA girdėjusių respondentų teigė, kad Kanados įmonės jiems grėsmės nekeltų, ir vos 4,2 % baiminasi prarasti dalį Lietuvos ar kitų ES šalių rinkos Kanados įmonėms.

CETA susitarimas taip pat turės tam tikrą poveikį Lietuvos investicijoms Kanadoje. Įmonių apklausos rezultatai parodė, kad didžioji dalis (87,5 %) į Kanadą eksportuojančių respondentų iki šiol nėra investavę Kanadoje. 25 % apklaustų į Kanadą eksportuojančių įmonių turi planų investuoti ar didinti savo investicijas Kanadoje ir pusės šių įmonių planams investuoti įtakos turės laisvosios prekybos susitarimas. 15 % į Kanadą neeksportuojančių ir apie CETA girdėjusių respondentų teigia, kad laisvosios prekybos susitarimas juos paskatins ne tik pradėti eksportą į Kanadą, bet ir investuoti šioje šalyje. Tokie rezultatai rodo nedidelį teigiamą laisvosios prekybos susitarimo poveikį Lietuvos investicijoms Kanadoje.

Apibendrinant, Lietuvos gamintojai, gaminantys prekes ir paslaugas išskirtose grupėse, pradės realizuoti Kanados rinkoje savo produkciją arba plėst eksporto apimtis, vadinasi, taps labiau konkurencingi Kanados rinkoje. Nors skaičiavimai rodo, kad kai kurių sektorių produkcijos apimtys gali kiek sumažėti dėl padidėjusios konkurencijos iš Kanados gamintojų / paslaugų teikėjų pusės, vis dėlto, apklausti verslo subjektai nesibaimina dėl galimo neigiamo Kanados gamintojų poveikio jų konkurencingumui Lietuvoje ir kitose ES šalyse.

4.2.3. TIKĖTINAS POVEIKIS UŽIMTUMUI

Dėl CETA sutarties teigiamo postūmio padidėjus Lietuvos eksportui ir Lietuvos įmonių gaminamos produkcijos (prekių ir paslaugų) apimtims, šioms papildomoms produkcijos apimtims sukurti prireiks papildomų darbuotojų (net jei papildomam 1 proc. BVP sukurti prireiks mažiau nei 1 proc. papildomo užimtumo). Iš skelbiamų statistinių duomenų nustačius, kaip atskiruose ekonomikos sektoriuose keičiantis pridėtinės vertės apimtims keičiasi užimtųjų skaičius (t. y. nustačius užimtųjų skaičiaus elastingumą pridėtinės vertės atžvilgiu), taip pat buvo apskaičiuotas tikėtinas CETA sutarties poveikis užimtųjų skaičiui atskiruose Lietuvos ekonomikos sektoriuose (11 lentelė). Didžiausias teigiamas poveikis (skaičiuojant užimtų asmenų skaičiumi) prognozuojamas apdirbamosios gamybos sektoriuje. Tiesa, kai kuriuose sektoriuose užimtumas gali netgi kiek sumažėti dėl padidėjusios konkurencijos iš Kanados gamintojų / paslaugų teikėjų pusės. Vis dėlto, bendras poveikis užimtumui visoje Lietuvos ekonomikoje skaičiuojamas kaip teigiamas – dėl CETA sutarties poveikio Lietuvos ekonomikoje bus 50 darbo vietų daugiau nei būtų nesant CETA sutarties.

11 LENTELĖ. TIKĖTINAS CETA SUTARTIES POVEIKIS UŽIMTUMUI LIETUVOJE

Ekonominės veiklos rūšis	Papildomas užimtumas, asmenimis
Žemės ūkis, miškininkystė ir žuvininkystė	2

Ekonominės veiklos rūšis	Papildomas užimtumas, asmenimis
Kasyba ir karjerų eksploatavimas	0
Apdirbamoji gamyba	44
<i>Maisto produktų, gėrimų ir tabako gamyba</i>	-9
<i>Tekstilės gaminių gamyba; drabužių siuvimas (gamyba); odos ir odos dirbinių gamyba</i>	39
<i>Baldų gamyba; kita gamyba</i>	40
Elektros, dujų, garo tiekimas ir oro kondicionavimas	0
Vandens tiekimas, nuotekų valymas, atliekų tvarkymas ir regeneravimas	0
Statyba	0
Didmeninė ir mažmeninė prekyba	0
Transportas	2
Apgyvandinimo ir maitinimo paslaugų veikla	1
Informacija ir ryšiai	-3
Finansinė ir draudimo veikla	0
Nekilnojamojo turto operacijos	0
Profesinė, mokslinė ir techninė veikla; administracinė ir aptarnavimo veikla	4
Viešasis valdymas ir gynyba; švietimas; žmonių sveikatos priežiūra ir socialinis darbas	-3
Meninė, pramoginė ir poilsio organizavimo veikla, namų ūkio reikmenų remontas ir kitos paslaugos	0
Iš viso pagal ekonominės veiklos rūšis	48

Šaltinis: sudaryta BGI Consulting, remiantis Europos Komisijos užsakymu atlikto tyrimo rezultatų perkėlimo į Lietuvos kontekstą rezultatais.

Lūkesčius dėl CETA sutarties teigiamo poveikio užimtumui sustiprina įmonių apklausos rezultatai, rodantys, kad 25 % įmonių, besitikinčių eksporto į Kanadą augimo, ketina didėjant eksportui didinti ir darbuotojų skaičių.

Įvertintas poveikis yra grindžiamas konservatyviomis prielaidomis, kad iš Kanados į Lietuvą importuojama produkcija išstums vietinių gamintojų gaminius, o į Kanadą eksportuojantys Lietuvos gamintojai kaip komponentus naudos ne tik lietuvišką produkciją. Jeigu šios konservatyvios prielaidos nepasitvirtintų, dėl CETA sutarties poveikio Lietuvos ekonomikoje bus 160 darbo vietų daugiau nei būtų nesant CETA sutarties.

Apibendrinant, dėl CETA sutarties teigiamo postūmio padidėjus Lietuvos eksportui ir Lietuvos įmonių gaminamos produkcijos (prekių ir paslaugų) apimtims, šioms papildomoms produkcijos apimtims sukurti prireiks papildomų darbuotojų. Lūkesčius dėl teigiamo poveikio užimtumui sustiprina įmonių apklausos rezultatai, rodantys, kad 25 % įmonių, besitikinčių eksporto į Kanadą augimo, ketina didėjant eksportui didinti ir darbuotojų skaičių. Anksčiau Europos Komisijos užsakymu atliktos studijos rezultatų perkėlimas į Lietuvos kontekstą leidžia tikėtis, kad dėl CETA sutarties Lietuvoje bus sukurta bent apie 50 darbo vietų. Nors toks skaičius gali pasirodyti santykinai mažesnio reikšmingumo, reikia įvertinti, kad CETA sutartis yra viso labo prekybos barjerų naikinimas, o ne dešimtis ar šimtus milijonų eurų apimanti investinė programa.

Be to, įvertintas poveikis yra grindžiamas konservatyviomis prielaidoms, susijusioms su Kanados eksportu į Lietuvą ir vietinių komponentų naudojimu Lietuvos gamintojų produkcijoje. Tokioms konservatyvioms prielaidoms nepasitvirtinus, dėl CETA sutarties poveikio Lietuvos ekonomikoje būtų 160 darbo vietų daugiau nei nesant CETA sutarties.

5. APLINKOS APSAUGOS, VARTOTOJŲ APSAUGOS, DARBO TEISĖS STANDARTŲ IR VIEŠOJO INTERESO VERTINIMAS

5.1. TEISĖ REGULIUOTI VIEŠĄJĮ INTERESĄ

Valstybės teisė reguliuoti viešąją sritį kyla iš valstybės ir visuomenės sutarties, suteikiančios valstybei viešosios srities reguliavimo monopolį. Kartu valstybės teisė reguliuoti yra demokratinio proceso išraiška – daugumą parlamente pagal patvirtintas teisine procedūras suformavę atstovai priima sprendimus, kurie yra privalomi juos išrinkusiems. Visgi, pastaruoju metu vis didesnę reikšmę įgauna viršvyriausybinių teisė, vyksta nacionalinės teisės harmonizavimas ir unifikavimas. Vienas to pavyzdžių – europeizacijos procesas.

Valstybės teisė reguliuoti tarptautinės prekybos kontekste iškyla kaip galimybė valstybei vykdyti įstatymų leidybą ir nesusidurti su sutarties pažeidimo pavojumi. Pasaulio banko ir Tarptautinės prekybos organizacijos atliktos studijos teigimu investicijos yra svarbios, bet jos neturi trukdyti reguliavimo vystymuisi. Žinoma, tai yra svarbiau besivystančioms valstybėms, tačiau tokie teiginiai nėra klaidingi ir išsivysčiusių valstybių kontekste¹⁷. Iš esmės yra du mechanizmai, kurie pasirašius laisvosios prekybos sutartį gali trukdyti įgyvendinti valstybės teisę reguliuoti: investuotojų ir valstybių ginčų sprendimo sistema (naujoji investicijų teismo sistema) arba reguliacinis paralyžius (angl. regulatory chill).

Valstybių ginčai su investuotojais

Pirmoji Abipusio investavimo sutartis (angl. Bilateral investment treaty) buvo pasirašyta 1959 m. tarp Vakarų Vokietijos ir Pakistano. Tokios sutarties tikslas buvo apsaugoti investuotojų kapitalą nuo tokių šalių, į kurią investuojama, veiksmų kaip nacionalizacija. Suprantant, kad užsienio investicijos besivystančiose valstybėse turėtų paspartinti modernizacijos procesus, tokiu mechanizmu siekta padidinti tikimybę, kad investuotojas, nutaręs investuoti silpna teisine sistema pasižyminčioje šalyje, nepraras savo kapitalo. Šiuo metu tarptautinių susitarimų dėl investicijų, įtraukiančių ISDS apsaugos mechanizmą, yra priskaičiuojama daugiau negu 3000 ir bent pusę jų yra pasirašiusios ES valstybės¹⁸. Tai reiškia, kad ES šalių investuotojai turi teisę skųsti valstybės, į kurią investuota, sprendimą, t. y. reguliavimą, kuris, investuotojo nuomone, kenkia investicijoms. Investuotojui norint apsaugoti savo turtą, o valstybei siekiant išsaugoti savo reguliavimo monopolį, kyla ginčai. Tokių bylinėjimų skaičius ypač išaugo apie 2000 m. ir siekia maždaug 40–60 atvejų per metus¹⁹.

Jungtinių Tautų prekybos ir vystymosi konferencijos duomenimis, iki 2014 metų išspręstų ginčų skaičius siekė 274. Iš jų maždaug 43 procentai buvo išaiškinti valstybės, o apytikriai 31 procentas investuotojo naudai. Tokias bylas inicijuoja daugiausia Europos Sąjungos ir JAV investuotojai (maždaug 75 procentai), likusius 25 procentus – investuotojai iš besivystančių valstybių.

¹⁷ H. Nordstrom, S. Vaughan, *Trade and Environment. Special Studies 4*. World Trade Organisation, 1999. P. Fredriksson (ed.) *Trade, Global Policy, and the Environment*, World Bank Group, 1999.

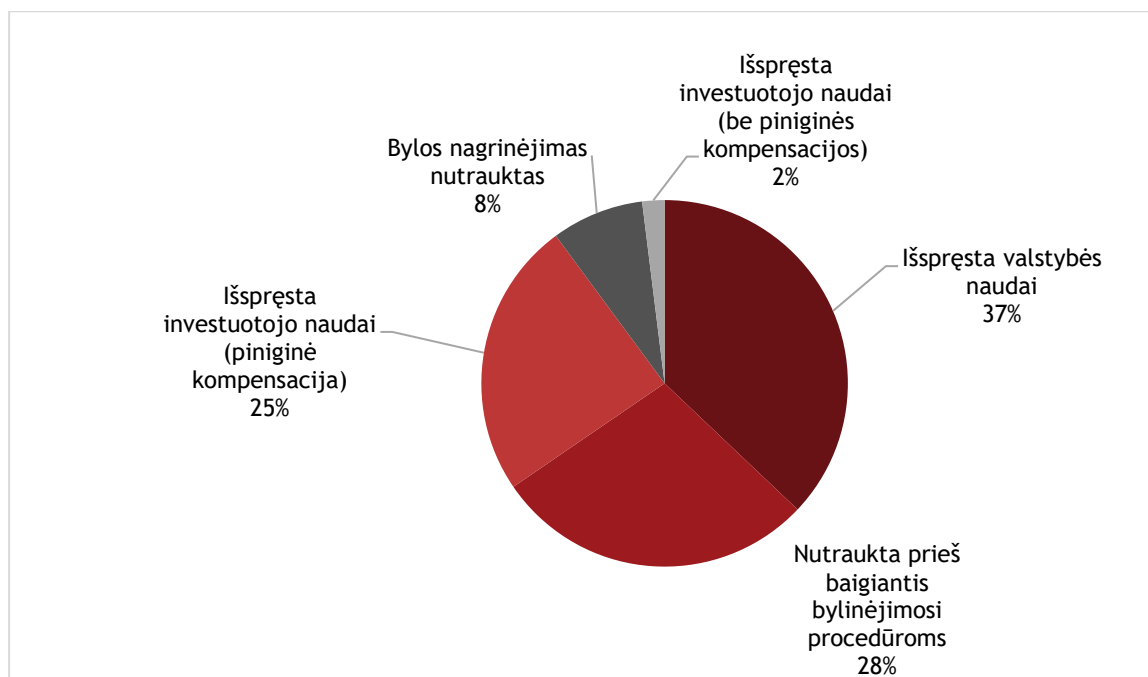
¹⁸ Europos Komisija, *Investor-to-State Dispute Settlement (ICS)*, 2015, p. 3.

¹⁹ United Nations Conference on Trade and Development, *Recent developments in investor-state dispute settlement (ICS)*, 2014, p. 2.

Svarbu pažymėti, jog didelė dalis ginčų kyla tarp ES valstybių, pavyzdžiui, 2013 m. iš 57 ginčų beveik pusę sudarė bylinėjimais tarp ES valstybių.

Vienas garsiausių ginčo tarp ES valstybių atvejų yra švedų kompanijos *Vettenfall* ieškinys prieš Vokietijos vyriausybę dėl šios sprendimo pereiti nuo branduolinės prie atsinaujinančios energijos šaltinių. Kompanija 2011 m. skundą grindė tuo, jog jos investicijos į branduolinę energiją Vokietijoje smarkiai nukentės dėl tokių vokiečių vyriausybės veiksmų. Ši byla vis dar tebesvarstoma. 2014 m. iš 15 ieškinių prieš ES valstybes nares tik 3 buvo pateikti investuotojų iš valstybių, esančių už ES ribų. Kiti 12 atvejų apėmė bylinėjimais tarp Europos Sąjungos šalių narių. 2013 m. iš 24 ieškinių prieš ES valstybes net 23 buvo inicijuoti kitų ES valstybių kompanijų²⁰.

Dar vienas gana plačiai nuskambėjęs atvejis – cigarečių gamintojo *Philip Morris* skundas prieš Australiją dėl reikalavimo ant pakuotės pateikti rūkymą atgrasančius vaizdus, tačiau teismas 2015 m. korporacijos skundus atmetė kaip nepagrįstus²¹. Toks sprendimas uždegė žalią šviesą kitoms valstybėms imtis panašių reguliavimo priemonių, ribojančių tabako gaminių reklamą. Kitas gerai žinomas atvejis – prancūzų energijos kompanijos *Veolia* ieškinys prieš Egiptą, dėl pastarojo vyriausybės sprendimo, susijusio su minimalaus atlyginimo didinimu. Prancūzai Egipte dirbo kaip Pasaulio banko vystymosi programos, mažinančios šiltnamio dujų emisijas, dalis. Nepaisant to, kad byla vis dar nėra baigta, daugiausia, ką prancūzų kompanija gali laimėti, yra finansinė kompensacija, o ne vyriausybės priimto sprendimo dėl minimalaus atlyginimo pakėlimo atšaukimas²². Apskritai, bylinėjantis tokio tipo arbitražuose, valstybės laimi dažniau nei investuotojai (26 paveikslas).

26 PAVEIKSLAS. GINČŲ TARP VYRIAUSYBIŲ IR INVESTUOTOJŲ BAIGTYS

Šaltinis: sudaryta BGI Consulting, remiantis Europos Komisijos duomenimis.

²⁰ Europos Komisija, *Investor-to-State Dispute Settlement (ICS)*, 2015, p. 7.

²¹ Daniel Hurst, "Australia wins international legal battle with Philip Morris over plain packaging", *The Guardian*, December 18, 2015. <https://www.theguardian.com/australia-news/2015/dec/18/australia-wins-international-legal-battle-with-philip-morris-over-plain-packaging>

²² Editorial board, "Don't buy the trade deal alarmism", *The Washington post*, March 11, 2015. https://www.washingtonpost.com/opinions/dont-buy-the-trade-deal-alarmism/2015/03/11/41575fee-c1d5-11e4-9271-610273846239_story.html?utm_term=.96f0d9e4142d

Nemažai vyriausybės sprendimų ginčijama atsinaujinančios energijos srityje. Pavyzdžiui, 2013 m. beveik 25 proc. skundų buvo susiję su atsinaujinančios energijos sektoriaus reguliavimu Ispanijoje ir Čekijoje. Greičiausiai šis sektorius yra jautrus dėl mažo politinio ir reguliavimo stabilumo bei imlumo investicijoms, todėl kompanijos investuodamos stipriai rizikuoja, o didelė rizika sukelia jautrią reakciją į reguliavimo aplinkos pokyčius.

Apibendrinant svarbu pažymėti, jog ISDS daugiausia kvestionuoja administracinius sprendimus, o ne valstybės teisę reguliuoti kaip tokią. Skundai prieš vyriausybės teisę reguliuoti dar niekada nebuvo sėkmingi²³.

ICS reikalingumas CETA sutartyje

Kaip minėta, ISDS atsirado kaip mechanizmas, siekiantis apsaugoti vakarų šalių investicijas prastai išvystytą teisinę sistemą turinčiose valstybėse, tuo pačiu padedant šioms valstybėms vystytis. Tačiau pastaruoju metu, pradėjus didėti ISDS atvejų, valstybės pradėjo skeptiškiau žiūrėti į šį mechanizmą. Sunkiau jo reikalingumą pagrįsti tapo ir CETA, ir TTIP derybų kontekste. JAV, Kanada ir Europa yra veikiančios teisės sistemos, į kurias investuojant papildoma apsauga gali būti pavadinta pertekline. Visgi, net ir CETA (ar TTIP) kontekste svarbūs argumentai už investicijų apsaugą išlieka.

Pirmasis yra geopolitinis. Mažėjanti Šiaurės Amerikos ir Europos dalis pasaulio prekyboje veda prie noro užtikrinti, kad prekyba vyktų pagal šių šalių taisykles. ES ir Šiaurės Amerika nori išlikti normų kūrėjomis (angl. norms makers), o ne tapti normų priėmėjais (angl. norms takers). Todėl šio mechanizmo išsaugojimas yra labai svarbus, ypač derybų su tokiais šalimis kaip Kinija kontekste²⁴.

Antrasis yra ekonominis. Investicijų apsauga yra naudinga toms ES valstybėms, kuriose laikotarpis, per kurį išnagrinėjami ginčai, yra ilgesnis. Kenneth Edam studija, atlikusi lyginamąją 28 ES šalių juridinių valdžių analizę, nustatė egzistuojančius nemažus skirtumus. Todėl nenuostabu, kad Kanados investuotojams parankiau rinktis šalis, gebančias užtikrinti efektyvesnį ginčų nagrinėjimo procesą²⁵. Ir nors tokios šalys kaip Brazilija atsisako sudaryti bet kokią prekybos susitarimą, įtraukiantį investicijų apsaugą užtikrinančius mechanizmus, ir kartu sėkmingai geba pritraukti užsienio investicijas, tačiau Petersono ekonomikos instituto (angl. Peterson Institute for International Economics) skaičiavimai rodo, kad investicijų apsaugos nuostatų įtraukimas į prekybos sutartis padeda pritraukti daugiau užsienio investicijų.

Trečias yra empirinis, sustiprinantis geopolitinį ir ekonominį argumentus. Investuotojų sėkmė bylinėjantis su demokratinėmis valstybėmis yra maža. Pavyzdžiui, Europos Komisijos duomenys rodo, jog 44 procentai bylų, iškeltų prieš Europos Sąjungos valstybes, buvo nutraukta nustačius ieškinių nepagrįstumą, o 36 procentai nutraukta neprasidėjus bylinėjimosi procedūrai²⁶.

CETA ir valstybės teisė reguliuoti

2015 m. Europos prekybos komisarė Cecilia Malmström nubrėžė gaires, kurios turėtų subalansuoti valstybės teisę reguliuoti ir investuotojų apsaugą. Komisarės siekis subalansuoti investuotojų apsaugos mechanizmą su valstybės teise reguliuoti atsispindi ir CETA tekste. Sutarties preambulėje yra pabrėžiama, jog valstybės išsaugo teisę reguliuoti viešąjį interesą. Šis preambulės teiginys reiškia, jog investicijų apsaugą reglamentuojantys straipsniai turi būti interpretuojami remiantis juo²⁷.

²³ Žr. Freya Baetens ir Christian Tietje, *The Impact of Investor-State-Dispute Settlement (ICS) in the Transatlantic Trade and Investment Partnership*, June 24, 2014. p. 93 arba Wolfgang Koeth, *Can the Investment Court System (ICS) save TTIP and CETA?*, 2016. p. 5 http://www.eipa.eu/files/repository/product/20160921135556_Workingpaper2016_W_01.pdf, p. 5 arba National Board of Trade, *"The Right to Regulate" in the Trade Agreement between the EU and Canada – and its implications for the Agreement with the USA*, August 18, 2015.

²⁴ National Board of Trade, *"The Right to Regulate" in the Trade Agreement between the EU and Canada – and its implications for the Agreement with the USA*, August 18, 2015. p. 8

²⁵ Ten pat, p. 7.

²⁶ Europos Komisija, *Investor-to-State Dispute Settlement (ICS)*, 2015, p. 8.

²⁷ National Board of Trade, *"The Right to Regulate" in the Trade Agreement between the EU and Canada – and its implications for the Agreement with the USA*, August 18, 2015. p. 6-7.

Todėl sutarties 8.9 straipsnis, numatantis investicijų ir reguliavimo priemones, teigia, jog „vardan didesnio tikrumo, vien tik faktas, kad šalis imasi reguliacinių veiksmų, siekdama pakeisti įstatymus tokiu būdu, kuris negatyviai veikia investicijas ar kenkia investuoto lūkesčiams, įskaitant lūkesčius dėl pelno, nesudaro pagrindo kalbėti apie sutarties pažeidimą“²⁸. Tas pats straipsnis patikina, kad vien pats faktas, jog valstybė pakeitė savo įstatymus taip, jog yra negatyviai paveikiama grąža, kurią gauna investuotojas, nereiškia, kad CETA buvo pažeista²⁹. Sutarties 8-A priedas patikslina nusavinimo sąvoką: „išskyrus retus atvejus kaip priemonės ar priemonių grupės poveikis yra perteklinis siekiamam tikslui, nediskriminacinės priemonės, kurias šalis taiko siekdama legitimų tikslų tokių kaip sveikatos apsauga, saugumas ar aplinkos apsauga, nėra traktuojamos kaip netiesioginis nusavinimas“³⁰.

Siekiant patikslinti ir plačiau paaiškinti sutarties nuostatas, 2016 m. spalio 30 d. Europos Sąjunga ir Kanada pasirašė bendrą aiškinamąjį dokumentą (angl. interpretative instrument). Dokumentas nekeičia CETA teksto. Be to, juo yra privaloma vadovautis sutarties šalys pagal 31 Vienos sutarčių konvencijos straipsnį³¹. Todėl dokumento nuostatos galės būti naudojamos kaip argumentai tarp šalių kilus ginčams dėl sutarties nuostatų³². Bendro aiškinamojo dokumento preambulėje nurodoma, jog susitarimo tikslas yra padidinti prekybos apimtį kartu nepakeičiant nusistovėjusio vyriausybės vaidmens sutartį sudarančiose visuomenėse (angl. protecting (...) perspectives on the role of government in society). Valstybės teisė reguliuoti viešąją sritį pabrėžiama preambulės dalyje: „Europos Sąjunga ir šalys narės ir Kanada ir toliau išsaugo teisę siekti objektyvių viešosios politikos tikslų, nustatomų jų vidinių institucijų, tokių kaip sveikatos apsauga, socialinės paslaugos, švietimas, aplinkos apsauga, viešoji moralė (...), kultūrinė įvairovė. CETA nesumažins standartų ir reguliacijų, reglamentuojančių maisto saugą, produktų saugumą, vartotojų apsaugą, sveikatos, aplinkos ir darbuotojų apsaugos standartus. Importuotos prekės, paslaugos ir investicijos privalo ir toliau atitikti vidinius importuojančių šalių reikalavimus, taisykles ir reguliavimo normas. Europos Sąjunga, jos šalys narės ir Kanada patvirtina įsipareigojimą atsargumui (turimas omenyje atsargumo principas), kurio laikytis įpareigoja tarptautiniai susitarimai“. Panašus tekstas dar kartą yra pakartojamas instrumento 2 straipsnyje, pavadintame „teisė reguliuoti“. 4 straipsnis, kalbanti apie viešąsias paslaugas, pakartoja, kad ankstesniuose straipsniuose patvirtinta teisė reguliuoti galioja ir teikiant viešąsias paslaugas. Vyriausybės turi teisę savo nuožiūra organizuoti viešųjų paslaugų teikimą: privatizuoti, perduoti viešajam tiekėjui, keisti paslaugų teikimo būdą taip, kaip vyriausybei atrodo tinkamiausia. Vienas svariausių straipsnio akcentų yra tai, jog paslaugos, pavyzdžiui, vandens tiekimo, privatizavimas nėra negrįžtamas ir vyriausybė ar kitas viešąjį interesą atstovaujantis subjektas gali perimti paslaugos teikimą (angl. CETA does not mean that contracting a public service to private providers makes it irreversibly part of the commercial sector). Bendro aiškinamojo dokumento 3 straipsnis pažymi, jog Europos Sąjunga, jos šalys narės ir Kanada gali siekti savo netarifinių standartų supanašėjimo taip mažindamos biurokratinį aparatą ir siekdamas efektyvesnio sprendimų priėmimo, tačiau ši kooperacija nėra privaloma. Šalys taip pat yra laisvos spręsti, ar jos nori taikyti derybų metu pasiektą kompromisą dėl abipusių normų pakeitimo padarant jas panašesnėmis.

Toks platus valstybės teisės reguliuoti apibrėžimas buvo pastebėtas ir CETA nuostatas analizuojančiuose akademinuose sluoksniuose. Pavyzdžiui, Thilo Rensmann (ed.) pastebėjo netiesioginio nusavinimo (angl. indirect expropriation) sąvokos ribojimą, kas savo ruožtu taip pat padidina vyriausybės reguliacinio manevro laisvę³³. Sutartis apibrėžia netiesioginį investicijų nusavinimą kaip veiksmą ar veiksmų visumą, kuomet jie „esmingai riboja investuotojo prieigą prie jo nuosavybės elementų“ (angl. substantially depriving the investor of the fundamental attributes of property in its investment). Autoriai toliau teigia, jog „išskyrus retus atvejus, kuomet priemonės yra aiškiai perteklinės, nediskriminacinio pobūdžio priemonės, kuriomis

²⁸ Europos Sąjungos ir Kanados laisvosios prekybos susitarimas (CETA), p. 47.

²⁹ Ten pat.

³⁰ Europos Sąjungos ir Kanados laisvosios prekybos susitarimas (CETA), p. 331.

³¹ Guillaume Van der Loo, *CETA's signature: 38 statements, a joint interpretative instrument and an uncertain future*. October 31, 2016. p. 2.

³² Ten pat.

³³ Thilo Rensmann (ed.), *Mega-Regional Trade Agreements*, July 20, 2017. p. 138.

skiami teisėtų viešųjų tikslų, tokių kaip viešoji gerovė, sveikatos apsauga ir saugumas, aplinkos apsauga, negali būti traktuojami kaip netiesioginis nusavinimas³⁴. Wolfgang Koeth, Europos viešojo administravimo instituto vyresnysis tyrėjas, taip pat pastebi ES ir Kanados laisvosios prekybos sutartyje „įmontuotus“ saugiklius, balansuojančius tarp valstybės teisės reguliuoti ir investuotojų teisės apginti savo investicijas. Sutartyje yra aiškiai pakartojama, kad valstybės reguliacijos monopolis yra išlaikomas viešosios sveikatos, aplinkos, viešosios tvarkos, moralės srityse; yra apibrėžiamos tokios sąvokos kaip „netiesioginis nusavinimas“ ir „lygus ir teisingas traktavimas“. Pabrėžiama, kad CETA tikslas nėra išskirtinai apginti investuotojo teises, bet ir skatinti darnų vystymąsi, didinti darbo ir aplinkos apsaugos standartus³⁵. Apskritai, investicijų skyriai naujose abipusio investavimo sutartyse yra daug labiau išplėtoti, lyginant su klasikinėmis Europos abipusio investavimo sutartimis. Investavimą apimantys skyriai prekybos sutartyse yra detalesni ir išsamesni negu abstrakčiai įvardyti atitinkami skyriai, skirti investicijų protekcijos principams klasikinėse Europos abipusio investavimo sutartyse³⁶.

Wolfgang Koeth pažymi, kad anksčiau pasirašytos abipusio investavimo sutartys neištraukė tokių sofistikuotų teisinių normų ir apsaugančių sąlygų, tačiau net ir nesant tokių saugiklių (iki CETA pasirašyti susitarimai daugiausia kalbėdavo tik apie investicijų apsaugą), nėra įrodymų, jog ISDS apribotų valstybių teisę reguliuoti. Praktiškai visi atvejai, kai investuotojai paduodavo valstybes į teismą, jie taip elgdavosi dėl konkrečiau, į jų veiklos sritį nukreipto reguliavimo, o ne dėl valstybės teisės reguliuoti *per se*³⁷.

Visgi, nepaisant fakto, kad CETA plačiai apibrėžia valstybės teisę reguliuoti viešąjį interesą, ICS (reformuotas ISDS sistema) mechanizmo taikymas yra numatytas, kai visos sutarties šalys ratifikuos susitarimą. Antras būdas, kuriuo jis gali daryti poveikį sprendimų priėmimui, yra vadinamasis „reguliacinis paralyžius“ (angl. regulatory chill). Tačiau tyrėjai Christian Tietje ir Freya Baetens, analizavę NAFTA ir CAFTA sutartis, rado labai mažai atvejų, kai būtų galima pagrįstai teigti, jog valstybė susilaikė nuo reguliacijos ar pakeitė ją taip, kad išvengtų bylinėjimosi ISDS³⁸. Tokių išvadų autoriai priėjo išanalizavę 20 metų laikotarpį. Tokie rezultatai galėjo būti gauti dėl keletos priežasčių. Pirmiausia, didžioji dauguma ISDS pagrindų iškeliamų ieškinių ginčija administracines nuostatas, paveikiančias vieną investuotoją, o ne pačią valstybės teisę reguliuoti viešąją sritį kaip tokią. Antra, yra sunku nustatyti, kad ISDS yra priežastis, dėl kurios griežtesnė reguliacija nebuvo priimta, nes paprastai teisės aktai, reglamentuojantys, pavyzdžiui, aplinkos apsaugos sritį, yra ilgai svarstomi ir sprendimas priimti juos ar ne, priklauso nuo jėgų balanso parlamente, santykio su kitais politinės darbotvarkės klausimais ar laiko, kai vyksta svarstymas³⁹. Trečia, naujosios kartos susitarimų analizė rodo, jog juose reguliacinio paralyžiaus potencialas (angl. regulatory chill) yra sumažintas labiau akcentuojant valstybės teisę reguliuoti viešąjį interesą apimančias nuostatas⁴⁰.

Apibendrinant, CETA yra naujos kartos susitarimas, kuris, skirtingai nuo ankstesniųjų, savo tikslu įvardija ne tik investicijų apsaugą, bet ir aiškiai atsižvelgia į legitimų valstybės siekių reguliuoti savo viešąjį interesą. Preambulėje suformuluotas tekstas stengiasi atrasti balansą tarp investuotojų apsaugos ir valstybės teisės reguliuoti viešąją sritį monopolio išlaikymo. Šalia sutarties pasirašytas ją aiškinti padedantis ir ginčų tarp sutarties šalių atveju privalomas bendras aiškinamasis dokumentas, kuris aiškiai patvirtina valstybės teisę reguliuoti.

Minėto bendro aiškinamojo dokumento pirmieji straipsniai skirti valstybės teisės reguliuoti savo viešojo intereso sritį patvirtinimui. Instrumento preambulės d dalyje teigiama, kad „Europos Sąjunga ir šalys narės ir Kanada ir toliau išsaugo teisę siekti objektyvių viešosios

³⁴ Thilo Rensmann (ed.), *Mega-Regional Trade Agreements*, July 20, 2017. p. 139.

³⁵ Wolfgang Koeth, *Can the Investment Court System (ICS) save TTIP and CETA?*, 2016. p. 9.

³⁶ Thilo Rensmann (ed.), *Mega-Regional Trade Agreements*, July 20, 2017. p. 147.

³⁷ Wolfgang Koeth, *Can the Investment Court System (ICS) save TTIP and CETA?*, 2016. p. 9.

³⁸ Freya Baetens irz Christian Tietje, *The Impact of Investor-State-Dispute Settlement (ICS) in the Transatlantic Trade and Investment Partnership*, June 24, 2014. p. 92.

³⁹ Ten pat.

⁴⁰ Ten pat.

politikos tikslų, nustatomų jų vidinių institucijų, tokių kaip sveikatos apsauga, socialinės paslaugos, švietimas, aplinkos apsauga, viešoji moralė (...), kultūrinė įvairovė. CETA nesumažins standartų ir reguliacijų, reglamentuojančių maisto saugą, produktų saugumą, vartotojų apsaugą, sveikatos, aplinkos ir darbuotojų apsaugos standartus“. Šiuo bendru aiškinamuoju dokumentu yra privaloma vadovautis pagal Vienos sutarčių teisę, todėl jis būtų svarbus aiškinamasis dokumentas, kilus ginčams tarp sutarties šalių.

Empiriniai investuotojų teismų (ISDS) pavyzdžiai rodo, kad net ir tuo atveju, kai valstybė paduodama į teismą, mechanizmas daugiausia kvestionuoja administracinius sprendimus. CETA sutarties šalių vyriausybėms palieka teisę savo nuožiūra organizuoti viešųjų paslaugų teikimą: privatizuoti, perduoti viešajam tiekėjui, keisti paslaugų teikimo būdą taip, kaip vyriausybei atrodo tinkamiausia. Svarbus akcentas yra tai, jog paslaugos privatizavimas nėra negrįžtamas ir vyriausybė ar kitas viešąjį interesą atstovaujantis subjektas gali perimti paslaugos teikimą.

Praktika rodo, jog investuotojų teismuose prieš demokratines valstybes iškeltų bylų sėkmės procentas yra labai mažas, o reguliacinio sąstingio tezei pagrįsti įrodymų stokojama.

Sutarties tekstas leidžia daryti išvadą, kad valstybių galimybės reguliuoti viešąją sritį dėl sutarties įsigaliojimo nemažėja.

5.2. POVEIKIO VARTOTOJŲ APSAUGAI IR MAISTO SAUGAI VERTINIMAS

Laisvos prekybos susitarimas tarp ES ir Kanados yra išsamus (angl. comprehensive). Tai reiškia, kad jis apima ne tik tarifinių, bet ir netarifinių barjerų mažinimą tam, kad prekyba tarp sutarties šalių intensyvėtų. Tarifiniai barjerai prekybai maisto produktais mažės. Susitarimui laikinai įsigaliojus Kanada įsipareigojo panaikinti likusias tarifines kliūtis žuvininkystės sektoriaus produkcijai. Savo ruožtu ES įsipareigojo panaikinti 95,5 procentus Kanados žuvų produktams taikomų muitų iš karto po laikino susitarimo įsigaliojimo, o likusius 4,5 procentus – per 7 metų laikotarpį. Šie duomenys leidžia teigti, jog praėjus 7 metams po laikino sutarties įsigaliojimo, prekyba žuvų produktais tarp sutarties šalių nebebus ribojama muitais. Žemės ūkio sektoriuje liberalizacijos laipsnis yra kiek mažesnis. Per 7 metus palaiptui nustos galioti iš viso 91,7 proc. žemės ūkio sektoriaus muitų. Tačiau sutarties šalys nustatė ir tokius šio sektoriaus produktus, kurių prekyba nebus liberalizuota, pavyzdžiui, vištienos produktai, kalakutienos produktai, kiaušiniai ir kiaušinių produktai.

Visgi, CETA sutartis apima ne tik tarifines, bet ir siekį mažinti netarifines kliūtis. Tai padaryti nėra paprasta, kadangi Europos Sąjunga ir Kanada remiasi skirtingais netarifinių kliūčių sudarymo principais. Kanadoje galioja principas, kuris leidžia naudoti maisto produktus, kol nėra įrodoma, jog jie yra kenksmingi sveikatai. Tuo tarpu Europos Sąjungoje galioja atsargumo (angl. precautionary) principas, teigiantis, kad produkto negalima vartoti, jeigu nėra įrodomas jo saugumas. Didžiausias nesutarimas čia kyla dėl genetiškai modifikuotų produktų (GMO), kurių vartojimas yra leidžiamas Kanadoje, tačiau iš esmės draudžiamas Europos Sąjungoje. Žinant, kad Kanada yra 4 didžiausia genetiškai modifikuotų javų (angl. crops) augintoja pasaulyje, natūralu, kad eksportuoti ūkių produkciją į Europą gali būti siekiama.

Tačiau, genetiškai modifikuotus produktus reguliuojanti Europos Sąjungos teisinė bazė yra griežta. Pavyzdžiui, 2003 metų reglamentas dėl genetiškai modifikuotų produktų ir pašarų Nr. 1829/2003 rūpinasi GMO leidimais žmonių maitinimuisi ir gyvūnų šėrimui. Atskiru Europos Komisijos (EK) reglamentu yra numatoma, jog bet koks produktas, turintis daugiau negu 0,9 procento genetiškai modifikuotų ingredientų, turi būti pažymėtas. Šių reguliacinių priemonių visuma įgyvendina atsargumo principą. Tačiau nepaisant

griežtumo GMO draudimas Europoje nėra nei unifikuotas, nei visa apimantis. Pavyzdžiui, nors Europos Sąjungos rinkoje parduodami GMO produktai privalo būti pažymėti, tačiau yra taikomos išimtys mėšinių galvijų pašarams. Remiantis Europos Komisijos 2015 m. paskelbtais duomenimis, šia išimtimi intensyviai naudojosi GMO produktus auginančios šalys. Pavyzdžiui, vien 2013 m. į Bendriją buvo importuota 32 mln. tonų sojų produktų, kurių 90 procentų buvo genetiškai modifikuoti. Tokias apimtis daugiausia lemia ES priklausomybė nuo sojų miltų importo. Daugiausia į ES šalis genetiškai modifikuotų pašarų eksportavo Brazilija (43,8 proc.), Argentina (22,4 proc.) ir JAV (15,9 proc.). Kanada užėmė penktą vietą, sudarydama 4,4 procentus ES importo⁴¹.

CETA ir GMO

Dėl GMO skeptiškai nusiteikusioje Europos Sąjungoje problematiškai atrodo 25 CETA sutarties straipsnis, kuris numato, jog turi būti taikomi efektyvūs moksliniai biotechnologijų produktų patvirtinimo procesai (angl. efficient science-based approval processes for biotechnology products)⁴². Žinoma, Kanados grūdinių ir kitų genetiškai modifikuotų kultūrų augintojai turi aiškų eksporto į ES valstybes interesą. Todėl GMO reguliacija ES yra netarifinis trukdis prekybai plėtoti. Tas pats CETA straipsnis prideda, jog šalys pažymi (angl. note) reguliacinės kooperacijos svarbą tam, kad būtų minimizuotas negatyvus poveikis prekybai biotechnologiniais produktais (angl. to minimise adverse trade impacts of regulatory practices related to biotechnology products)⁴³. Akademinė bendruomenė iki galo nesutaria, kaip reikėtų interpretuoti tokias CETA 25 straipsnio nuostatas. Alessandra Arcuri, mokslininkė, dirbanti Roterdamo universitete, tvirtina, kad efektyvumo siekis biotechnologinių produktų srityje nereiškia Europoje galiojančio atsargumo principo atsisakymo. Anot mokslininkės, taip galima teigti remiantis 2016 m. spalį ES ir Kanados pasirašytu bendru aiškinamuoju dokumentu, teigiančiu, kad „CETA nesumažins standartų ir reguliacijos, reglamentuojančių maisto saugą, produktų saugumą, vartotojų apsaugą, sveikatos, aplinkos ir darbuotojų apsaugos standartus. *Importuotos prekės, paslaugos ir investicijos privalo ir toliau atitikti vidinius importuojančių šalių reikalavimus, taisykles ir reguliacines normas.* Europos Sąjunga, jos šalys narės ir Kanada patvirtina *įsipareigojimą atsargumui* (turimas omenyje atsargumo principas), kurio laikytis įpareigoja tarptautiniai susitarimai“. ES yra Kartachenos Biosaugumo protokolo (angl. Cartagena Protocol on Biosafety) narė, kuriame yra patvirtinamas atsargumo požiūrio (angl. Precautionary approach) laikymasis. Paryžiaus universiteto tyrėjai Jean-Luc Angot ir kt. pažymi, kad biologinius produktus apibrėžiančios nuostatos formuluojamos komplikuoti. Viena vertus, akivaizdu, kad sutartis palieka teisę valstybėms reguliacinėje kooperacijoje dalyvauti savarankiškai. Valstybės gali nuspręsti, ar jos nori priimti bendrojo komiteto (angl. Joint committee) siūlomas teisinės normas. Taip pat valstybės žinioje yra įvesti griežtesnę reguliaciją⁴⁴. Kita vertus, 25 straipsnis pažymi, jog reguliacinės kooperacijos rezultatas turėtų būti mažesnis neigiamas poveikis prekybai biotechnologiniais produktais⁴⁵. Tačiau toks rezultatas yra lūkestis, nes sutarties šalys visada turi teisę prašyti kitos šalies harmonizuoti standartus, tačiau tokia teisė nėra besąlyginė, nes prašymą gavusi šalis gali nesutikti (pagrįsdama tokį nesutikimą) keisti maisto saugą reglamentuojančius standartus⁴⁶. Sunkumas čia gali būti nebent reikalavimas pagrįsti nesutikimą ir sunkumas tai padaryti politiškai, tačiau ne teisinės galimybės nesutikti nebuvimas. Komisija yra patvirtinusi derybų su Kanada protokolą, kuriuo patvirtinama, kad CETA nekeičia Europos teisinės bazės, reglamentuojančios GMO autorizavimą ar žymėjimą maiste ar gyvuliams skirtuose pašaruose⁴⁷. Be to, Europos Sąjungos šalys narės išsaugo teisę riboti arba drausti genetiškai modifikuotų produktų auginimą savo teritorijose⁴⁸. Taip yra

⁴¹ Europos Komisija, *GMOs: Commission's proposal on Food/Feed*, 2015m. balandžio 22 d.

⁴² Europos Sąjungos ir Kanados laisvosios prekybos susitarimas (CETA), p. 201.

⁴³ Ten pat, p. 202.

⁴⁴ Jean-Luc Angot ir kt., *The impact of the Comprehensive Economic and Trade Agreement (CETA) between the European Union and Canada on the environment, climate and health*, September 7, 2017. p. 36.

⁴⁵ Europos Sąjungos ir Kanados laisvosios prekybos susitarimas (CETA), p. 202.

⁴⁶ Jean-Luc Angot ir kt., *The impact of the Comprehensive Economic and Trade Agreement (CETA) between the European Union and Canada on the environment, climate and health*, September 7, 2017. 36.

⁴⁷ Ten pat, p. 37.

⁴⁸ Ten pat, p. 55.

patvirtinamas 2015 m. direktyvos 2001/18/EC pakeitimas, suteikęs valstybėms teisę įvesti genetiškai modifikuotų produktų auginimo apribojimus arba draudimus. Tokie šalių sprendimai gali būti grindžiami remiantis aplinkosauginiais, kraštovaizdžio ar kitais argumentais⁴⁹.

Apibendrinant, Europos Sąjungoje ir Kanadoje egzistuojantys maistų produktų saugos reglamentai yra skirtingi. Kanadoje galioja principas, kuris leidžia naudoti produktus, kol nėra įrodoma, jog jie yra kenksmingi sveikatai. Tuo tarpu Europos Sąjungoje galioja atsargumo (angl. precautionary) principas, teigiantis, kad produkto negalima vartoti, jeigu nėra įrodomas jo saugumas. Todėl ši skirtinga reguliacija yra netarifinė kliūtis, trukdanti GMO produkcijai patekti į Europos Sąjungos rinką. Reguliacinės kooperacijos forumas suteikia galimybę Kanadai ir Europos Sąjungai keisti savo reguliacines nuostatas, įskaitant ir maisto saugos standartus. Tačiau dalyvavimas reguliacinėje kooperacijoje yra savanoriškas ir šalys yra laisvos atsisakyti siekti standartų, įskaitant ir maisto saugos, supanašėjimo. Nepaisant to, jog CETA sutarties 25 straipsnis, reglamentuojantis prekybą biotechnologijų produktais, yra suformuluotas klampiai, bendras bendras aiškinamasis dokumentas pabrėžia, jog „Importuotos prekės, paslaugos ir investicijos privalo ir toliau atitikti vidinius importuojančių šalių reikalavimus, taisykles ir reguliacines normas“. Dėl Kanadoje plačiai išplėto genetiškai modifikuotų produktų auginimo, spaudimas Europos Sąjungai prieš GMO nukreiptą reguliaciją yra tikėtinas, tačiau standartų harmonizavimas yra (sutartyje tai aiškiai pabrėžiama) tik vienas iš galimų derybų rezultatų. Šalys išsaugo teisę neįgyvendinti joms nepriimtinių maisto saugos normų, pateikdamos argumentuotą savo sprendimo paaiškinimą.

5.3. POVEIKIO APLINKOS APSAUGAI VERTINIMAS

CETA 24.3 straipsnis pabrėžia kiekvienos šalies teisę nustatyti aplinkosauginius prioritetus, aplinkosauginių standartų lygį, pritaikyti ar keisti įstatymus bei kitus teisės aktus. Šis straipsnis taip pat nurodo, jog šalys turi skatinti aukštus aplinkos apsaugos standartus ir siekti, kad aplinkosauginiai standartai būtų gerinami.

24.5 straipsnis nurodo, jog sutarties šalys pripažįsta, kad nėra tinkama (angl. inappropriate) skatinti prekybą ar investicijas švelninant reguliaciją aplinkosauginėje srityje. Šalis negali atsisakyti ar kitaip nukrypti nuo savo aplinkosauginės reguliacijos, prekybos ar investicijų apimčių didinimo tikslais. Šalis neturi savo veiksmais arba neveikimu atsisakyti įgyvendinti aplinkosaugines normas tam, kad būtų skatinama prekyba arba investicijos⁵⁰. Šiomis nuostatomis yra pasiekiamas balansas tarp investicijų ir prekybos bei aplinkos apsaugos. Kitaip tariant, investicijos ir prekyba pagal sutarties 23.4 straipsnį gali plėstis tiek, kiek jų plėtra netrukdo aplinkosauginių nuostatų įgyvendinimui.

CETA 24.9 straipsnis teigia, kad „šalys įsipareigoja dėti pastangas palengvinti ir skatinti prekybą bei investicijas į ekologiškus produktus (angl. Environmental goods) ir paslaugas. CETA 24.9 straipsnis koncentruojasi į prekes ir paslaugas, kurios yra ypač svarbios klimato kaitos efektų sušvelninimui. Taip pat minimos investicijos į atsinaujinančius energijos šaltinius⁵¹. Į atsinaujinančią energiją investuojantys subjektai veikia ypač besikeičiančioje aplinkoje, kuri dažnai būna paveikta trumpalaikių, neretai kintančių politinių sprendimų. Todėl svarbu, kad vyriausybės suteiktų apsaugą ilgalaikėms investicijoms nurodytame

⁴⁹ Alessandra Arcuri, “Is CETA keeping up with the promise? Interpreting certain provisions relating to Biotechnology”, *Hammer and nail. Megaregionals, CETA and the law of treaties*, July 31, 2017.

⁵⁰ Europos Sąjungos ir Kanados laisvosios prekybos susitarimas (CETA), p. 193.

⁵¹ Thilo Rensmann (ed.), *Mega-Regional Trade Agreements*, 2017. p. 291.

sektoriuje. Šiame kontekste ISDS sistema yra vienas iš būdų, kurių naujosios kartos susitarimai naudoja, kad užtikrintų saugesnį investicijų klimatą. Tai rodo ir statistika. Pavyzdžiui, 2013 m. prieš Čekiją buvo iškeltos 7 bylos dėl valstybės sprendimo apmokestinti elektros energiją, gaminamą saulės jėgainių. 6 bylos buvo iškeltos prieš Ispaniją dėl valstybės sprendimo labiau apmokestinti pajamas, gaunamas iš investicijų į atsinaujinančią energiją, ir subsidijų, teikiamų atsinaujinančios energijos gamintojams⁵². Tai tik parodo, kad ISDS (ar ICS CETA atveju) sistema gali padėti vystyti atsinaujinančios energetikos sektoriui ir prisidėti prie klimato kaitos mažinimo.

CETA atveju aplinkosauginiai standartai yra įtraukti į D sekciją „Investicijų apsauga“ (angl. Investment protection). CETA 8.9 straipsniu šalys „patvirtina teisę reguliuoti savo teritorijose siekiant įgyvendinti teisėtus politikos tikslus tokius kaip viešosios sveikatos apsauga, *aplinkos apsauga* ir viešosios moralės normos“. Aplinkosauginiai standartai netiesiogiai yra minimi CETA 8-A priede „Dėl nusavinimo“ (angl. On expropriation), kuris teigia, kad nediskriminacinio pobūdžio priemonės, skirtos teisėtų viešosios gerovės (angl. Public welfare) objektų apsaugai, (...) nėra traktuojamos kaip netiesioginis nusavinimas (angl. Indirect expropriation). Todėl, aplinkosauginės priemonės ir klimato kaitos mažinimo priemonės turi būti vertinamos netiesioginio nusavinimo kontekste⁵³. Tai reiškia, kad griežtesnės aplinkosauginės reguliacijos taikymas, pavyzdžiui mažinamas leistinų CO₂ emisijų kiekis, neturėtų būti traktuojamas kaip CETA sutartyje prisiimtų įsipareigojimų nesilaikymas.

2016 m. pasirašytas bendras aiškinamasis dokumentas, kurio preambulėje, kaip jau minėta, nurodoma, jog „CETA nesumažins standartų ir reguliacijos, reglamentuojančios maisto saugą, produktų saugumą, vartotojų apsaugą, sveikatos, *aplinkos* ir darbuotojų apsaugos standartus“.

Svarbu pabrėžti ir tai, kad Europos Sąjungoje aplinkos apsaugos standartai yra gerokai griežtesni negu Kanadoje⁵⁴. Tačiau tai yra iššūkis Europos gamintojams, kadangi aštrėjant konkurencijai jie vis tiek turės gaminti griežtesnėje reguliavimo aplinkoje. Todėl galima manyti, kad europiečiai bandys spausti Kanadą griežtinti savo aplinkosauginius standartus. Juo labiau, kad Paryžiaus susitarimas neleidžia priimti teisės akto standartus mažinančiu (angl. regression) principu, t. y. aplinkos apsaugos standartai turi tik griežtėti⁵⁵. CETA susitarimo šalys – Kanada ir ES – taip pat yra įsipareigojusios mažinti CO₂ emisijas. Vienas iš švelnesnės aplinkosauginės reguliacijos Kanadoje pavyzdžių yra įsipareigojimas iki 2030 metų sumažinti savo CO₂ emisijas 30 proc., lyginant su 2005 metais, kai ES yra užsibrėžusi tikslą iki 2030 m. sumažinti CO₂ emisijas 40 proc., lyginant su 1990 metais⁵⁶. Kanados spaudimas ES, siekiant švelninti pastarosios reguliavimą aplinkosaugoje, yra negalimas pagal CETA nuostatas, nes šalys neturi teisės neįgyvendinti aplinkosauginių normų tam, kad būtų skatinama prekyba arba investicijos⁵⁷.

Tačiau sutartis gali turėti ir neigiamą poveikį. Dėl mažėjančių muitų didėjant prekybos apimtims užsibrėžtų aplinkosauginių tikslų pasiekimas gali tapti problematišku ir priklausyti nuo tokių priemonių kaip, pavyzdžiui, automobilizacijos lygio mažinimas. Kanada susiduria su automobilizacijos problema dėl didelių gabaritų asmeninių transporto priemonių naudojimo, tačiau ji aktuali ir daliai Europos Sąjungos šalių, tarp jų ir Lietuvai⁵⁸. Taip pat svarbu yra pereiti prie atsinaujinančios energetikos šaltinių naudojimo gamyboje. Pavyzdžiui, vokiečių E.ON ar prancūzų Engie vis labiau orientuojasi į žaliąją energetiką. Kanada siekia atsakyti anglų kūrenančių elektrinių, todėl galima teigti, kad taip pat siekia pakeisti pramonėje naudojamus energijos šaltinius⁵⁹. Tačiau orientavimasis į atsinaujinančius energetikos šaltinius CETA nėra skatinamas. Susitarime yra stokojama nuorodų į Paryžiaus susitarimą, kurios, pavyzdžiui, galėjo būti

⁵² United Nations Conference on Trade and Development, *Recent developments in Investor-state dispute settlement (ICS)*, 2010. p. 5.

⁵³ Thilo Rensmann (ed.), *Mega-Regional Trade Agreements*, 2017. p. 285.

⁵⁴ Remiantis informacija, surinkta ekspertinių interviu metu.

⁵⁵ Remiantis informacija, surinkta ekspertinių interviu metu.

⁵⁶ Thilo Rensmann (ed.), *Mega-Regional Trade Agreements*, 2017. p. 282.

⁵⁷ Europos Sąjungos ir Kanados laisvosios prekybos susitarimas (CETA), p. 193.

⁵⁸ Remiantis informacija, surinkta ekspertinių interviu metu.

⁵⁹ Remiantis informacija, surinkta ekspertinių interviu metu.

įtrauktos kaip teisės reguliuoti viešąjį interesą dalis. Kaip pastebi Paryžiaus universiteto ekonomistų vykdyta studija, aplinkosauginės nuostatos susitarime nėra prioritetizuojamos, o dalis jų yra tik skatinamojo pobūdžio⁶⁰. Turint omenyje, jog CETA siekia tapti pavyzdžiu tolimesniems susitarimams bei žinant aplinkosauginių klausimų svarbą ateities politinėje darbotvarkėje, nuostatų griežtumas vertinamas kaip nepakankamas.

Apibendrinant, CETA plačiai apibrėžia valstybių teisę reguliuoti savo viešo intereso sritį, kuri apima ir teisę nustatyti aplinkosauginius standartus. Tiek Kanada, tiek Europos šalys yra Paryžiaus susitarimo, neleidžiančio švelninti aplinkosauginių standartų, narės. CETA šios nuostatos nepakeis. Sutartį pasirašančios pusės pripažįsta, jog nėra tinkama skatinti prekybą ar investicijas švelninant reguliaciją aplinkosauginėje srityje bei plačiai apibrėžia netiesioginio nusavinimo sąvoką. Galiausiai šalių pasirašytame bendrame aiškinamajame dokumente yra pakartojama, kad dėl susitarimo neturės būti mažinami aplinkos apsaugos standartai. Iš neigiamų CETA aspektų galima įvardyti nebent tai, kad dėl didėjančių prekybos apimčių prireiks papildomų pastangų siekiant įgyvendinti Paryžiaus susitarimo pagrindu priimtus įsipareigojimus. Taip pat egzistuoja nuomonių, kad CETA susitarimas, ypač žinant jo užmojų tapti pavyzdžiu ateities prekybos sutartims, stokoja aplinkosauginių nuostatų prioritetizavimo.

5.4. POVEIKIO DARBO TEISEI VERTINIMAS

ES Prekybos susitarimai ir darbo standartai

Per pastaruosius porą dešimtmečių Europos Sąjunga sudarė nemažai prekybos susitarimų, kurių kiekvienas įtraukė darbo santykius reguliuojančias nuostatas. ES prekybos politiką tyrinėjantys Gento (Belgija) universiteto mokslininkai Lore van den Putte ir Jan Orbie pateikia trumpą pastarųjų dviejų dešimtmečių ES prekybos susitarimų apžvalgą (žr. 12 lentelę).

12 LENTELĖ. DARBO NUOSTATŲ ĮTRAUKTIS Į ES PASIRAŠYTUS TARPTAUTINIUS PREKYBOS SUSITARIMUS (2015 M.)

PREKYBOS SUSITARIMAI	KONTEKSTAS		TEISINĖ REGULIACIJA		VALDYMAS	
	Socialinės politikos normos	TDO pagrindiniai darbo standartai	Konsultacijos su valdžios institucijomis	Panelinės ekspertų diskusijos	Įmonių socialinė atsakomybė	Pilietinės visuomenės diskusijos
Tunisas (1995)	xx		x			
Izraelis (1995)	xx		x			
Marokas (1996)	xx		x			
Jordanija (1997)	xx	x	x			
Meksika (1997)	x		x			x
Pietų Afrikos Respublika (1999)	x	xx	x			
Afrikos, Karibų jūros ir Ramiojo vandenyno tarptautinė organizacija (2000)	xx	xx	x			x
Egiptas (2001)	xx		x			

⁶⁰ Jean-Luc Angot et al, *The impact of the Comprehensive Economic and Trade Agreement (CETA) between the European Union and Canada on the environment, climate and health*, September 7, 2017. p. 5.

Alžyras (2002)	xx	x	x			
Libanas (2002)	xx		x			
Čilė (2003)	xx	xx	x			xx
Karibų regiono forumas CARIFORUM (2008)	xxx	xx	x		x	xx
Pietų Korėja (2010)	xxx	xx	xx	x	x	xx
Kolumbija / Peru (2012)	xxx	xx	xx	x	x	x
Centrinė Amerika (2012)	xxx	xx	xx	x	x	xx
Ukraina	xxx	xx	xx	x	x	x
Gruzija	xxx	xx	xx	x	x	xx
Moldova	xxx	xx	xx	x	x	xx
Singapūras	xxx	x	xx	x	x	x
Kanada	xxx	xx	xx	x	x	xx

Šaltinis: Lore van den Putte ir Jan Orbie, *EU Bilateral Trade Agreements and the Surprising Rise of Labour Provisions, The International Journal of Comparative Labour Law and Industrial Relations, 2015.*

Kaip matyti iš aukščiau pateiktos 12 lentelės, nuo prekybos susitarimo su Tunisu iki 2003 m. pasirašyto prekybos susitarimo su Čile, į laisvos prekybos susitarimus buvo įtraukiamos daugiausia tik socialinės normos ir konsultacijos su vyriausybe. Nuo susitarimo su Karibų valstybėmis (2008 m.) darbo nuostatų įtrauktis buvo vis labiau pastebima. Pirmame laikotarpyje darbo nuostatos daugiausia buvo įtraukiamos kaip kooperacija socialinės politikos srityje, jos buvo apibūdinamos daugiausia techniniais terminais, išplėtojamos palyginti nedaug⁶¹. Vis dėlto, net ir nedaug, lyginant su šių dienų susitarimais, išplėtotos sutartys su Šiaurės Afrikos šalimis nurodė, kad darbuotojai iš pastarųjų valstybių turės tokias pačias teises į socialinę apsaugą, kaip ir darbuotojai tų ES šalių, kuriose migrantai iš šiaurės Afrikos dirbs. Vėliau darbo standartų įtraukimas plėtėsi, tokia tendencija daugiausia turėtų būti siejama su 1998 m. Tarptautinės darbo organizacijos deklaracija dėl keturių esminių darbo standartų⁶². Visi ES prekybos susitarimai po susitarimo su Čile įtraukia nuostatas, jog darbo standartai negali būti naudojami protekcionistinių sumetimų pagrindais bei siekiant pritraukti daugiau investicijų⁶³. Naujos kartos, t. y. pasirašyti nuo pirmo XXI a. dešimtmečio vidurio, prekybos susitarimai įtraukia įsipareigojimus gerbti pagrindinius darbo standartus⁶⁴. Naujausiuose laisvos prekybos susitarimuose taip pat pagerinta valdysena (angl. governance). Tam, kad būtų užtikrinamas darbo standartų laikymosi stebėjimas ir skatinimas, įtraukiami verslo bei pilietinės visuomenės veikėjai. Be to, pastebima įtrauktų darbo nuostatų judicializacija (angl. judicialization). Tai reiškia, kad darbą reglamentuojančios nuostatos ir standartai yra formuluojami teisiškai labiau įpareigojančia kalba, yra numatomi kylančių ginčų sprendimo būdai. ES laisvos prekybos sutartyje su Peru ir Kolumbija teigiama, kad nei viena šalis negali skatinti prekybos ar investicijų mažindamos aplinkosauginiame ar darbo reglamentavime numatytos apsaugos (angl. *no Party shall encourage trade or investment by reducing the levels of protection afforded in its environmental and labour laws*). ES laisvos prekybos susitarimas su Vietnamu skatina pastarąją valstybę ratifikuoti pagrindines Tarptautinės darbo organizacijos konvencijas. Tačiau Europos Sąjunga, nors ir pasirašiusi laisvos prekybos susitarimą su Vietnamu, neužtikrina, kad raginimai būtų įgyvendinti. Pavyzdžiui, Jungtinės Valstijos nepasirašė laisvos prekybos susitarimo su Vietnamu būtent dėl darbo teisės pažeidimų šioje valstybėje. Europos Sąjunga, nors skatina griežtinti darbo standartus, tačiau šis skatinimas gali būti ir deklaratyvus, nes stokojama politinių

⁶¹ Lore van den Putte ir Jan Orbie, "EU Bilateral Trade Agreements and the Surprising Rise of Labour Provisions", *The International Journal of Comparative Labour Law and Industrial Relations*, 2015. p. 268.

⁶² Ten pat.

⁶³ Ten pat.

⁶⁴ Lore van den Putte ir Jan Orbie, "EU Bilateral Trade Agreements and the Surprising Rise of Labour Provisions", *The International Journal of Comparative Labour Law and Industrial Relations*, 2015. p. 268.

įrankių skatinant kitas valstybes įgyvendinti griežtesnes darbo nuostatas⁶⁵. Tačiau net ir politinės valios egzistavimas nėra pakankamas garantas, kad sutarties šalis užtikrins sutartyje prisiimtų įsipareigojimų laikymąsi. Iliustratyvus ir JAV bylos prieš Gvatemalą atvejais, kai Jungtinės valstijos, sudariusios CAFTA prekybos sutartį su Gvatemala, apskundė pastarąją dėl negebėjimo užtikrinti darbo standartų. Jungtinės Valstijos pralaimėjo bylą, nes nesugebėjo surinkti pakankamai įrodymų ir tinkamai pasiruošti bylinėjimuisi⁶⁶.

Laisvos prekybos susitarimas su Kanada apskritai griežčiau apibrėžia darbo teisę negu kiti pastaruoju metu ES pasirašyti susitarimai, pavyzdžiui, su Pietų Korėja ar Vietnamu. CETA susitarime vartojama griežtesnė kalba, pabrėžiamos konsultacijos, galimybė kreiptis į ekspertų grupes. Minėtuose susitarimuose su Pietų Korėja ar Vietnamu darbo standartai apibrėžti laisviau, nemažai kliautasi sutarties šalių geranoriškumu⁶⁷. CETA 22.5 straipsnis numato pilietinės visuomenės forumo sukūrimą (angl. civil society forum). Sutarties tekstas numato, kad forumas, sudarytas iš darbuotojų atstovų, aplinkosauginių grupių, nevyriausybinų organizacijų, palaikys dialogą su prekybos ir darnaus vystymosi komitetu, teikiančiu rekomendacijas bendram CETA komitetui (angl. Joint Committee). Pilietinės visuomenės forumas prisidės prie Europos Sąjungos tikslų derinti darnų vystymąsi ir laisvą prekybą. Į sutartį taip pat yra įtrauktos korporacinės socialinės atsakomybės (angl. corporate social responsibility) nuostatos, kurios korporacijas turi įtraukti į socialinį dialogą. Tokios, susitarimo skaidrumą pabrėžiančios, nuostatos prekybos susitarimuose su Pietų Korėja ar Vietnamu artikuliuojamos silpniau⁶⁸.

CETA poveikis darbo teisės standartams

Lorand Bartels pabrėžia, kad Kanada įsipareigojimus dėl darbo ir aplinkos standartų į prekybos ir investicijų susitarimus įtraukia nuo NAFTA sutarties (1994 m.). Europos Sąjunga, kaip pademonstravo Lore van den Putte ir Jan Orbie, įsipareigojimus dėl šių standartų platesne apimtimi į sutartis įtraukia nuo 2008 m. pasirašyto ES laisvos prekybos susitarimo su Karibų valstybėmis (angl. EU-Cariforum Economic Partnership Agreement). Darbo teisės standartai CETA sutartyje yra apibrėžiami 23 skyriuje „Prekyba ir darbas“. Šioje sutartyje aptariama valstybių teisė kyla iš patvirtintos valstybių teisės reguliuoti viešąją sritį (angl. right to regulate), apimančią ir darbo teisę. CETA sutarties 23.2 straipsnis pabrėžia, kad „sutarties šalys turi siekti užtikrinti aukštus darbo saugos standartus⁶⁹“. Tas pats straipsnis pabrėžia, jog „šalys pripažįsta viena kitos teisę nustatyti darbo prioritetus, darbo standartų apsaugos lygį ir teisę keisti įstatymus ir kitus teisės aktus taip, kad jie atitiktų jų tarptautinius įsipareigojimus“⁷⁰. 23.3 straipsnis pabrėžia, kad šalys turi nuosekliai siekti ratifikuoti tarptautinės darbo organizacijos konvencijas, jeigu to dar nėra padariusios.

CETA sutarties 23.3 straipsnis reikalauja sutarties šalių laikytis minimalių darbo standartų, išdėstytų 1998 m. Tarptautinės darbo organizacijos (angl. ILO) deklaracijoje dėl fundamentalių principų ir darbo teisių. Ši deklaracija įpareigoja šalis gerbti esminius darbo standartus: būrimosi į organizacijas (asociacijas) laisvę ir teisę į kolektyvines derybas, visų priverstinio darbo formų eliminaciją, vaikų darbo panaikinimą ir diskriminacijos dėl profesijos panaikinimą⁷¹. CETA taip pat reikalauja sveikos darbo aplinkos ir saugumo standartų laikymosi darbo vietoje; priimtinių minimalių darbo standartų, nediskriminuojančių darbo sąlygų, įskaitant ir dirbančius migrantus⁷². CETA reikalauja, kad šalys siektų fundamentalių Tarptautinės darbo organizacijos konvencijų ratifikavimo, šis skatinimas galutiniame sutarties tekste taikomas Kanadai, kuri tuo metu nebuvo ratifikavusi C098 Konvencijos dėl teisės darbo pagrindu burtis į organizacijas ir

⁶⁵ Remiantis informacija, surinkta ekspertinių interviu metu.

⁶⁶ Dustin Hesse, *Faire Globalisierung durch Durchsetzung von Sozialstandards in Freihandelsverträgen? Der Panelreport im Fall USA vs. Guatemala*, 2017. p. 5.

⁶⁷ Remiantis informacija, surinkta ekspertinių interviu metu.

⁶⁸ Remiantis informacija, surinkta ekspertinių interviu metu.

⁶⁹ Europos Sąjungos ir Kanados laisvosios prekybos susitarimas (CETA), p. 184.

⁷⁰ Europos Sąjungos ir Kanados laisvosios prekybos susitarimas (CETA), p. 184.

⁷¹ Lorand Bartels, „Human Rights, Labour Standards and Environmental Standards in CETA“, *University of Cambridge Faculty of Law Research Paper No. 13/2017*, 2017. p. 2.

⁷² Europos Sąjungos ir Kanados laisvosios prekybos susitarimas (CETA), p. 184.

kolektyviai derėtis. Vis dėlto, šis skatinimas Kanadai nebėra aktualus, nes šią konvenciją Kanada ratifikavo 2017 m. birželio 14 d., o teisinę galią ji įgaus praėjus lygiai metams nuo ratifikavimo datos – 2018 m. birželio 14 d.⁷³

CETA sutarties 23.4 straipsnis reikalauja, kad sutarties šalys nesiimtų tam tikrų veiksmų ar neveikimo, kuris, siekiant paskatinti prekybą ar investicijas, lemtų, jog darbo teisė ar standartai nebūtų sėkmingai įgyvendinami⁷⁴. Šis sutarties punktas siekia atliepti „lenktynių į dugną“ efekto (angl. race to the bottom) pagrindu suformuluotą kritiką, kai šalys tarpusavyje dėl investicijų konkuruoja švelnindamos darbo santykių reglamentavimą ir mažindamos darbo apsaugos standartus⁷⁵.

Darant išvadas apie sutarties poveikį darbo teisei, reikia dar kartą atsižvelgti į CETA preambulę, kurioje yra „įmontuoti“ saugikliai, aiškiau negu ligi tol ES sudarytose laisvos prekybos sutartyse patvirtinantys šalių teisę reguliuoti. Joje pakartojama, kad valstybės reguliacinė teisė apima viešosios sveikatos, aplinkos, viešosios tvarkos, moralės sritis. Pabrėžiama, kad susitarimų tikslas nėra išskirtinai apginti investuotojo teises, bet ir skatinti darnų vystymąsi, *didinti darbo* ir aplinkos apsaugos standartus, pripažinti demokratijos svarbą (angl. including right to regulate) ir žmogaus teises (eksplicitiškas pakartojimas)⁷⁶.

Labai svarbu ir tai, jog ICS mechanizmas nėra taikomas darbo standartus sutartyje reglamentuojančioms nuostatomis. 23.11 straipsnis nurodo, kad tik 23 skyriuje nurodyti ginčų sprendimo mechanizmai gali būti naudojami tarp sutarties šalių iškilusiems nesutariamas dėl darbo standartų spręsti⁷⁷. 23.10 straipsnis nurodo, kad ekspertų grupės, diskusijos ir konsultaciniai mechanizmai turi būti naudojami siekiant išspręsti tarp sutarties šalių kilusius ginčus, liečiančius darbo nuostatas⁷⁸. Darbo teisės nuostatos yra ES prekybos ir darnaus vystymosi programos dalis, dėl kurios kylantiems ginčams ICS mechanizmas nėra taikomas⁷⁹.

Svarbu ir tai, kad bendras aiškinamasis dokumentas palieka šalims teisę siekti savo netarifinių standartų supanašėjimo, taip mažindamas biurokratinį aparatą ir siekdamas efektyvesnio sprendimų priėmimo, tačiau ši kooperacija nėra privaloma.

Žvelgiant į per pastaruosius 2 dešimtmečius ES pasirašytus laisvosios prekybos susitarimus, CETA pasižymi giliomis ir plačiomis darbo standartus reglamentuojančiomis nuostatomis. Pavyzdžiui, CETA nustato, jog darbo standartai negali būti naudojami protekcionistinių sumetimų pagrindais bei siekiant pritraukti daugiau investicijų. Teisę reguliuoti reglamentuojančiose sutarties dalyse pakartojama, kad valstybės teisė reguliuoti apima viešosios sveikatos, aplinkos, viešosios tvarkos, moralės sritis. Pabrėžiama, kad susitarimų tikslas nėra išskirtinai apginti investuotojo teises, bet ir skatinti darnų vystymąsi, gerinti darbo ir aplinkos apsaugos standartus. Sutartimi šalys „pripažįsta viena kitos teisę nustatyti darbo prioritetus, darbo standartų apsaugos lygį ir teisę keisti įstatymus ir kitus teisės aktus taip, kad jie atitiktų jos tarptautinius įsipareigojimus“, yra skatinamos ratifikuoti tarptautinės darbo organizacijos konvencijas. Bendras aiškinamasis dokumentas palieka šalims teisę siekti darbo standartų supanašėjimo, tačiau jos yra laisvos atsisakyti tokios kooperacijos.

⁷³ Taptautinė darbo organizacija, Informacinė Sistema apie tarptautinius darbo standartus, ratifikuotus Kanadoje. Žr. http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:11200:0::NO:11200:P11200_COUNTRY_ID:102582

⁷⁴ Lorand Bartels, *Human Rights, Labour Standards and Environmental Standards in CETA*, 2017. p. 4.

⁷⁵ Ronald B. Davies ir Krishna C. Vadlamannati, “A Race to the Bottom in Labour Standards? An Empirical Investigation”, *Journal of Development Economics, Volume 103*. July, 2013. p. 1.

⁷⁶ Ten pat, p. 9.

⁷⁷ Remiantis informacija, surinkta ekspertinių interviu metu.

⁷⁸ Europos Sąjungos ir Kanados laisvosios prekybos susitarimas (CETA), p. 188-189.

⁷⁹ Remiantis informacija, surinkta ekspertinių interviu metu.

Svarbu pabrėžti, kad ICS mechanizmas nėra taikomas nuostatomis, liečiančioms darbo standartų reglamentavimą, ir šalys iškilusius ginčus turi spręsti kreipdamosi į ekspertų grupes ir pasinaudamos konsultaciniais mechanizmais.

Vis dėlto, egzistuoja nuomonių, kad sutartyje reglamentuoti viešieji pirkimai turėtų įtraukti ir darbo nuostatas, o taip pat pastarąsias nuostatas vertėtų įtraukti į sutarties 10 skyrių, kuris kalba apie žmonių judėjimą verslo tikslais.

6. IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

POVEIKIS PREKYBAI SU KANADA

Prekybos ir makroekonominių duomenų analizė parodė, kad Kanada yra linkusi importuoti tam tikras prekes ir paslaugas, kurias šiuo metu gausiai eksportuoja Lietuva. Tokie analizės rezultatai rodo, kad egzistuoja prielaidos šių prekių ir paslaugų eksportui į Kanadą, ir CETA čia gali suteikti teigiamą postūmį. Anksčiau Europos Komisijos užsakymu atliktos studijos rezultatų perkėlimas į Lietuvos kontekstą leidžia tikėtis, kad dėl CETA sutarties Lietuva per metus papildomai į Kanadą eksportuos virš 6 mln. eurų vertės prekių ir paslaugų (tiesa, taip pat tikimasi, kad papildomas Kanados metinis eksportas į Lietuvą sudarys virš 5 mln. eurų). Tokius lūkesčius sutvirtina įmonių apklausos rezultatai, rodantys, kad 70 % apklaustųjų į Kanadą eksportuojančių įmonių tikisi eksporto į Kanadą augimo, o 20,8 % eksporto į Kanadą augimo besitikinčių ir apie CETA girdėjusių įmonių eksporto į Kanadą augimą sieja daugiausiai su laisvosios prekybos susitarimu.

Įmonių apklausos rezultatai tai pat parodė, kad kaip vienas iš eksporto plėtros būdų matomi viešieji pirkimai. Nors 85 % apklaustųjų į Kanadą eksportuojančių įmonių iki šiol nėra dalyvavusios Kanados viešųjų pirkimų konkursuose, 37,5 % įmonių turi planų pradėti dalyvauti ar skirti daugiau dėmesio dalyvavimui (ir daugeliu tokių atvejų laisvosios prekybos susitarimas turi tam tikrą įtaką šiems planams). Pasiryžimas sudalyvauti Kanados viešųjų pirkimų konkursuose tarp į Kanadą kol kas neeksportuojančių įmonių yra beveik toks pat, kaip tarp jau į Kanadą eksportuojančių verslo subjektų – trečdalis apie CETA girdėjusių tokių įmonių tikina, kad laisvosios prekybos susitarimas paskatins jas sudalyvauti viešųjų pirkimų konkursuose šioje šalyje.

Šiuo metu į Kanadą eksportuojančių įmonių patirtis rodo, kad labiausiai eksportą į Kanadą pradėti padėjo tarptautinėse parodose užmegzti kontaktai. Tai leidžia daryti prielaidą, kad dalyvavimas tarptautinėse parodose išliks svarbus veiksnys siekiant pradėti eksportą į Kanadą ir taip išnaudoti CETA teikiamas galimybes. Be to, svarbu, kad įmonės būtų gerai susipažinusios su standartų ir sertifikatų reglamentavimu bei kitais konkrečioms sektoriams aktualiais laisvosios prekybos sutarties aspektais ir, esant poreikiui, imtųsi papildomų investicijų siekdamos didinti konkurencingumą – net 57,1 % apklaustųjų į Kanadą eksportuojančių ir apie CETA girdėjusių įmonių iki šiol nesiėmė jokių pasiruošimo sutarties įsigaliojimui veiksmų.

Atkreiptinas dėmesys, kad pradėta laikinai taikyti CETA sutartis iki šiol nėra ratifikuota Lietuvoje. Siekiant realizuoti Lietuvos verslo subjektų lūkesčius dėl eksporto į Kanadą augimo yra būtinas CETA sutarties ratifikavimas.

POVEIKIS LIETUVOS EKONOMIKAI

Teigiamas postūmis Lietuvos eksportui taip pat padidins Lietuvos įmonių gaminamos produkcijos (prekių ir paslaugų) apimtį, o tai taip pat atsispindės augančiu BVP. Anksčiau Europos Komisijos užsakymu atliktos studijos rezultatų perkėlimas į Lietuvos kontekstą leidžia tikėtis, kad dėl CETA sutarties Lietuva 10 metų laikotarpiu papildomai sukurs virš 13 mln. eurų produkcijos arba beveik 7 mln. eurų pridėtinės vertės⁸⁰. Lūkesčius dėl teigiamo poveikio produkcijos apimtims sustiprina įmonių apklausos rezultatai, rodantys, kad 78,6 % įmonių, besitikinčių eksporto į Kanadą augimo, ketina arba didinti darbuotojų skaičių, arba kelti

⁸⁰ 2017 metų kainomis; dėl CETA sutarties poveikio sukurtas papildomas BVP sudarytų 0,002 proc. viso Lietuvos BVP.

darbo našumą, kas reiškia, kad įmonės didins produkcijos apimtį, o ne vykdys eksporto perorientavimą į Kanadą iš kitų rinkų. Įvertintas poveikis yra mažesnis nei skaičiuojamas ES mastu, ką pirmiausia lemia santykinai mažesnės Lietuvos eksporto apimtys lyginant su eksporto į Kanadą apimtėmis ES lygiu. Vis dėlto, nepasitvirtinus konservatyvioms prielaidoms, susijusioms su Kanados eksportu į Lietuvą ir vietinių komponentų naudojimu Lietuvos gamintojų produkcijoje, dėl CETA sutarties poveikio Lietuvos ekonomikoje 10 metų laikotarpiu būtų sukurta virš 22 mln. eurų papildomos pridėtinės vertės.

POVEIKIS ATSKIRIEMS PRAMONĖS IR ŽEMĖS ŪKIO SEKTORIAMS

Prekybos ir makroekonominių duomenų analizė leido išskirti prekių ir paslaugų grupes, kuriose matomas didžiausias eksporto į Kanadą potencialas. Tai tokios prekės, kaip maisto produktai, gėrimai ir tabako gaminiai, tekstilės gaminiai, drabužiai ir odos dirbiniai ir kt. Taip pat buvo išskirtos papildomos prekių ir paslaugų grupės, kurios irgi galėtų turėti, tik ne tokį ryškų, eksporto į Kanadą potencialą. Tai tokios prekės ir paslaugos, kaip žemės ūkio produktai, baldai, kompiuterių programavimo paslaugos ir kt. Tokias išvagas patvirtina ir atliktos įmonių apklausos rezultatai, rodantys, kad daugiausiai eksportuoja ir palankiausiai eksporto į Kanadą perspektyvas vertina maisto, baldų bei tekstilės pramonės atstovai, taip pat įrangos gamintojai, interneto svetainių bei programinės įrangos kūrimo paslaugas teikiančios įmonės.

Faktas, kad didžioji dalis atliktos apklausos dalyvių užsiima apdirbamąja gamyba ir eksportuoja prekes, o ne paslaugas, leidžia pozityvius lūkesčius, susijusius su augančiomis prekybos su Kanada apimtims, didėjančiu Lietuvos įmonių konkurencingumu ir poveikiu užimtumui, pirmiausia sieti su apdirbamosios pramonės produktus gaminančiais, o ne paslaugas teikiančiais sektoriais. Anksčiau Europos Komisijos užsakymu atliktos studijos rezultatų perkėlimas į Lietuvos kontekstą taip pat leidžia tikėtis, kad didžiausias teigiamas poveikis (skaičiuojant pinigine išraiška) prognozuojamas apdirbamosios gamybos produkcijos ir pridėtinės vertės apimtims.

POVEIKIS LIETUVOS PRAMONĖS IR ŽEMĖS ŪKIO GAMINTOJŲ KONKURENCINGUMUI

Teigiami lūkesčiai dėl Lietuvos eksporto į Kanadą augimo tuo pačiu reiškia, kad Lietuvos gamintojai, gaminantys prekes ir paslaugas išskirtose grupėse, Kanados rinkoje taps labiau konkurencingi, kadangi pradės realizuoti čia savo produkciją arba plėš eksporto apimtį. Šiuos lūkesčius pagrindžia verslo subjektų apklausos rezultatai, kurie rodo, kad 70 % apklaustų į Kanadą eksportuojančių įmonių tikisi eksporto į Kanadą augimo, o 38,3 % į Kanadą neeksportuojančių, tačiau apie CETA girdėjusių respondentų ketina pradėti eksportą į šią šalį, įsigaliojus susitarimui. Be to, apklausti verslo subjektai nesibaimina dėl galimo neigiamo Kanados gamintojų poveikio jų konkurencingumui Lietuvoje ir kitose ES šalyse – 85,6 % apie CETA girdėjusių respondentų teigė, kad Kanados įmonės jiems grėsmės nekeltų, ir vos 4,2 % baiminasi prarasti dalį Lietuvos ar kitų ES šalių rinkos Kanados įmonėms.

CETA susitarimas taip pat turės tam tikrą poveikį Lietuvos investicijoms Kanadoje. Įmonių apklausos rezultatai parodė, kad didžioji dalis (87,5 %) į Kanadą eksportuojančių respondentų iki šiol nėra investavę Kanadoje. 25 % apklaustų į Kanadą eksportuojančių įmonių turi planų investuoti ar didinti savo investicijas Kanadoje ir pusės šių įmonių planams investuoti įtakos turės laisvosios prekybos susitarimas. 15 % į Kanadą neeksportuojančių ir apie CETA girdėjusių respondentų teigia, kad laisvosios prekybos susitarimas juos paskatins ne tik pradėti eksportą į Kanadą, bet ir investuoti šioje šalyje. Tokie rezultatai rodo nedidelį teigiamą laisvosios prekybos susitarimo poveikį Lietuvos investicijoms Kanadoje.

POVEIKIS UŽIMTUMUI

Anksčiau Europos Komisijos užsakymu atliktos studijos rezultatų perkėlimas į Lietuvos kontekstą leidžia tikėtis, kad dėl CETA sutarties Lietuvoje bus sukurta bent apie 50 darbo vietų. Nors toks skaičius gali

pasirodyti santykinai mažesnio reikšmingumo, reikia įvertinti, kad CETA sutartis yra viso labo prekybos barjerų naikinimas, o ne dešimtis ar šimtus milijonų eurų apimanti investicinė programa.

Be to, įvertintas poveikis yra grindžiamas konservatyvioms prielaidoms, susijusioms su Kanados eksportu į Lietuvą ir vietinių komponentų naudojimu Lietuvos gamintojų produkcijoje. Tokioms konservatyvioms prielaidoms nepasitvirtinus, dėl CETA sutarties poveikio Lietuvos ekonomikoje būtų 160 darbo vietų daugiau nei nesant CETA sutarties.

POVEIKIS TEISEI REGULIUOTI VIEŠĄJĮ INTERESĄ

CETA yra naujos kartos laisvos prekybos susitarimas, kuris, skirtingai nuo ankstesniųjų, savo tikslu įvardija ne tik investicijų apsaugą, bet ir aiškiai atsižvelgia į legitimų valstybės siekį reguliuoti savo viešąjį interesą. Preambulėje suformuluotas tekstas siekia atrasti balansą tarp investuotojų apsaugos ir valstybės teisės reguliuoti viešąją sritį monopolio išlaikymo. Šalia sutarties pasirašytas ją aiškinti padedantis ir ginčų tarp sutarties šalių atveju privalomas bendras aiškinamasis dokumentas, kuris aiškiai patvirtina valstybės teisę reguliuoti.

Minėto bendro aiškinamojo dokumento pirmieji straipsniai skirti valstybės teisės reguliuoti savo viešojo intereso sritį patvirtinimui. Instrumento preambulėje teigiama, kad „Europos Sąjunga ir šalys narės ir Kanada ir toliau išsaugo teisę siekti objektyvių viešosios politikos tikslų, nustatomų jų vidinių institucijų, tokių kaip sveikatos apsauga, socialinės paslaugos, švietimas, aplinkos apsauga, viešoji moralė (...), kultūrinė įvairovė. CETA nesumažins standartų ir reguliacijų, reglamentuojančių maisto saugą, produktų saugumą, vartotojų apsaugą, sveikatos, aplinkos ir darbuotojų apsaugos standartus“. Šiuo dokumentu yra privaloma vadovautis pagal Vienos sutarčių teisę, todėl jis būtų svarbus aiškinamasis dokumentas, kilus ginčams tarp sutarties šalių.

Empiriniai investuotojų teismų (ISDS) pavyzdžiai rodo, kad net ir tuo atveju, kai valstybė paduodama į teismą, mechanizmas daugiausia kvestionuoja administracinius sprendimus, o skundai prieš vyriausybės teisę reguliuoti dar niekada nebuvo sėkmingi. CETA sutarties šalių vyriausybėms palieka teisę savo nuožiūra organizuoti viešųjų paslaugų teikimą: privatizuoti, perduoti viešajam tiekėjui, keisti paslaugų teikimo būdą taip, kaip vyriausybei atrodo tinkamiausia. Svarbus akcentas yra tai, jog paslaugos privatizavimas nėra negrįžtamas ir vyriausybė ar kitas viešąjį interesą atstovaujantis subjektas gali perimti paslaugos teikimą.

Sutarties tekstas leidžia daryti išvadą, kad valstybių galimybės reguliuoti viešąją sritį dėl sutarties įsigaliojimo nemažėja.

POVEIKIS VARTOTOJŲ IR MAISTO APSAUGAI

Nėra tikėtinas labiau pastebimas neigiamas CETA poveikis maisto saugai. Nors spaudimas įsileisti genetiškai modifikuotus produktus į ES rinką didės, atsargumo principas bus išsaugotas. Taip manyti leidžia bendrojo aiškinamojo dokumento nuostatos. Be to, valstybės narės turi teisę nukrypti nuo Europos maisto saugos tarnybos (EFSA) interpretacijų, jeigu jos sugeba pateikti tokius savo sprendimus pagrindžiančių mokslinių argumentų. Kad ES ir Kanada laikysis savo prisiimtų tarptautinių įsipareigojimų leidžia manyti ir tai, kad ES yra Kartachenos Biosaugumo protokolo, patvirtinančio atsargumo požiūrį, narė. Visgi, reikia pastebėti, kad jau dabar Europoje auginami galvijai maitinami iš trečiųjų šalių importuojamais genetiškai modifikuotais produktais.

POVEIKIS APLINKOS APSAUGAI

Sutartį pasirašančios pusės pripažįsta, jog nėra tinkama (angl. inappropriate) skatinti prekybą ar investicijas švelninant reguliaciją aplinkosauginėje srityje bei plačiai apibrėžia netiesioginio nusavinimo sąvoką. ES ir Kanados pasirašytas bendras aiškinamasis dokumentas pakartoja, kad dėl susitarimo neturės

būti mažinami aplinkos apsaugos standartai. Iš neigiamų CETA aspektų galima įvardyti nebent tai, kad dėl didėjančių prekybos apimčių prireiks papildomų pastangų siekiant įgyvendinti Paryžiaus susitarimo pagrindų prisiimtus įsipareigojimus. Be to, yra nuomonių, kad CETA susitarimas, ypač žinant jo užmojų tapti pavyzdžiu ateities prekybos sutartims, stokoja ambicijos aplinkosauginėje srityje.

POVEIKIS DARBO TEISEI

CETA nustato, jog darbo standartai negali būti naudojami protekcionistinių sumetimų pagrindais bei siekiant pritraukti daugiau investicijų. Teisę reguliuoti reglamentuojančiose sutarties dalyse pakartojama, kad valstybės teisė reguliuoti apima viešosios sveikatos, aplinkos, viešosios tvarkos, moralės sritis. Pabrėžiama, kad susitarimų tikslas nėra išskirtinai apginti investuotojo teises, bet ir skatinti darnų vystymąsi, gerinti darbo ir aplinkos apsaugos standartus. Sutartimi šalys „pripažįsta viena kitos teisę nustatyti darbo prioritetus, darbo standartų apsaugos lygį ir teisę keisti įstatymus ir kitus teisės aktus taip, kad jie atitiktų jos tarptautinius įsipareigojimus“, yra skatinamos ratifikuoti tarptautinės darbo organizacijos konvencijas. Bendras aiškinamasis dokumentas palieka šalims teisę siekti darbo standartų supanašėjimo, tačiau jos yra laisvos atsisakyti tokios kooperacijos.

PRIEDAI

1 PRIEDAS. INTERVIU RESPONDENTŲ SĄRAŠAS

Interviu respondentas	Institucija	Pareigos
Zigmas Medingis	Žemės ūkio ministerija	Ekonomikos departamento direktoriaus pavaduotojas
Ligita Vaičiūnienė	Aplinkos ministerija	Europos Sąjungos ir tarptautinių ryšių skyriaus vedėja
Stasilė Znutienė	Aplinkos ministerija	Klimato kaitos politikos skyriaus vedėja
Vita Baliukevičienė	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	Darbo teisės skyriaus vedėja
Gintarė Pažereckaitė	Ellex Valiunas	Teisininkė
Aleksandr Izgorodin	Lietuvos pramonininkų konfederacija	Patarėjas ekonomikai
Dustin Hesse	Martyno Liuterio universitetas	Mokslinis darbuotojas
Beth Richardson	Kanados ambasada	Ambasadros biuro Lietuvoje vadovė
Eglė Jurkevičienė	Kanados ambasada	Kanados ambasados biuro Lietuvoje programų vadovė
Julijus Rakitskis	Lietuvos Respublikos ambasada	Ministras patarėjas Lietuvos Respublikos ambasadoje Kanadoje

2 PRIEDAS. ĮMONIŲ APKLAUSOS KLAUSIMYNAS

I DALIS. BENDROJI INFORMACIJA. (Šia klausimyno dalimi bus siekiama nustatyti bendrąsias įmonių charakteristikas)

- 1) Nurodykite Jūsų įmonės pavadinimą *(reikalingas siekiant patikrinti, ar užpildėte klausimyną, kadangi planuojama dalį anketų neužpildžiusių įmonių apklausti telefonu; įmonių pateikti atsakymai tyrimo ataskaitoje bus pateikti apibendrinus, t. y. neminint konkrečių įmonių pavadinimų)*
- 2) Kokia ekonominė veiklos rūšimi pagal EVRK įmonė užsiima? *(PASIRINKITE VISAS TINKAMAS)*
 - A SEKCIJA: ŽEMĖS ŪKIS, MIŠKININKYSTĖ IR ŽUVININKYSTĖ
 - B SEKCIJA: KASYBA IR KARJERŲ EKSPLOATAVIMAS
 - C SEKCIJA: APDIRBAMOJI GAMYBA
 - D SEKCIJA: ELEKTROS, DUJŲ, GARO TIEKIMAS IR ORO KONDICIONAVIMAS
 - E SEKCIJA: VANDENS TIEKIMAS, NUOTEKŲ VALYMAS, ATLIEKŲ TVARKYMAS IR REGENERAVIMAS
 - G SEKCIJA: DIDMENINĖ IR MAŽMENINĖ PREKYBA; VARIKLINIŲ TRANSPORTO PRIEMONIŲ IR MOTOCIKLŲ REMONTAS
 - H SEKCIJA: TRANSPORTAS IR SAUGOJIMAS
 - I SEKCIJA: APGYVENDINIMO IR MAITINIMO PASLAUGŲ VEIKLA
 - J SEKCIJA: INFORMACIJA IR RYŠIAI
 - K SEKCIJA: FINANSINĖ IR DRAUDIMO VEIKLA
 - L SEKCIJA: NEKILNOJAMOJO TURTO OPERACIJOS
 - M SEKCIJA: PROFESINĖ, MOKSLINĖ IR TECHNINĖ VEIKLA
 - N SEKCIJA: ADMINISTRACINĖ IR APTARNAVIMO VEIKLA
 - O SEKCIJA: VIEŠASIS VALDYMAS IR GYNYBA; PRIVALOMASIS SOCIALINIS DRAUDIMAS
 - P SEKCIJA: ŠVIETIMAS
 - Q SEKCIJA: ŽMONIŲ SVEIKATOS PRIEŽIŪRA IR SOCIALINIS DARBAS
 - R SEKCIJA: MENINĖ, PRAMOGINĖ IR POILSIO ORGANIZAVIMO VEIKLA
 - S SEKCIJA: KITA APTARNAVIMO VEIKLA
 - T SEKCIJA: NAMŲ ŪKIŲ, SAMDANČIŲ DARBININKUS, VEIKLA; NAMŲ ŪKIŲ VEIKLA, SUSIJUSI SU SAVOMS REIKMĖMS TENKINTI SKIRTŲ NEDIFERENCIJUOJAMŲ GAMINIŲ GAMYBA IR PASLAUGŲ TEIKIMU
 - U SEKCIJA: EKSTRATERITORINIŲ ORGANIZACIJŲ IR ĮSTAIGŲ VEIKLA
- 3) Jei iš sąrašo pasirinkta veikla tiksliai neatspindi Jūsų įmonės veiklos, apibūdinkite Jūsų įmonės veiklą savais žodžiais.
- 4) Kiek laiko įmonė vykdo veiklą?
 - a) Iki 1 metų
 - b) 1-3 metus
 - c) 3-5 metus
 - d) 5-10 metų
 - e) 10 metų ir daugiau
- 5) Kokia apytiksliai buvo jūsų įmonės metinė apyvarta (t. y. pardavimų pajamos) praėjusiais finansiniais metais?
 - a) Neviršija 2 mln. Eur
 - b) Daugiau nei 2 mln. Eur, bet neviršija 10 mln. Eur
 - c) Daugiau nei 10 mln. Eur, bet neviršija 50 mln. Eur
 - d) Daugiau nei 50 mln. Eur
 - e) Nenurodysiu
- 6) Ar Jūsų įmonė vykdo eksporto veiklą?
 - a) Taip [perkeliama į kitą dalį]
 - b) Ne

>> Nuo čia klausimai užduodami įmonėms, nevykdančioms eksporto veiklos.

- 7) Ar esate girdėję apie Europos Sąjungos ir Kanados laisvosios prekybos susitarimą (CETA), kuris sumažins tarifinius ir netarifinius prekybos barjerus?

- a) Taip
- b) Ne [apklausa baigiama]

- 8) Jūsų nuomone, ar Europos Sąjungos ir Kanados laisvosios prekybos susitarimas (CETA) kelia grėsmę Jūsų įmonei? (PASIRINKITE TINKAMIAUSIUS VARIANTUS)
- a) Taip, bijome, kad Kanados gamintojai atims iš mūsų dalį Lietuvos rinkos
 - b) Taip, bijome, kad Kanados gamintojai atims iš mūsų dalį kitų Europos Sąjungos valstybių rinkos
 - c) Grėsmę žinome, bet esame jai pasiruošę
 - d) Ne, Kanados įmonės mums grėsmės nekeltų
 - e) Nežinau

[Apklausa baigiama]

II DALIS. INFORMACIJA APIE EKSPORTUOJANČIAS ĮMONES [šios dalies klausimai pateikiami tik įmonėms, kurios pažymėjo vykdančios eksporto veiklą]

- 9) Prašome nurodyti pagrindines valstybes, į kurias eksportuojate savo produkciją
- 10) Ar eksportuojate į Kanadą? [Atsakius ne, automatiškai perkeliama į IV dalį]
- a) Taip
 - b) Ne

III DALIS. INFORMACIJA APIE EKSPORTUOJANČIAS Į KANADĄ ĮMONES [šios dalies klausimai pateikiami tik įmonėms, kurios pažymėjo eksportuojančios į Kanadą]

- 11) Kiek laiko jau eksportuojate į Kanadą?
- a) Iki 1 metų
 - b) 1-3 metus
 - c) 3-5 metus
 - d) 5-10 metų
 - e) 10 metų ir daugiau
- 12) Kokią produkciją eksportuojate į Kanadą? (PASIRINKITE TINKAMUS ATSAKYMUS)
- Prekes (prašome nurodyti, kokias)
- Paslaugas (prašome nurodyti, kokias)

>> Šis klausimas užduodamas tik tuo atveju, jei eksportuoja ir prekes, ir paslaugas

- 13) Jūs nurodėte, kad į Kanadą eksportuojate tiek prekes, tiek paslaugas. Iš kurių gaunate didesnes eksporto pajamas?
- a) Prekių
 - b) Paslaugų
 - c) Maždaug po lygiai
- 14) Ar į Kanadą eksportuojate lietuviškos kilmės produkciją, ar reeksportuojate?
- a) Daugiausia lietuviškos kilmės
 - b) Daugiausia reeksportuojame
 - c) Maždaug po lygiai
- 15) Kiek produkcijos nuo pardavimų pajamų Jūsų įmonė eksportuoja į Kanadą:
- a) Iki 5 proc.
 - b) 6-10 proc.
 - c) 11-20 proc.

- d) 21-30 proc.
- e) 31-50 proc.
- f) Daugiau nei 50 proc.

16) Kas Jūsų įmonei padėjo pradėti eksportą į Kanadą? (PASIRINKITE LABIAUSIAI TINKAMUS ATSAKYMUS)

- a) Daug dėmesio skyrėte reklamai
- b) Užmezgėte ryšius tarptautinėse parodose
- c) Vykdėte kitokio tipo tinklaveiką
- d) Kita (*Nurodykite*)

17) Įvertinkite, kiek toliau nurodytos kliūtys Jums sukėlė sunkumų siekiant patekti į Kanados rinką (kur 1 – nesukėlė sunkumų, o 5 – sukėlė daug sunkumų):

1	2	3	4	5	
					Didelės transportavimo sąnaudos
					Ilgas transportavimo laikotarpis
					Svyruojantis valiutos kursas
					Muitai
					Kvotos
					Skirtingas reguliavimas, techninis reglamentavimas, standartai
					Sudėtingos (pvz., sertifikavimo ir muitinės) procedūros, dokumentacija ir reikalavimai
					Didelė konkurencija Kanados rinkoje
					Informacijos stoka
					Kita (prašome nurodyti)

18) Įvertinkite, kiek toliau nurodytos kliūtys šiuo metu Jums kelia sunkumų siekiant parduoti produkciją ir / ar plėsti pardavimų apimtis Kanadoje (kur 1 – nekelia sunkumų, o 5 – kelia daug sunkumų):

1	2	3	4	5	
					Didelės transportavimo sąnaudos
					Ilgas transportavimo laikotarpis
					Svyruojantis valiutos kursas
					Muitai
					Kvotos
					Skirtingas reguliavimas, techninis reglamentavimas, standartai
					Sudėtingos (pvz., sertifikavimo ir muitinės) procedūros, dokumentacija ir reikalavimai
					Didelė konkurencija Kanados rinkoje
					Kita (prašome nurodyti)

19) Ar esate girdėję apie Europos Sąjungos ir Kanados laisvosios prekybos susitarimą (CETA), kuris sumažins tarifinius ir netarifinius prekybos barjerus?

- a) Taip
- b) Ne [praleidžiami du žemesni klausimai]

>>Šiuos du klausimus praleisti, jeigu nėra girdėję apie CETA (t. y. jei ankstesnio klausimo atsakymas yra b)

20) Ar ruošiatės Europos Sąjungos ir Kanados laisvosios prekybos susitarimo (CETA) įsigaliojimui? Jei taip, kokius pasirengiamuosius veiksmus atlikote? (PASIRINKITE VISUS TINKAMUS VARIANTUS)

- a) Domėjimasis standartų, sertifikatų reglamentavimu įsigaliojus sutarčiai

- b) Domėjimasis viešųjų pirkimų Kanadoje galimybėmis
- c) Papildomos investicijos ruošiantis aštrėjančiai konkurencijai
- d) Kita (prašome nurodyti)
- e) Ne, specialiai nesiruošiamo

21) Jūsų nuomone, ar Europos Sąjungos ir Kanados laisvosios prekybos susitarimas (CETA) kelia grėsmę Jūsų įmonei? (PASIRINKITE TINKAMIAUSIUS VARIANTUS)

- a) Taip, bijome, kad Kanados gamintojai atims iš mūsų dalį Lietuvos rinkos
- b) Taip, bijome, kad Kanados gamintojai atims iš mūsų dalį kitų Europos Sąjungos valstybių rinkos
- c) Grėsmę žinome, bet esame jai pasiruošę
- d) Ne, Kanados įmonės mums grėsmės nekelia
- e) Nežinau

>>Praleidimo pabaiga

22) Kaip manote, ar Jūsų įmonės eksportas į Kanadą augs?

- a) Taip
- b) Ne
- c) Nežinau

>> Klausimų grupė, kuri pateikiama tik įmonėms, nurodžiusioms, kad eksportas augs (ankstesniame klausime pasirinkusioms atsakymą a)

>> Šis klausimas užduodamas tik tuo atveju, jei eksportuoja arba tik prekes, arba abu (12 klausimo a, arba 12 klausimo kartu pasirinkti a ir b)

23) Ar Jūsų įmonės eksporto į Kanadą augimas apims ir paslaugų eksporto augimą?

- a) Taip, eksporto į Kanadą augimą lems būtent paslaugų eksporto augimas
- b) Taip, eksporto į Kanadą augimas apims ir paslaugų eksporto augimą
- c) Ne, augs tik prekių eksportas

24) Ar Jūsų įmonės eksporto į Kanadą augimui turės įtakos laisvosios prekybos susitarimas?

- a) Taip, eksportas augs daugiausiai dėl minėto susitarimo
- b) Taip, bet minėtas susitarimas augimui turės tik minimalų poveikį
- c) Ne, minėtas susitarimas eksporto augimui įtakos neturės
- d) Minėtas susitarimas, atvirkščiai, turės neigiamos įtakos eksporto į Kanadą augimui
- e) Nežinau

25) Ar augant Jūsų įmonės eksportui į Kanadą kartu didinsite darbuotojų skaičių?

- a) Taip
- b) Ne, nes kartu didinsime ir darbo našumą
- c) Ne, nes eksporto į Kanadą augimas vyks eksporto į kitas rinkas sąskaita
- d) Nežinau

>> Nuo čia vėl klausimai rodomi visiems III dalį pildantiems respondentams

26) Ar Jūsų įmonė yra investavusi Kanadoje?

- a) Taip
- b) Ne

27) Ar Jūsų įmonė planuoja pradėti investuoti (jei dar nėra investavusi) arba didinti (jei jau yra investavusi) investicijų Kanadoje apimtis?

- a) Taip, ir šiems planams laisvosios prekybos susitarimas turi esminę įtaką
- b) Taip, bet laisvosios prekybos susitarimas tam turi tik ribotą įtaką
- c) Taip, bet šiems planams laisvosios prekybos susitarimas įtakos neturi
- d) Ne
- e) Nežinau

28) Ar Jūsų įmonė yra dalyvavusi Kanados viešųjų pirkimų konkursuose?

- a) Taip, ir esame laimėję
- b) Taip, bet nesame laimėję

c) Ne

- 29) Ar Jūsų įmonė planuoja pradėti dalyvauti (jei iki šiol nedalyvavo) arba daugiau dėmesio skirti dalyvavimui (jei jau yra dalyvavusi) Kanados viešųjų pirkimų konkursuose?
- Taip, ir šiems planams laisvosios prekybos susitarimas turi esminę įtaką
 - Taip, bet laisvosios prekybos susitarimas tam turi tik ribotą įtaką
 - Taip, bet šiems planams laisvosios prekybos susitarimas įtakos neturi
 - Ne
 - Nežinau

[Apklausa baigiama]

IV dalis. INFORMACIJA APIE KITUR EKSPORTUOJANČIAS ĮMONES [nerodoma respondentams, kurie eksportuoja į Kanadą]

- 30) Ar Jūsų įmonė eksportuoja į Jungtinių Amerikos Valstijų ir / ar Meksikos rinkas?
- Taip, į abi
 - Taip, bet tik į JAV
 - Taip, bet tik į Meksiką
 - Ne
- 31) Prašome nurodyti, dėl kokių priežasčių neeksportuojate į Kanadą? (PASIRINKITE TINKAMIAUSIUS VARIANTUS)
- Didelis atstumas
 - Svyruojantis valiutos kursas
 - Skirtingas reguliavimas, techninis reglamentavimas, standartai
 - Sertifikavimo ir muitinės procedūros ir kt.
 - Sudėtingos procedūros, dokumentacija ir reikalavimai
 - Sudėtingas patekimas į rinką
 - Informacijos stoka
 - Mums pakanka kitų rinkų
 - Kita (prašome nurodyti)
- 32) Ar esate girdėję apie Europos Sąjungos ir Kanados laisvosios prekybos susitarimą (CETA), kuris sumažins tarifinius ir netarifinius prekybos barjerus?
- Taip
 - Ne [Apklausa baigta]

>> Nuo čia klausimai užduodami įmonėms, kurios žino apie susitarimą

- 33) Ar minėtas laisvosios prekybos susitarimas Jus paskatins pabandyti pradėti eksportą į Kanadą?
- Taip
 - Ne
 - Nežinau

>> Šis klausimas užduodamas tik tuo atveju, jei susitarimas paskatins pabandyti pradėti eksportą į Kanadą

- 34) Kokią produkciją bandysite eksportuoti į Kanadą? (PASIRINKITE TINKAMUS ATSAKYMUS)
- Prekes (prašome nurodyti, kokias)
 - Paslaugas (prašome nurodyti, kokias)]

- 35) Ar minėtas laisvosios prekybos susitarimas Jus paskatins pabandyti investuoti Kanadoje?
- Taip
 - Ne
 - Nežinau

36) Ar minėtas laisvosios prekybos susitarimas Jus paskatins pabandyti sudalyvauti Kanados viešųjų pirkimų konkursuose?

- a) Taip
- b) Ne
- c) Nežinau

37) Jūsų nuomone, ar Europos Sąjungos ir Kanados laisvosios prekybos susitarimas (CETA) kelia grėsmę Jūsų įmonei? (PASIRINKITE TINKAMIAUSIUS VARIANTUS)

- f) Taip, bijome, kad Kanados gamintojai atims iš mūsų dalį Lietuvos rinkos
- g) Taip, bijome, kad Kanados gamintojai atims iš mūsų dalį kitų Europos Sąjungos valstybių rinkos
- h) Grėsmę žinome, bet esame jai pasiruošę
- i) Ne, Kanados įmonės mums grėsmės nekelia
- j) Nežinau

[Apklausa baigiama]

3 PRIEDAS. KANADOS TARPTAUTINIS EKSPORTAS IR IMPORTAS

1 LENTELĖ. KANADOS TARPTAUTINIS EKSPORTAS IR IMPORTAS PAGAL PREKIŲ IR PASLAUGŲ GRUPES (MLN. KANADOS DOLERIŲ) BEI JO SANTYKIS SU BENDRA TOKIŲ PREKIŲ IR PASLAUGŲ PAKLAUSA KANADOS EKONOMIKOJE

PREKĖ	Bendra pasiūla ir bendra paklausa	Tarptautinis eksportas	Tarptautinis importas	Tarptautinis eksportas sulygintas su bendra pasiūla ir bendra paklausa, %	Tarptautinis importas sulygintas su bendra pasiūla ir bendra paklausa, %
Visi produktai	4,118,474	543,810	603,607	13%	15%
Visos prekės	1,847,440	411,238	504,874	22%	27%
Visos paslaugos	2,271,035	132,572	98,732	6%	4%
Grūdai ir kiti augalininkystės gaminiai	43,696	17,081	9,296	39%	21%
Gyvi gyvūnai	14,642	1,883	215	13%	1%
Kiti ūkio gaminiai	15,784	713	945	5%	6%
Miškininkystės gaminiai ir paslaugos	9,528	670	333	7%	3%
Žuvis, vėžiagyviai, moliuskai ir kiti žuvininkystės gaminiai	5,739	1,523	841	27%	15%
Žemės ūkio ir miškininkystės palaikymo paslaugos	5,072			0%	0%
Mineralinis kuras	177,250	94,303	33,537	53%	19%
Metalo rūda ir koncentratai	31,131	8,530	8,920	27%	29%
Nemetaliniai mineralai	14,280	8,064	1,061	56%	7%
Paramos paslaugos susijusios su mineralais	30,168	809	226	3%	1%
Mineralų, naftos ir dujų žvalgyba	8,936			0%	0%
Komunalinės paslaugos	56,329	2,499	407	4%	1%
Gyvenviečių statyba	98,916			0%	0%
Negyvenamieji pastatai	47,018			0%	0%
Inžinerinė statyba	137,229			0%	0%
Statybos remontavimo paslaugos	36,566			0%	0%
Maistas ir nealkoholiniai gėrimai	113,834	21,440	24,769	19%	22%
Alkoholiniai gėrimai ir tabako gaminiai	13,555	1,073	5,256	8%	39%
Tekstilės produktai, rūbai, odos ir panašios medžiagos gaminiai	27,880	3,748	21,968	13%	79%
Medienos gaminiai	28,572	9,945	3,253	35%	11%
Plaušiena, popierius ir popieriaus gaminiai, popieriaus atsargos	30,858	14,612	7,190	47%	23%
Spaudiniai produktai ir paslaugos	8,959	639	1,386	7%	15%
Rafinuoti kuro produktai (išskyrus naftos chemijos gaminius)	107,636	21,179	23,375	20%	22%
Chemijos gaminiai	105,685	27,633	48,568	26%	46%
Plastiko ir kaučiuko gaminiai	38,015	9,117	13,506	24%	36%
Nemetaliniai mineraliniai gaminiai	20,095	1,620	6,151	8%	31%
Pirminiai metaliniai produktai	103,702	44,139	31,166	43%	30%
Pagaminti metaliniai produktai	52,389	6,073	20,666	12%	39%
Pramoninė mašinos ir mechaniniai įrenginiai	82,005	16,851	46,042	21%	56%
Kompiuteriai ir elektroniniai gaminiai	61,647	11,627	48,313	19%	78%
Elektros įranga, prietaisai ir komponentai	31,021	4,371	20,557	14%	66%
Transporto įranga	143,403	58,984	62,876	41%	44%
Motorinių transporto priemonių dalys	61,370	13,822	37,055	23%	60%
Baldai ir susiję gaminiai	16,984	3,166	6,652	19%	39%
Kiti pagaminti produktai ir individualūs darbai	35,215	5,895	18,106	17%	51%
Didmeninės prekybos maržos ir komisiniai mokesčiai	145,878	26,797	926	18%	1%
Mažmeninės prekybos maržos, naudotų prekių pardavimas ir komisiniai mokesčiai	146,469	314	1,172	0%	1%
Transportas ir susijusios paslaugos	164,141	34,009	14,005	21%	9%
Informacinės ir kultūrinės paslaugos	36,093	3,177	3,285	9%	9%
Paskelbti ir įrašyti žiniasklaidos produktai	9,548	520	3,479	5%	36%
Telekomunikacija	54,598	2,203	1,894	4%	3%
Kredito indėlių paslaugų tarpininkavimas	70,043	4,258	2,077	6%	3%
Kitos finansinės ir draudimo paslaugos	155,742	5,629	8,458	4%	5%

PREKĖ	Bendra pasiūla ir bendra paklausa	Tarptautinis eksportas	Tarptautinis importas	Tarptautinis eksportas sulygintas su bendra pasiūla ir bendra paklausa, %	Tarptautinis importas sulygintas su bendra pasiūla ir bendra paklausa, %
Nekilnojamasis turtas, jo nuoma bei teisės į nefinansinį, nematerialų turtą	171,058	5,012	11,571	3%	7%
Priskirta nuoma savininko užimtiems būstams	156,876			0%	0%
Profesionalios paslaugos (išskyrus programinę įrangą, mokslinius tyrimus ir plėtrą)	159,486	19,174	9,625	12%	6%
Programinė įranga	27,055	2,011	4,024	7%	15%
Moksliniai tyrimai ir plėtra	25,980	1,964	697	8%	3%
Administracinės, paramos, pagrindinio biuro, atliekų tvarkymo ir valymo paslaugos	126,944	12,007	13,624	9%	11%
Švietimo paslaugos	22,578	2,183	1,189	10%	5%
Sveikatos ir socialinės pagalbos paslaugos	81,867	241	499	0%	1%
Meno, pramogų ir poilsio paslaugos	27,910	2,299	4,873	8%	17%
Apgyvendinimo ir maitinimo paslaugos	98,006	8,751	18,286	9%	19%
Kitos paslaugos	56,784	257	1,248	0%	2%
Kitų paslaugų, kurias teikia ne pelno siekiančios organizacijos namų ūkiams pardavimai	4,030			0%	0%
Kitų valstybės paslaugų pardavimas	9,208	887	41	10%	0%
Papildomos medžiagos	0				
Papildomos paslaugos	0				
Transportavimo maržos	0	0			
Paslaugos, kurias teikia ne pelno siekiančios organizacijos namų ūkiams	26,429			0%	0%
Vyriausybės sektoriaus teikiamos švietimo paslaugos	78,517			0%	0%
Vyriausybės sektoriaus teikiamos sveikatos priežiūros paslaugos	89,920			0%	0%
Kitos centrinės valdžios paslaugos	62,886			0%	0%
Kitos provincinės ir teritorinės valdžios teikiamos paslaugos	101,820			0%	0%
Kitos savivaldybės valdžios paslaugos	54,140			0%	0%
Kitos vietinės valdžios paslaugos	6,565			0%	0%
Produktų mokesčiai	132,793	114	0	0%	0%

Šaltinis: sudaryta BGI Consulting remiantis Kanados statistikos tarnybos duomenimis.

4 PRIEDAS. LIETUVOS TARPTAUTINIS EKSPORTAS IR IMPORTAS

1 LENTELĖ. LIETUVOS TARPTAUTINIS EKSPORTAS IR IMPORTAS PAGAL PREKIŲ IR PASLAUGŲ GRUPES (MLN. EUR) BEI BENDRAS TOKIŲ PREKIŲ IR PASLAUGŲ VARTOJIMAS LIETUVOS EKONOMIKOJE

Prekės ir paslaugos	Vartojimas / ištekliai iš viso	Eksportas į trečiąsias šalis	Eksportas Viso	Importas iš trečiųjų šalių	Importas viso
01 Žemės ūkio, medžioklės produktai ir susijusios paslaugos	4155.0	1134	1607	161.2	1144.8
02 Miškininkystės, medienos ruošos produktai ir susijusios paslaugos	635.2	31	156	7.7	27.6
03 Žuvis ir kiti žuvininkystės produktai; akvakultūros produktai; žuvininkystei būdingos paslaugos	390.5	1	14	1.0	137.3
B Kasyba ir karjerų eksploatavimas	5420.1	28	109	4880.7	4907.5
10-12 Maisto produktai, gėrimai ir tabako gaminiai	9740.7	1000	3041	416.4	2386.8
13-15 Tekstilės gaminiai, drabužiai ir odos dirbiniai	2793.0	649	1312	278.9	1151.6
16 Mediena bei medienos ir kamštienos gaminiai bei dirbiniai (išskyrus baldus); gaminiai iš šiaudų ir pynimo medžiagų	1823.5	249	756	131.0	429.0
17 Popierius ir popieriaus gaminiai	1160.9	212	382	42.7	541.4
18 Spausdinimo ir rašymo paslaugos	252.0	1	1	0.2	3.8
19 Koksas ir rafinuoti naftos produktai					
19 Koksas ir rafinuoti naftos produktai + 20 Chemikalai ir chemijos pramonės gaminiai	12699.1	2198	6485	1471.1	4127.2
21 Pagrindiniai vaistų pramonės gaminiai ir vaistų preparatai	1506.7	131	505	63.4	795.8
22 Guminiai ir plastikiniai gaminiai	2115.7	308	866	114.1	857.7
23 Kiti nemetalo mineraliniai produktai	1200.9	181	314	67.9	387.9
24 Pagrindiniai metalai	911.9	87	281	232.8	755.3
25 Metalų gaminiai, išskyrus mašinas ir įrenginius	1753.9	352	697	129.2	707.3
26 Kompiuteriniai, elektroniniai ir optiniai gaminiai	2202.3	501	1013	188.3	1401.0
27 Elektros įranga	1662.7	757	1093	124.6	1173.8
28 Niekur kitur nepriskirtos mašinos ir įranga	3023.5	1451	1826	188.0	2192.0
29 Variklinės transporto priemonės, priekabos ir puspriekabės	2339.6	622	1030	93.3	1580.8
30 Kitos transporto priemonės ir įranga	614.3	65	189	100.2	238.5
31-32 Baldai; kitos pagamintos prekės	3180.8	713	1729	118.0	743.8
33 Mašinų ir įrangos remonto ir įrengimo paslaugos	518.7	51	85	9.8	34.8
D Elektros energija, dujos, garas ir oro kondicionavimas	2305.0	1	9	165.0	179.4
36 Gamtinis vanduo; vandens valymo ir tiekimo paslaugos	152.6				
37-39 Nuotekų valymo paslaugos; kanalizacijos dumbblas; atliekų surinkimo, tvarkymo ir šalinimo paslaugos; medžiagų atgavimo paslaugos; regeneravimo ir kitos atliekų tvarkymo paslaugos	709.5	121	383	43.9	112.7
F Statiniai ir statybos darbai	4854.0	72	149	0.3	29.4
45 Variklinių transporto priemonių ir motociklų didmeninės bei mažmeninės prekybos ir remonto paslaugos	472.2				
46 Didmeninės prekybos, išskyrus variklinių transporto priemonių ir motociklų prekybą, paslaugos	101.9			16.3	63.5
47 Mažmeninės prekybos paslaugos, išskyrus variklinių transporto priemonių ir motociklų prekybą					
49 Sausumos transporto paslaugos ir transportavimo vamzdiniais paslaugos	4077.7	895	2234	123.6	267.1
50 Vandens transporto paslaugos	409.3	38	150	135.9	261.3
51 Oro transporto paslaugos	323.7	49	130	25.3	180.7
52 Sandėliavimas ir transportui būdingos paslaugos	2795.7	842	1546	168.6	701.8
53 Pašto ir pasiuntinių (kurjerių) paslaugos	138.8	9	33	15.0	33.6
I Apgyvadinimo ir maitinimo paslaugos 55 + 56	1005.2	60	116	16.2	38.5
58 Leidybos paslaugos	346.3	97	145	11.2	54.9
59-60 Kino filmų, vaizdo filmų ir televizijos programų kūrimo paslaugos, garso įrašymo ir muzikos įrašų leidybos paslaugos; programų rengimo ir transliavimo paslaugos	197.5	4	11	0.5	11.1
61 Telekomunikacijų paslaugos	774.1	37	79	21.6	95.1
62-63 Kompiuterių programavimo, konsultacinės ir susijusios paslaugos; informacinės paslaugos	987.4	47	135	13.2	107.6
64 Finansinės paslaugos, išskyrus draudimą ir pensijų lėšų kaupimą	1022.2	40	65	13.6	99.2
65 Draudimo, perdraudimo ir pensijų lėšų kaupimo, išskyrus privalomąjį socialinį draudimą, paslaugos	303.5	0	-1	3.1	23.7
66 Finansinių ir draudimo paslaugų pagalbinės paslaugos	97.0	0	8		6.4

Prekės ir paslaugos	Vartojimas / ištekliai iš viso	Eksportas į trečiąsias šalis	Eksportas Viso	Importas iš trečiųjų šalių	Importas viso
L Nekilnojamojo turto operacijų paslaugos, išskyrus būsto, kuriame gyvena savininkas, sąlyginė nuoma 68	1142.6				
68A Būsto, kuriame gyvena savininkas, sąlyginė nuoma	1601.9				
69-70 Teisinės ir apskaitos paslaugos; pagrindinių buveinių paslaugos; valdymo konsultacijų paslaugos	962.8	11	44	11.9	78.6
71 Architektūros ir inžinerijos paslaugos; techninio tikrinimo ir analizės paslaugos	442.6	4	19	4.3	20.6
72 Mokslinių tyrimų ir taikomosios veiklos paslaugos	182.5	9	19	0.3	3.3
73 Reklamos ir rinkos tyrimo paslaugos	581.3	19	120	9.6	45.0
74-75 Kitos profesinės, mokslinės ir techninės paslaugos; veterinarinės paslaugos	421.4	38	146	51.6	158.1
77 Nuomos ir išperkamosios nuomos paslaugos	568.1	19	53	19.4	102.5
78 Įdarbinimo paslaugos	186.4				
79 Kelionių agentūrų, ekskursijų organizatorių ir kitos išankstinio užsakymo bei susijusios paslaugos	256.4	20	38	5.3	12.6
80-82 Apsaugos ir tyrimo paslaugos; pastatų priežiūros ir kraštovaizdžio tvarkymo paslaugos; administracinės, įstaigų ir kitos verslo aptarnavimo paslaugos	700.3				
84 Viešojo valdymo paslaugos ir gynybos paslaugos; privalomojo socialinio draudimo paslaugos	2862.9	19	47	23.0	98.5
P Švietimo paslaugos 85	1775.0	5	7	0.3	2.7
86 Žmonių sveikatos priežiūros paslaugos	1440.4	7	13	0.9	10.0
87-88 Socialinio darbo paslaugos	284.5				
90-92 Kūrybinės, meninės ir pramogų organizavimo paslaugos; bibliotekų, archyvų, muziejų ir kitos kultūrinės paslaugos; azartinių žaidimų ir lažybų organizavimo paslaugos	524.8	8	15	3.1	6.6
93 Sporto paslaugos ir pramogų bei poilsio organizavimo paslaugos	92.2	3	6	1.6	4.4
94 Narystės organizacijų teikiamos paslaugos	147.4				
95 Kompiuterių ir asmeninių bei namų ūkio reikmenų taisymo paslaugos	167.2				
96 Kitos asmenų aptarnavimo paslaugos	362.0				
T Namų ūkių, samdančių darbininkus, paslaugos; namų ūkių savoms reikmėms tenkinti pagaminti nediferencijuojami gaminiai ir paslaugos 97	28.7				
U Ekstrateritorinių organizacijų ir įstaigų teikiamos paslaugos					
Viso	95905.9	13193	29213	9725.2	28534.5

Šaltinis: sudaryta BGI Consulting remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

5 PRIEDAS. INFORMACINIS PAKETAS APIE CETA SUSITARIMO NAUDĄ LIETUVOS ĮMONĖMS

Išsamus informacinis paketas apie CETA susitarimo naudą Lietuvos įmonėms greta galutinės tyrimo ataskaitos pridedamas kaip atskiras dokumentas.